CANLLAW CYNLLUNIO ATODOL

CYNNAL A CHREU CYMUNEDAU NODEDIG A CHYNALIADWY

CYNGOR GWYNEDD COUNCIL

CYNGOR SIR YNYS MÔN ISLE OF ANGLESEY COUNTY COUNCIL

GORFFENNAF 2019

TUDALEN GYNNWYS

Pennawd	Disgrifiad	Tudalen
Rhagarweiniad	Gwybodaeth Gyffredinol	1
	Cyflwyniad	3
Adran 1	Beth a olygir gan gymunedau nodedig a chynaliadwy?	6
Adran 2	Sut i fodloni gofynion Polisi Strategol PS1	11
Adran 3	Sut i fodloni gofynion Polisïau Strategol PS5 a PS6	32

ATODIADAU

Atodiad	Disgrifiad
1	Polisi PS 1, Polisi PS 5 a Pholisi PS 6
2	Ffynonellau data a gwybodaeth ddefnyddiol
3	Rhestr o ddogfennau defnyddiol
4	Manylion cyswllt defnyddiol
5	Y Drefn Sgrinio
6	Gweithgareddau i liniaru a gwella effeithiau ieithyddol datblygiad
7	Methodoleg ar gyfer paratoi Datganiad Iaith Gymraeg
8	Methodoleg ar gyfer paratoi Asesiad Effaith Iaith Gymraeg

RHESTR DIAGRAMAU

Diagram	1	Y saith nod llesiant
Diagram	2	Elfennau hanfodol ar gyfer cymuned nodedig a chynaliadwy
Diagram	3	Siart llif: Y broses o roi datblygiad arfaethedig at ei gilydd, ei asesu a gwneud penderfyniad arno
Diagram	4	Cam 1 – Cyfnod cyn cyflwyno cais cynllunio: trefn sgrinio’r datblygiad arfaethedig
Diagram	5	Gofynion polisi PS1
Diagram	6	Cam 2A – paratoi datganiad iaith Gymraeg pan fydd angen un

Diagram	7	Cam 2B – Adroddiad Asesu Effaith Iaith Gymraeg
Diagram	8	Enghreifftiau o senarios pan fyddai angen ymgymryd ag Asesiad Effaith Iaith Gymraeg
Diagram	9	Sut i ddewis rhywun cymwys i'ch cynghori gyda Datganiad Iaith Gymraeg neu Asesiad Effaith Iaith Gymraeg
Diagram	10	Cam 3 a 4 - Adnabod mesurau osgoi/lliniaru a strategaeth lliniaru pan fydd angen
Diagram	11	Cam 6 – Asesu'r Cais Cynllunio

RHESTR TABLAU

Tabl	1	Ystyriaethau polisi cynllunio ar gyfer mathau penodol o ddatblygiad
Tabl	2	Materion i'w hystyried a gwybodaeth ychwanegol angenrheidiol i asesu rhinweddau cynaliadwy datblygiad o safbwynt yr iaith Gymraeg
Tabl	3	Materion i'w hystyried a gwybodaeth ychwanegol angenrheidiol i asesu rhinweddau cynaliadwy datblygiad
Tabl	4	Lefel twf fesul haen o aneddleoedd yn y Goeden Aneddleoedd
Tabl	5	Math o ddatblygiad - Crynhoad o'r gofynion gwybodaeth sydd ei angen a'u lleoliadau posib

RHESTR MAPIAU

Map	1	Strategaeth Aneddleoedd a rôl yr aneddleoedd unigol

GWYBODAETH GYFFREDINOL

Pwrpas

Dibenion y Canllawiau hyn yw:

- cynorthwyo'r ymgeiswyr a'u hasiantau wrth baratoi'r cynigion cynllunio a'u harwain mewn trafodaethau gyda swyddogion cyn cyflwyno ceisiadau cynllunio;
- helpu aelodau o'r cyhoedd a rhanddeiliaid eraill sydd â diddordeb i ddeall gofynion a disgwyliadau'r polisi perthnasol ac i'w helpu i baratoi sylwadau a mewnbwn ystyrlon i'r broses gwneud penderfyniad;
- cynorthwyo swyddogion i asesu ceisiadau cynllunio, a swyddogion a chynghorwyr i wneud penderfyniadau ar geisiadau cynllunio, a
- cynorthwyo Arolygwyr Cynllunio i wneud penderfyniadau ar apeliadau.

Y nod cyffredinol yw gwella ansawdd datblygiad newydd a hwyluso dull cyson a thryloyw o wneud penderfyniadau.

Y Cyd-destun polisi

<u>Cynllun Datblygu Lleol</u>

O dan ddeddfwriaeth cynllunio, y 'cynllun datblygu' sy'n cynnwys polisïau cynllunio ar gyfer pob ardal. Cafodd Cynllun Datblygu Lleol ar y Cyd Gwynedd a Môn ei fabwysiadu ar 31 Gorffennaf 2017. Mae'n berthnasol i ardal Awdurdod Cynllunio Gwynedd ac i Ynys Môn. Nid yw'n cynnwys ardal Parc Cenedlaethol Eryri.

Mae'r Cynllun yn darparu polisïau eang ynghyd â dynodiadau tir ar gyfer y prif ddefnyddiau megis tai, cyflogaeth a manwerthu. Bydd yn helpu i lunio dyfodol ardal y Cynllun mewn ffordd ffisegol ac amgylcheddol yn ogystal â dylanwadu arno yn economaidd, yn gymdeithasol, yn ddiwylliannol ac yn ieithyddol. Felly, mae'r Cynllun yn ceisio:

- arwain yr Awdurdodau Cynllunio Lleol i wneud penderfyniadau rhesymegol a chyson ar geisiadau cynllunio drwy ddarparu fframwaith polisi sy'n gyson â pholisi cenedlaethol; ac
- arwain datblygiad i leoliadau priodol dros y cyfnod hyd at 2026.

<u>Yr angen am Ganllawiau Cynllunio Atodol</u>

Er bod y Cynllun yn cynnwys polisïau sy'n galluogi'r Awdurdodau Cynllunio Lleol wneud penderfyniadau cyson a thryloyw wrth ystyried cynigion datblygu, ni all ddarparu'r holl gyngor manwl sydd ei angen ar swyddogion a darpar ymgeiswyr i lywio'r cynigion yn lleol. Er mwyn darparu'r cyngor manwl hwn mae'r Cynghorau yn paratoi ystod o Ganllawiau Cynllunio Atodol (CCA) i gefnogi'r Cynllun. Bydd y rhain yn darparu canllawiau mwy manwl ar amrywiaeth o bynciau a materion i helpu i ddehongli a gweithredu'r polisïau a'r cynigion yn y Cynllun.

Statws Canllawiau Cynllunio Atodol

Gall Canllawiau Cynllunio Atodol gael eu hystyried fel ystyriaeth gynllunio berthnasol yn y broses asesu a phenderfynu ar geisiadau cynllunio. Bydd Llywodraeth Cymru a'r Arolygiaeth Cynllunio yn rhoi cryn bwyslais ar ganllawiau cynllunio atodol sy'n deillio o gynllun datblygu ac sy'n gyson ag ef. Nid pwrpas CCA yw cyflwyno unrhyw bolisi cynllunio newydd ac nid yw'n rhan o'r cynllun datblygu lleol.

Yn unol â chyngor Llywodraeth Cymru, mae'r CCA wedi bod yn destun ymgynghoriad cyhoeddus a phenderfyniad y Pwyllgor Polisi Cynllunio ar y Cyd ar ran y Cynghorau. Cymeradwywyd drafft o'r CCA hwn ar gyfer ymgynghoriad cyhoeddus ar 16 Tachwedd 2018 gan y Pwyllgor Polisi Cynllunio ar y Cyd. Bu'r canllawiau cynllunio atodol yn destun ymarferiad ymgynghori cyhoeddus rhwng 13 Rhagfyr 2018 a 31 Ionawr 2019. Rhoddwyd ystyriaeth i'r 88 sylwadau a gyflwynwyd i'r Cynghorau, a lle'n briodol, mae gwelliannau priodol wedi'u cynnwys yn y drafft terfynol a gymeradwywyd gan y Pwyllgor Polisi Cynllunio ar y Cyd ar 16 Gorffennaf 2019 i'w ddefnyddio fel ystyriaeth berthnasol wrth asesu a gwneud penderfyniadau ar geisiadau ac apeliadau cynllunio. Rhoddir crynodeb o'r sylwadau ac ymateb yr Awdurdodau yn yr Adroddiad Sylwadau a welir ar wefan y ddau Gyngor, swyddfeydd yr Awdurdodau Cynllunio ac yn swyddfa'r Uned Polisi Cynllunio ar y Cyd.

Felly, dylid rhoi pwyslais sylweddol ar y ddogfen hon fel ystyriaeth gynllunio berthnasol.

1 Cyflwyniad

Diffiniadau

1.1 Mae Deddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol (Cymru) 2015 yn rhoi dyletswydd ar gyrff cyhoeddus (gan gynnwys Gweinidogion Cymru) i ymgymryd â datblygu cynaliadwy. Mae'r Ddeddf yn gosod saith nod llesiant er mwyn helpu i sicrhau bod yr holl gyrff cyhoeddus yn gweithio tuag at yr un weledigaeth o ran Cymru gynaliadwy:

Diagram 1: Y saith nod llesiant

1.2 Mae Deddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol (Cymru) yn rhoi diffiniad clir o ddatblygu cynaliadwy yng Nghymru:

> *Diffiniad o ddatblygu cynaliadwy yng Nghymru*
>
> *Ystyr "datblygu cynaliadwy" yw'r broses o wella llesiant economaidd, cymdeithasol, amgylcheddol a diwylliannol Cymru drwy weithredu, yn unol ag egwyddor datblygu gynaliadwy, gan anelu at gyrraedd y nodau llesiant.*
>
> *Mae gweithredu yn unol â'r egwyddor datblygu gynaliadwy yn golygu bod yn rhaid i gorff weithredu mewn modd sy'n ceisio sicrhau bod modd diwallu anghenion y presennol heb beryglu gallu cenedlaethau'r dyfodol i ddiwallu eu hanghenion hwy.*

1.3 Cyflwynodd Deddf Cynllunio (Cymru) 2015 bwrpas statudol ar gyfer y system gynllunio yng Nghymru – rhaid i unrhyw gorff statudol sy'n cyflawni swyddogaeth gynllunio arfer y swyddogaethau hynny yn unol ag egwyddorion datblygu cynaliadwy fel y'u nodir yn Neddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol (Cymru) 2015. Yn ardal Awdurdod Cynllunio Lleol Gwynedd

ac yn Ynys Môn, mae'r ddyletswydd hon yn derbyn sylw yn rhannol drwy gynnwys polisïau yn y Cynllun Datblygu Lleol ar y Cyd (Cynllun Datblygu Lleol).

Pwrpas a strwythur y Canllaw

1.4 Nod polisïau PS1, PS5 a PS6 yw integreiddio 'datblygu cynaliadwy' yn y broses ddatblygu, er mwyn cynnal a chreu cymunedau nodedig a chynaliadwy. Prif fwriad y Canllaw Cynllunio Atodol (CCA) hwn (ynghyd â Chanllawiau Cynllunio Atodol eraill) yw helpu ymgeiswyr am ganiatâd cynllunio i ddeall polisïau perthnasol fydd yn integreiddio 'datblygu cynaliadwy' yn y broses ddatblygu, er mwyn cynnal a chreu cymunedau nodedig a chynaliadwy. Bydd hyn yn sicrhau y bodlonir gofynion deddfwriaeth a pholisi ac y cyflawnir safonau arfer gorau. Mae'n cynnig dull safonol y dylai'r holl ymgeiswyr ei ddilyn. Mae'r Canllawiau hyn yn ymhelaethu ar y prif egwyddorion a nodir ym mholisïau perthnasol y Cynllun Datblygu Lleol.

1.5 Mae tair prif adran i'r CCA hwn ac mae'n cynnwys cyfres o Atodiadau:

ADRAN 1 (Rhannau A a B)– Mae'r adran hon yn rhoi disgrifiad cyffredinol o'r hyn a olygir wrth gymunedau nodedig a chynaliadwy a sut y gall mathau penodol o ddatblygiad gyfrannu at gynnal neu greu cymunedau nodedig a chynaliadwy**.**

Rhan A – Datblygu cynaliadwy – cymunedau nodedig a chynaliadwy – disgrifiad bras o'r hyn a olygir wrth gymuned nodedig a chynaliadwy;
Rhan B - Mathau penodol o ddatblygiad a'u cyfraniad i gynnal neu greu cymunedau nodedig a chynaliadwy.

ADRAN 2 (Rhan C) – Mae Adran yma y CCA yn rhoi manylion ynghylch gofynion manwl yr Awdurdodau Cynllunio Lleol o ran sut fydd Polisi PS 1 y Cynllun Datblygu Lleol yn cael ei weithredu. Mae'n dangos sut y disgwylir gweld ystyriaethau am yr iaith Gymraeg yn cael eu hymgorffori ym mhob datblygiad perthnasol. Mae'n cynnwys gofynion am y ffordd i gofnodi, naill ai mewn Datganiad Iaith Gymraeg neu adroddiad am Asesiad Effaith Iaith Gymraeg, y wybodaeth berthnasol am y datblygiad arfaethedig, ei effaith tebygol (negyddol, cadarnhaol, niwtral) ar yr iaith Gymraeg a'r gwerthusiad o'r wybodaeth honno. Bydd yr angen am Ddatganiad neu adroddiad am Asesiad yn ddibynnol ar fath a lleoliad y datblygiad arfaethedig. Yn ogystal â thynnu sylw at ofynion polisi a chanllawiau cynllunio defnydd tir, mae'r Adran hon yn tynnu sylw at arfer dda, e.e. mesurau cryfhau'r budd neu liniaru effaith y gellir eu mewnblannu yn y datblygiad.

ADRAN 3 (Rhannau CH a D) – Mae'r Adran hon yn rhoi arweiniad i'r ymgeisydd o ran sut i gyflwyno tystiolaeth o blaid y datblygiad yn erbyn y gofynion ehangach o ddatblygiad cynaliadwy. Mae hefyd yn cynorthwyo'r ymgeisydd ddeall yn well beth yw rhinweddau nodedig a chynaliadwy gwahanol fathau o ddatblygiad.

Rhan Ch - Materion i'w hystyried a'r wybodaeth ychwanegol angenrheidiol i gefnogi cais Cynllunio - disgrifiad o wybodaeth fydd yn angenrheidiol ar gyfer dilysu cais cynllunio a gwybodaeth ychwanegol fydd yn angenrheidiol er mwyn dangos sut mae'r datblygiad arfaethedig yn gyson a pholisïau perthnasol yn y Cynllun Datblygu Lleol.

Rhan D – Beth ellir ei adeiladu ac ymhle? – disgrifiad cryno o Strategaeth aneddleoedd a Choeden Aneddleoedd Y Cynllun Datblygu Lleol i hyrwyddo patrwm cynaliadwy o ddatblygu.

1.6 Mae Atodiadau 1 - 8 yn cynnwys gwybodaeth neu'n cyfeirio at wybodaeth ddefnyddiol.

ADRAN 1:

BETH A OLYGIR GAN GYMUNEDAU NODEDIG A CHYNALIADWY

Rhan A: Datblygu cynaliadwy – Cymunedau nodedig a chynaliadwy

A1 Mae gan bolisïau amrywiol y Cynllun Datblygu Lleol rôl bwysig i'w chwarae wrth gefnogi cynnal a chreu cymunedau trefol a gwledig nodedig a chynaliadwy. Maent yn helpu i sicrhau y cyflawnir datblygiadau priodol yn y man cywir ar yr adeg gywir. Maent yn gwneud hynny drwy sicrhau fod digon o dir ar gael i ddarparu cartrefi a chyfleoedd gwaith i bobl leol, gan helpu i gynnal gwasanaethau trefol a gwledig. Ar yr un pryd, maent yn darparu fframwaith i ymateb i'r heriau sy'n codi yn sgil newid yn yr hinsawdd, er enghraifft, drwy gynnwys yr angen i gynhyrchu ynni adnewyddadwy. Maent hefyd yn gwarchod ac yn gwella'r amgylchedd naturiol a hanesyddol ac yn diogelu cefn gwlad a mannau agored. Yn gyfunol, maent yn cefnogi cymunedau ble mae pobl yn byw ac yn gweithio ynddynt er mwyn fod yn gynaliadwy yn economaidd, yn gymdeithasol, yn ddiwylliannol, yn ieithyddol ac yn amgylcheddol gynaliadwy. Mae'r diagram nesaf yn rhoi darlun syml o'r elfennau sy'n hanfodol ar gyfer cymunedau nodedig a chynaliadwy.

Diagram 2: Elfennau hanfodol ar gyfer cymuned nodedig a chynaliadwy

A2 Mae polisïau amrywiol y Cynllun Datblygu Lleol yn hyrwyddo datblygiadau sy'n cydbwyso ac yn integreiddio ffactorau cymdeithasol, economaidd, amgylcheddol, diwylliannol ac ieithyddol er mwyn cwrdd ag anghenion trigolion nawr ac yn y dyfodol. Er enghraifft, mae Polisi Strategol PS 5 yn gosod egwyddorion datblygu cynaliadwy a Pholisi Strategol PS 6 yn darparu'r fframwaith ar gyfer ystyried lliniaru effeithiau newid hinsawdd ac addasu iddynt (gweler Atodiad 1).

A3 O ran yr iaith Gymraeg, mae datblygiad cynaliadwy yn ymwneud â hyrwyddo, gwarchod a chryfhau'r amgylchiadau o fewn cymunedau sy'n bwysig i gonglfeini cynllunio ieithyddol, megis trosglwyddo'r iaith yn y cartref (neu gymdeithasoli iaith yn y teulu), a darparu ac atgynhyrchu'r cyd-destun cymdeithasol angenrheidiol i ddefnyddio'r Gymraeg fel rhan o'r gwead cymdeithasol arferol.

Rhan B: Mathau penodol o ddatblygiad a'u cyfraniad at gynnal neu greu cymunedau nodedig a chynaliadwy

B1 Mae diagram 2 uchod (paragraff A.1) wedi dangos bod angen sawl math o ddatblygiad i gyflwyno gwahanol gyfleoedd i helpu i gynnal a chreu cymunedau nodedig a chynaliadwy. Mae Tabl 1 isod yn disgrifio'n gryno sut all gwahanol fathau o ddatblygiad gyfrannu at hynny. Wrth wneud hynny mae'n adnabod y prif bolisïau cynllunio sy'n berthnasol i'r datblygiadau. Gellir gweld y polisïau unigol yn Natganiad Ysgrifenedig y Cynllun Datblygu Lleol sydd ar gael i'w ddarllen ar wefan y ddau Awdurdod Cynllunio yn (www.gwynedd.llyw.cymru/cdll a www.ynysmon.gov.uk/cdll)

Tabl 1 – Ystyriaethau polisi cynllunio ar gyfer mathau penodol o ddatblygiad

Math y datblygiad	**Sut mae'r datblygiad yn helpu i gynnal neu greu cymunedau nodedig a chynaliadwy (nid yw'r pwyntiau wedi'u rhestru mewn unrhyw drefn benodol a dylid darllen y tabl cyfan)**
Tai	• mae cymunedau angen cymysgedd gymesur o drigolion o wahanol gefndir, oedran ac sy'n byw mewn gwahanol fathau o dai os ydynt am fod yn llefydd lle mae pobl yn dymuno byw ynddynt yn y tymor hir. I'r gwrthwyneb, byddai peidio â gwneud hynny yn gallu arwain at gymuned yn gweld gostyngiad yn ei phoblogaeth yn y tymor hir, yn colli ei natur nodedig lleol a'i chysylltiadau â threftadaeth ddiwylliannol; • mae angen ystyried sut y gellir diwallu anghenion gwahanol aelwydydd yng nghymunedau'r ardal nawr ac yn y dyfodol (Polisi TAI 8); • disgwylir i ddatblygiad fydd yn arwain at greu cynnydd mewn cartrefi newydd wneud cyfraniad 'tai fforddiadwy', pan mae'n hyfyw i wneud hynny (Polisi TAI 15 a Pholisi TAI 16); • mae'n rhaid i ddatblygiadau tai sy'n ychwanegu at y stoc tai presennol mewn Canolfannau a Phentrefi sy'n cael eu hadnabod ym Mholisi TAI 5 fod yn dai marchnad leol, a thai fforddiadwy os yw Polisi TAI 15 yn berthnasol; • cefnogir tai fforddiadwy angen lleol mewn Clystyrau yng nghefn gwlad (Polisi TAI 6), tai ar gyfer mentrau gwledig (Polisi PCYFF 2 a Nodyn Cyngor Technegol 6); unedau byw a gweithio mewn adeiladau yng nghefn gwlad (Polisi TAI 7), a throsi adeiladau yng nghefn gwlad i dai fforddiadwy angen lleol pan nad yw'r defnydd economaidd yn hyfyw (Polisi TAI 7);

Math y datblygiad	**Sut mae'r datblygiad yn helpu i gynnal neu greu cymunedau nodedig a chynaliadwy (nid yw'r pwyntiau wedi'u rhestru mewn unrhyw drefn benodol a dylid darllen y tabl cyfan)**
	• mae digon o dai yn lleol ar gyfer cymysgedd o aelwydydd yn fwy tebygol o olygu defnydd hyfyw o gyfleusterau a gwasanaethau yn yr anheddle neu mewn anheddle cyfagos, sy'n gallu bod yn fannau pwysig i'r iaith Gymraeg; • ni all y system gynllunio defnydd tir ragweld na rheoli priodweddau personol meddianwyr tai newydd, e.e. y gallu i siarad Cymraeg, i ba raddau caiff y Gymraeg ei throsglwyddo yn y teulu, ac ati. Er hynny, mae darparu digon o dai yn lleol ar raddfa ac o faint priodol ac ar gyfer cymysgedd o aelwydydd yn bwysig oherwydd mae'n ffactor pwysig i hyfywedd y Gymraeg - mae'n lle pwysig i drosglwyddo'r Gymraeg o un genhedlaeth i'r llall ac yn y gymuned, cadw unigolion sy'n arddel yr iaith mewn cymunedau, a chynhyrchu siaradwyr newydd (Polisi TAI 8, Polisi PS 1, Polisïau TAI 1 - TAI 6).
Datblygiadau cyflogaeth (gan gynnwys twristiaeth a manwerthu)	• mae datblygiadau sy'n cefnogi swyddi yn ardal y Cynllun yn hanfodol i feithrin lles economaidd a chymdeithasol cymunedau lleol (Polisi PS 13); • gwarchodir a dynodir safleoedd penodol ar gyfer cefnogi swyddi amrywiol (Polisi CYF 1), a gellir cefnogi datblygiad ar safleoedd na chafodd eu gwarchod na'u dynodi yn amodol ar gydymffurfio gyda pholisïau galluogi sy'n seiliedig ar feini prawf (Polisi CYF 4 a Pholisi CYF 6); • mae datblygiadau sy'n gofyn am leoliad yng nghefn gwlad yn debygol o gael eu caniatáu os ydynt yn cefnogi diwydiannau sy'n briodol i'r safle a'r ardal leol (Polisi PS 13, Polisi CYF 6, Polisi TWR1 – Polisi TWR 5); • cefnogir datblygiadau manwerthu a masnachol lle maent yn cynnal ac yn gwella bywiogrwydd a hyfywedd yr aneddleoedd presennol, yn enwedig yn y canol, ac yn parchu amwynder eu cymdogion (Polisïau MAN 1 – MAN 6); • cefnogir unedau byw-gweithio mewn egwyddor (Polisi PS 13); • mae lleoliadau gwaith yn un o'r llefydd ieithyddol bwysig lle mai'r nod yw annog a galluogi defnydd o'r Gymraeg wrth ryngweithio â chwsmeriaid, y cyhoedd a gweithwyr eraill (Polisi PS 1, Polisi ISA 1).
Cyfleusterau a gwasanaethau cymunedol	• cefnogir cyfleusterau a gwasanaethau cymunedol newydd a gwarchodir rhai presennol oni fydd cynnig am ddatblygiad amgen yn cydymffurfio gyda gofynion polisi sy'n seiliedig ar feini prawf (Polisi ISA 2 – Polisi ISA 5); • maent yn llefydd ieithyddol pwysig - ysgolion (mannau i ddefnyddio a dysgu'r iaith), a siopau, tafarndai, cludiant cyhoeddus, neuaddau neu fannau eraill i gynnal gweithgareddau cymunedol (mannau i hyrwyddo a defnyddio'r iaith Gymraeg).
Isadeiledd telathrebu a gwybodaeth	• mae cynigion ar gyfer isadeiledd telathrebu a gwybodaeth, sydd wedi'u dylunio a'u lleoli i barchu'r dirwedd ac unrhyw nodweddion arbennig ac osgoi ymyriant radio sylweddol, yn dderbyniol (Polisi PS 3). • cefnogir datblygiad sy'n cynnwys isadeiledd ar gyfer telegyfathrebu a gwybodaeth gyfoes (Polisi PCYFF 3).

Math y datblygiad	Sut mae'r datblygiad yn helpu i gynnal neu greu cymunedau nodedig a chynaliadwy (nid yw'r pwyntiau wedi'u rhestru mewn unrhyw drefn benodol a dylid darllen y tabl cyfan)
Ynni adnewyddadwy	• mae datblygiadau ynni adnewyddadwy yn darparu dewis amgen carbon isel i ffynonellau ynni allyrru carbon traddodiadol, sy'n helpu i osgoi achosion newid hinsawdd ac, o bosib, ddarparu ffynhonnell incwm newydd ar gyfer y cymunedau; • cefnogir datblygiadau ynni adnewyddadwy sy'n parchu nodweddion arbennig ardal y Cynllun (Polisi ADN 1 – ADN 3 a Pholisi PCYFF 5).

B2 Mae'r Adran hon wedi amlygu pwysigrwydd y Gymraeg i gynnal a chreu cymunedau nodedig a chynaliadwy. Mae'r Adran wedi cyfeirio at Bolisi PS 5 a Pholisi PS 1 y Cynllun Datblygu Lleol. Mae Polisi PS 5 yn adnabod yr angen i ddatblygiadau warchod, cefnogi a hyrwyddo'r defnydd o'r iaith Gymraeg fel un o feini prawf datblygu cynaliadwy. Mae Polisi PS 1 yn rhoi mesurau penodol i gefnogi'r Gymraeg. Mae Adran nesaf y Canllaw Cynllunio Atodol yn canolbwyntio ar roi arweiniad a chyngor ar sut i ddefnyddio Polisi PS 1 y Cynllun Datblygu Lleol.

ADRAN 2:

SUT I FODLONI GOFYNION POLISI STRATEGOL PS1

Rhan C - Arweiniad ar ofynion y Ddeddf, polisi cenedlaethol a Pholisi PS 1 o ran asesu effaith debygol y cynnig ar yr iaith Gymraeg a'r diwylliant Cymreig ac egwyddorion, fframweithiau a phrosesau asesu risg.

C1 Uchelgais Llywodraeth Cymru yw "*gweld miliwn o bobl yn gallu mwynhau siarad a defnyddio'r Gymraeg erbyn 2050*[1]*"*. Mae'r Llywodraeth yn cydnabod "*nad oes dim dwywaith fod hon yn uchelgais heriol*"[2] "*Os ydym am wireddu'r sefyllfa lle mae'r Gymraeg yn elfen annatod o bob agwedd ar fywyd bob dydd... mae'n rhaid i'r genedl gyfan fod yn rhan o'r daith. Mae gan bawb ei ran i'w chwarae, ac rydym am i bawb gyfrannu at wireddu ein huchelgais*."[3] Mae'n bwysig i ymgeiswyr ddeall felly fod disgwyl i ddatblygiadau dros gyfnod y Cynllun gyfrannu'n gadarnhaol at gynaliadwyedd a hyfywedd y Gymraeg ac nid yn unig osgoi cyfrannu at leihad yng nghyfran y boblogaeth sy'n gallu siarad Cymraeg.

C2 Blaenoriaeth Cynllun Hybu'r Gymraeg yng Ngwynedd (2018 - 2023) ar gyfer cyfnod cyntaf y Cynllun (yn arwain at y Cyfrifiad nesaf yn 2021), fydd "*cynyddu'r cyfleoedd ar gyfer defnyddio'r Gymraeg, ar gyfer magu hyder unigolion nad ydynt yn ystyried eu hunain yn siaradwyr Cymraeg, a hefyd edrych ar gyfleoedd fydd yn ein helpu i gadw pobl ifanc yn ein cymunedau*." Wrth wneud hynny, un nod yw gweld "*y Gymraeg yn cael lle blaenllaw gan y Cyngor mewn cynlluniau economaidd, tai a chynllunio yn lleol er mwyn sicrhau bod unrhyw gynlluniau a datblygiadau yn cyfrannu yn gadarnhaol at ymdrechion i ddiogelu'r iaith yn ein cymunedau*.**"**

C3 Mae Strategaeth Iaith Gymraeg Ynys Môn (2016 – 21) yn anelu at adfer y ganran sy'n gallu siarad Cymraeg i lefel Cyfrifiad 2001. Mae'n cynnwys tri Maes Blaenoriaeth – Addysg, Y Gweithle, Gwasanaethau Cymraeg a Seilwaith a Chymuned. O ran cymunedau, mae'n gosod targed o "*gynnal y wardiau lle mae 70% o'r boblogaeth yn siarad Cymraeg a chynyddu canrannau gweddill y wardiau eraill*".

C4 O safbwynt y system gynllunio defnydd tir, mae Adran 31 Deddf Cynllunio (Cymru) 2015 yn diwygio adran 70 Deddf Cynllunio Gwlad a Thref 1990 drwy ychwanegu'r cymal a ganlyn: "*any considerations relating to the use of the Welsh language, so far as material to the application*." Golyga hyn ei fod yn ddyletswydd wrth wneud penderfyniad ar gais cynllunio i gynnwys ystyriaethau mewn perthynas â'r iaith Gymraeg, <u>lle mae'n berthnasol i'r cais hwnnw</u>.

C5 Mae paragraffau 3.25 – 3.29 Polisi Cynllunio Cymru (Argraffiad 10, 2018) yn ymdrin â'r 'Gymraeg a Chreu Lleoedd' o safbwynt paratoi cynlluniau datblygu lleol a gwneud penderfyniadau ar geisiadau cynllunio. Dywed paragraff 3.28 "*Gall ystyriaethau yn ymwneud â'r defnydd o'r Gymraeg gael sylw gan benderfynwyr cyn belled â'u bod yn berthnasol i geisiadau am ganiatâd cynllunio. Ni ddylai polisïau a phenderfyniadau gyflwyno unrhyw elfen o wahaniaethu rhwng unigolion yn seiliedig ar eu gallu ieithyddol, ac ni ddylent geisio rheoli deiliadaeth tai ar sail ieithyddol*."

C6 Mae Asesiad o Gynaliadwyedd y Cynllun Datblygu Lleol ar y Cyd (a lywiwyd gan wybodaeth o'r Asesiad Effaith Ieithyddol ailadroddol) wedi ceisio ystyried effeithiau tebygol strategaeth

[1] Llywodraeth Cymru (2017) *Cymraeg 2050: Miliwn o Siaradwyr*
[2] Ibid
[3] Ibid

a pholisïau'r Cynllun ar hyfywedd y Gymraeg. Ceir strategaeth a pholisïau yn y Cynllun Datblygu Lleol ar y Cyd ar sail dealltwriaeth resymol o'r goblygiadau posib i'r iaith Gymraeg. Maent yn cyfrannu at greu hinsawdd ac amodau cymdeithasol sy'n hwyluso defnyddio'r Gymraeg. Mae Strategaeth y Cynllun, ym mharagraffau 5.12 – 5.15, yn cynnwys datganiad am sut mae'r ddau Awdurdod Cynllunio wedi ystyried anghenion a buddiannau'r Gymraeg wrth baratoi'r Cynllun Datblygu Lleol a sut mae'r polisïau yn ymwneud â'r Gymraeg yn rhyngweithio â pholisïau eraill.

C7 Bydd y gwahanol fathau o ddatblygu sy'n angenrheidiol i gynnal a chreu cymunedau nodedig a chynaliadwy yn digwydd ar amryw o raddfeydd. Bydd y materion fydd angen rhoi sylw iddynt, ac felly'r wybodaeth fydd yn angenrheidiol i ddod i benderfyniad rhesymedig arno, yn amrywio hefyd.

C8 Mae Polisi PS 1: Iaith Gymraeg a Diwylliant yn hyrwyddo a chefnogi'r defnydd o'r Gymraeg. Fe'i hategir gan Bolisi PS 5 Datblygu Cynaliadwy (maen prawf 4). Ceir copi o'r Polisïau hyn yn Atodiad 1 y CCA hwn. Drwy gymhwyso'r Polisïau hyn, bydd y Gwasanaethau Cynllunio yn rhoi ystyriaeth i'r iaith Gymraeg, pan mae'n berthnasol i wneud hynny, o fewn gofynion y ddeddfwriaeth a pholisi cenedlaethol cynllunio perthnasol gyfeirir atynt ym mharagraffau C4 a C5.

C9 Mae'r Gorchymyn Cynllunio Gwlad a Thref 2012 (Gweithdrefn Rheoli Datblygu) (Cymru) (y DMPWO) yn darparu Ffurflen Gais Safonol ar gyfer ceisiadau cynllunio yng Nghymru ac yn datgan beth yw'r diffiniad o gais 'dilys'. Er mwyn cofrestru'r ceisiadau yn rhai 'dilys', rhaid i ymgeiswyr ddarparu'r holl wybodaeth sydd wedi'i nodi ar y Ffurflen Gais Safonol, e.e. cynlluniau, diagramau a thystysgrifau ac unrhyw asesiadau ategol ychwanegol. Gall awdurdod cynllunio lleol wrthod derbyn cais os nad yw'r wybodaeth briodol yn cael ei darparu gydag ef.

C10 Yn ychwanegol at y wybodaeth sydd ei hangen ar gyfer dilysu ceisiadau, bydd Awdurdodau Cynllunio Gwynedd a Chyngor Sir Ynys Môn, fel pob Awdurdod Cynllunio Lleol yng Nghymru, angen arolygon ac adroddiadau ategol ychwanegol yn unol â gofynion y polisïau sydd yn y Cynllun Datblygu Lleol. Yn unol â Pholisi PS 1, mae angen casglu a derbyn gwybodaeth am rai mathau o ddatblygiadau er mwyn gallu dod i gasgliad ynghylch effaith debygol y datblygiad arfaethedig, e.e. a oes buddion i'r Gymraeg, a oes angen diwygio'r cynnig, a oes risg i iechyd gymunedol y Gymraeg ac a ellir lliniaru'r effaith mewn ffordd sy'n lliniaru'r risg a sut ellir monitro'r sefyllfa yn y gymuned. Mae'r Canllaw hwn yn rhoi arweiniad ar yr arolygon a'r atodiadau ategol ychwanegol fydd yn angenrheidiol i gyd fynd â maen prawf 1 a 2 ym Mholisi PS 1 ac yn rhoi arweiniad ar sut roddir ystyriaeth i'r iaith Gymraeg pan na fydd angen arolygon ac atodiadau ategol.

C11 Bydd y pwyslais, o ran gwneud penderfyniad ar gais cynllunio, ar osgoi datblygiadau perthnasol fyddai'n achosi niwed o sylwedd i gymeriad a chydbwysedd iaith Cymuned. Bydd yr Awdurdodau Cynllunio'n ystyried cynigion sy'n ceisio uchafu bendithion lle mae'r ystyriaethau hynny'n berthnasol i'r cais.

Egwyddorion, Fframweithiau a Phrosesau Asesu Effaith Debygol

C12 Pan mae'r iaith Gymraeg yn ystyriaeth gynllunio berthnasol, mae penderfynu p'un a yw datblygiad yn debygol o gael effaith bositif, niwtral neu negyddol, a phenderfynu ar raddfa

debygol yr effaith honno ar gymeriad ieithyddol ardal, yn y presennol ac i'r dyfodol, yn hynod o gymhleth. Mae cymeriad ieithyddol ardal yn agored i nifer o ddylanwadau y tu hwnt i faes defnydd a datblygiad o dir ac i un datblygiad arfaethedig neu gyfuniad o ddatblygiadau penodol. Hyd yn oed gyda gwybodaeth lawn, ni fyddai'n hawdd ei fesur gan na all y system gynllunio reoli priodweddau personol (fel y gallu i siarad Cymraeg neu ddeinameg y defnydd ohoni). Ni all y system ychwaith wahaniaethu ar sail gallu ieithyddol ymgeiswyr am ganiatâd cynllunio na gallu ieithyddol yr unigolion fydd yn meddiannu neu wneud defnydd o eiddo neu safle.

C13 Mae asesu'r effaith debygol ar yr iaith Gymraeg yn rhannu egwyddorion, fframweithiau a phrosesau tebyg i'r rhai a welir mewn meysydd eraill lle mae angen asesu ac ymdrin ag effeithiau tebygol. Maent yn ceisio adnabod, deall a mesur y dyfodol a'r ansicrwydd o ddarogan beth fyddai'r niwed (neu fendith) a ddaw sy'n deillio o weithred yn y presennol. Er enghraifft, yn y maes cynllunio, mae asesiadau ardrawiad amgylcheddol ac asesiadau o gynaliadwyedd yn fathau o asesiadau effaith sydd wedi hen ennill eu plwyf.

C14 Mae'r Sefydliad Safonau Rhyngwladol (*International Organization for Standardiation* - ISO) wedi cyhoeddi Safon Ryngwladol 31000 ar Reoli Risg. Er mai yn nhermau risg (neu effaith debygol andwyol neu negyddol) y disgrifir y Safon, mae'r un fframwaith, egwyddorion a phrosesau yn briodol i uchafu bendithion yn ogystal. Felly, maent yn briodol i asesiadau tebyg i asesiadau effaith ar yr iaith Gymraeg. Mae ISO 31000 yn darparu egwyddorion a chanllawiau generig i'w ddefnyddio ar draws pob sefydliad ac yn adnabod y nodweddion a ganlyn o reoli risg/uchafu cyfleoedd yn effeithiol:

- elfen gychwynnol o ddisgrifio a sefydlu'r cyd-destun;
- cydrannau o adnabod, dadansoddi, asesu risgiau a chyfleoedd; a
- gweithgareddau i gyfathrebu ac ymgynghori â rhanddeilaid trwy gydol y broses.

C15 Mae hefyd yn annog aseswyr i ddilyn y broses a ganlyn:

Cam 1 - Paratoi ar gyfer yr Asesiad Effaith Debygol gan gynnwys diffinio'r broblem neu fater dan sylw yn gywir a dylunio'r asesiad;

Cam 2 - Gwneud neu gynnal yr Asesiad Effaith Debygol;

Cam 3 - Adnabod a chloriannu'r opsiynau hyfyw a dewis 'Hoff Strategaeth' i uchafu'r manteision neu wynebu a/neu fynd i'r afael â risg;

Cam 4 - Paratoi a chynnig Cynllun Gweithredu o fewn yr Hoff Strategaeth a ddewiswyd.

C16 Mae Diagram 3 yn rhoi darlun o'r broses o roi datblygiad arfaethedig at ei gilydd cyn ei gyflwyno i'r Awdurdod Cynllunio, asesiad yr Awdurdod Cynllunio ohono, a gwneud penderfyniad arno. Mae'n canolbwyntio ar ymgorffori ystyriaethau am hyfywedd y Gymraeg mewn datblygiad perthnasol. Yng nghyd-destun asesiad effaith debygol ar y Gymraeg byddai'r camau ISO a ddisgrifir ym mharagraff C15 yn trosi i gamau 1 - 4 yn Niagram 3:

Diagram 3 - Siart llif: Y broses o roi datblygiad arfaethedig at ei gilydd, ei asesu a gwneud penderfyniad arno

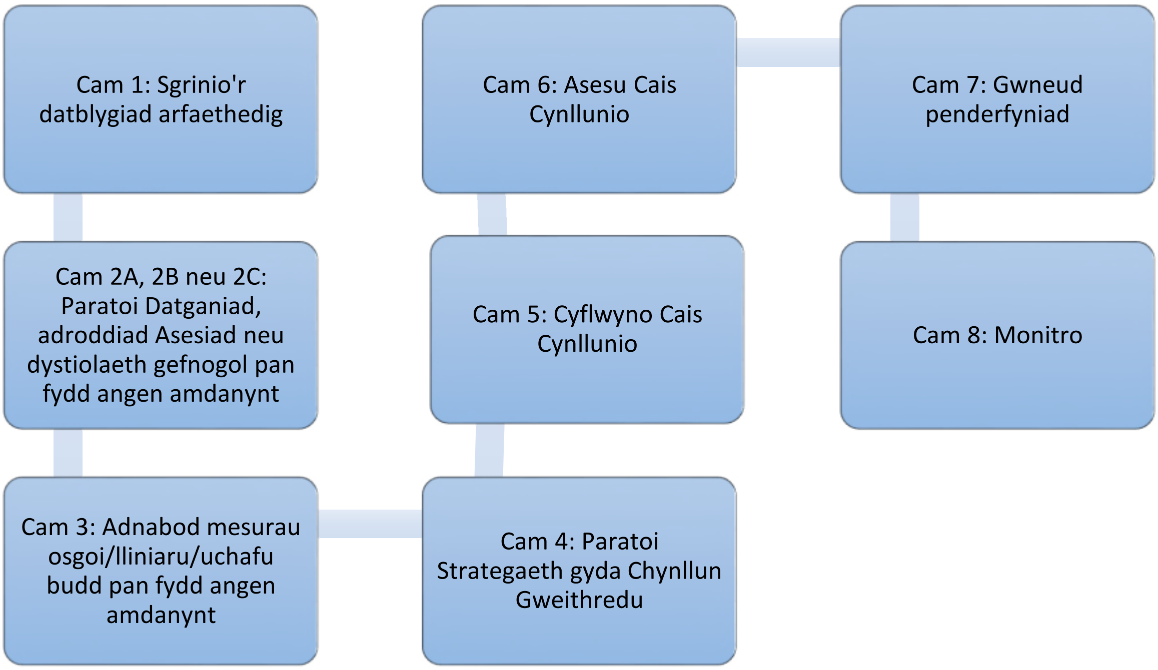

Cam 1: Sgrinio'r datblygiad

C17 Mae Diagram 4 yn egluro'r broses o sgrinio'r datblygiad arfaethedig. Yn unol â'r egwyddor o gyfathrebu ac ymgynghori gyda rhanddeiliaid drwy gydol y broses, mae'n pwysleisio'r budd o ymgysylltu ac ymgynghori gyda'r gwasanaeth cynllunio a rhanddeiliaid eraill yn ystod y cyfnod cyn cyflwyno cais cynllunio mewn dull sy'n gymesur a graddfa a math y datblygiad arfaethedig. O ran datblygiad 'mawr', mae'r Diagram yn codi ymwybyddiaeth o'r gofyniad statudol i ymgynghori'n gyhoeddus cyn cyflwyno'r cais cynllunio.

Pa Declyn i'w Ddefnyddio a Pha Bryd?

C18 Mae Polisi PS 1 (1) a (2) yn cyfeirio at yr amgylchiadau lle mae angen "Datganiad Iaith Gymraeg"(DIG) ac "Adroddiad ar Asesiad Effaith Iaith Gymraeg"(AEIG). Yng nghyd-destun yr uchod, mae'r ddau declyn neu fethodoleg yn dilyn prosesau tebyg. Mae Diagram 9 (tudalen 25) y Canllaw hwn yn rhoi arweiniad i ymgeisydd ynghylch y materion i'w hystyried wrth ddewis person cymwys i roi arweiniad iddo ynglŷn â chymhwyso'r fethodoleg a ddisgrifir yn Atodiadau 7 ac 8. Y prif wahaniaeth yw bod AEIG i ddigwydd *"pan fydd y datblygiad arfaethedig ar safle ar hap annisgwyl ar gyfer datblygiad tai ar raddfa fawr neu ddatblygiad cyflogaeth ar raddfa fawr a fyddai'n golygu llif arwyddocaol o weithlu."*[4] Prif nodwedd y categori hwn o ddatblygiadau yw bod yn rhaid iddynt ddilyn y broses statudol o Ymgynghori Cyn Gwneud Cais. Yn unol â chanllawiau ISO ar reoli risg/cyfleoedd yn effeithiol (gweler C14 - C15 uchod) disgwylir i ymgeiswyr ar gyfer datblygiadau o'r fath "*gynnal gweithgareddau i gyfathrebu ac ymgynghori gyda rhanddeiliaid trwy gydol y broses*". Bydd gwahaniaeth hefyd yn lefel y dystiolaeth o'r ystyriaeth a roddwyd i'r effeithiau tebygol wrth gyflwyno Datganiad Iaith o'i gymharu ag Asesiad Iaith. Mae Atodiadau 7 ac 8 yn amlygu'r gwahaniaethau ymhellach.

[4] Polisi PS1

C19 Mae Diagram 5 ac Atodiad 5 yn rhoi darlun gweledol o ba bryd fydd angen cynnal asesiad effaith a'i gyflwyno mewn Datganiad Iaith Gymraeg neu adroddiad Asesiad Effaith Iaith Gymraeg.

DIAGRAM 4: CAM 1 CYFNOD CYN CYFLWYNO CAIS CYNLLUNIO: TREFN SGRINIO'R DATBLYGIAD ARFAETHEDIG

Mae'r ddau Awdurdod Cynllunio'n cynnig gwasanaeth cyn cyflwyno cais cynllunio. Pan fydd ymgeisydd angen arweiniad ynglŷn â'r angen am asesiad ar ffurf Datganiad/Asesiad Effaith Gymraeg anogir iddi/iddo ddefnyddio'r gwasanaeth hwnnw cyn cyflwyno'r cais cynllunio —gweler Atodiad 4—manylion cyswllt defnyddiol.

→

Dylid sefydlu p'un a oes angen cyflwyno Datganiad Iaith Gymraeg neu adroddiad am Asesiad Effaith Iaith Gymraeg—gweler Diagram 5 ac Atodiad 5. Os oes angen un o'r ddau, edrychwch ar ddiagram 6 a 7 ac Atodiad 7 ac Atodiad 8.

→

Dylid defnyddio'r cyfnod cyn cyflwyno cais cynllunio i ymgyfarwyddo â gwybodaeth am y gymuned/ardal ddylanwad er mwyn dod i ddeall yr ystod o faterion sydd angen rhoi sylw iddynt wrth lunio'r datblygiad a bod yn y sefyllfa orau i ymgymryd ag asesiad. Edrychwch ar Atodiad 2—ffynonellau data a gwybodaeth ddefnyddiol am yr iaith Gymraeg. Bydd natur a lefel yr ymgysylltu ac ymgynghori' angen bod yn gymesur â'r datblygiad arfaethedig.

↓

Ymgysylltu ac ymgynghori yn ystod y cyfnod cyn cyflwyno cais cynllunio

↓

Pan nad oes rhaid cynnal ymgynghoriad cyhoeddus statudol cyn cyflwyno cais cynllunio, anogir yr ymgeisydd i ymgysylltu â budd-ddeiliaid lleol perthnasol a chofnodi'r wybodaeth mewn dogfennau gyda'r cais cynllunio. Mae angen i'r dull ymgysylltu cyn gwneud cais gael ei deilwra i natur y datblygiad arfaethedig a'r materion fydd angen mynd i'r afael â hwy. Ceir enghreifftiau o fudd–ddeiliaid lleol perthnasol ym mharagraff 18 yn Atodiad 7 a pharagraff 16 yn Atodiad 8.

Mae'n rhaid cynnal ymgynghoriad cyhoeddus statudol cyn cyflwyno cais cynllunio os yw'r datblygiad yn cyrraedd trothwy statudol y Ddeddf. Edrychwch ar lawlyfr y Llywodraeth i weld pa fath o ddatblygiad sydd angen bod yn destun yr ymgynghori statudol hwn. Pan fydd Polisi PS 1 yn gofyn am Ddatganiad Iaith Gymraeg neu adroddiad am Asesiad Effaith Iaith Gymraeg, disgwylir i'r ymgeisydd gyhoeddi drafft cyntaf o'r gwaith yn ystod y cyfnod ymgynghori cyhoeddus statudol cyn cyflwyno cais cynllunio er mwyn i'r budd-ddeiliaid perthnasol (gweler paragraff 18 yn Atodiad 7 a pharagraff 16 yn Atodiad 8) allu cyflwyno sylwadau i'r ymgeisydd.

↓

Gweler Atodiad 6 am syniadau am weithgareddau gwella neu liniaru effaith y datblygiad.

(Os nad oes angen Datganiad) ↓

Pan nad oes angen cyflwyno Datganiad Iaith Gymraeg neu adroddiad am Asesiad Effaith Gymraeg, a phan fydd yr iaith Gymraeg yn berthnasol i'r datblygiad, anogir yr ymgeisydd gofnodi sut roddwyd ystyriaeth i hyfywedd y Gymraeg — gweler Atodiad 5 am syniadau arfer dda. Mae angen i'r dull o gofnodi'r wybodaeth gael ei deilwra i natur y datblygiad arfaethedig a'r materion fydd angen mynd i'r afael â hwy. Gall y dulliau gynnwys llythyr gyda'r cais cynllunio, Datganiad Cynllunio neu Datganiad Dylunio a Mynediad.

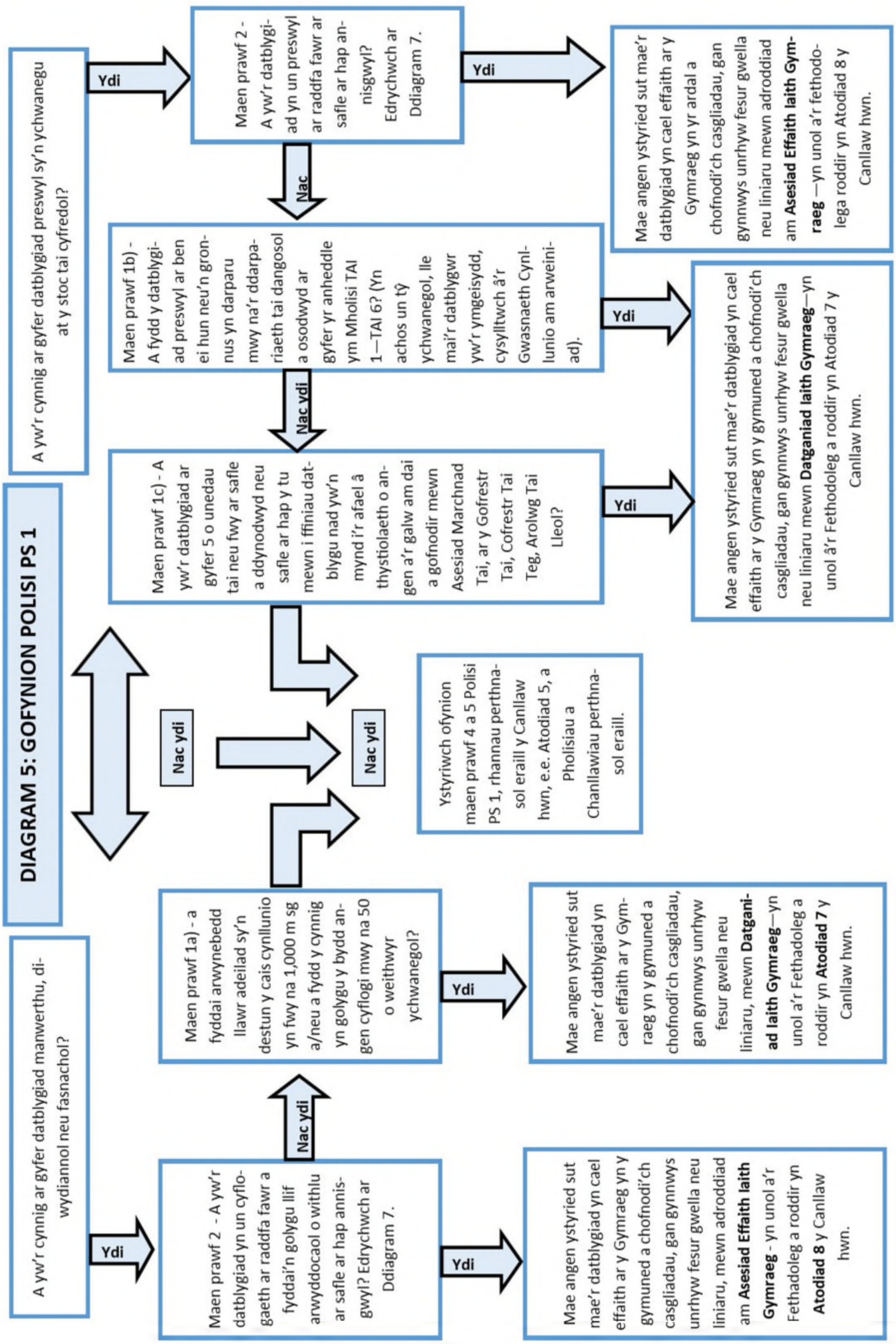
DIAGRAM 5: GOFYNION POLISI PS 1
A yw'r cynnig ar gyfer datblygiad preswyl sy'n ychwanegu at y stoc tai cyfredol?
Ydi
Maen prawf 2 - A yw'r datblygiad yn un preswyl ar raddfa fawr ar safle ar hap annisgwyl? Edrychwch ar Ddiagram 7.
Ydi
Mae angen ystyried sut mae'r datblygiad yn cael effaith ar y Gymraeg yn yr ardal a chofnodi'ch casgliadau, gan gynnwys unrhyw fesur gwella neu liniaru mewn adroddiad am **Asesiad Effaith Iaith Gymraeg** —yn unol a'r fethodolega roddir yn Atodiad 8 y Canllaw hwn.
Nac
Maen prawf 1b) - A fydd y datblygiad preswyl ar ben ei hun neu'n gronnus yn darparu mwy na'r ddarpariaeth tai dangosol a osodwyd ar gyfer yr anheddle ym Mholisi TAI 1—TAI 6? (Yn achos un tŷ ychwanegol, lle mai'r datblygwr yw'r ymgeisydd, cysylltwch â'r Gwasnaeth Cynllunio am arweiniad).
Ydi
Mae angen ystyried sut mae'r datblygiad yn cael effaith ar y Gymraeg yn y gymuned a chofnodi'ch casgliadau, gan gynnwys unrhyw fesur gwella neu liniaru mewn **Datganiad Iaith Gymraeg**—yn unol â'r Fethodoleg a roddir yn Atodiad 7 y Canllaw hwn.
Nac ydi
Maen prawf 1c) - A yw'r datblygiad ar gyfer 5 o unedau tai neu fwy ar safle a ddynodwyd neu safle ar hap y tu mewn i ffiniau datblygu nad yw'n mynd i'r afael â thystiolaeth o angen a'r galw am dai a gofnodir mewn Asesiad Marchnad Tai, ar y Gofrestr Tai, Cofrestr Tai Teg, Arolwg Tai Lleol?
Ydi
Nac ydi
Nac ydi
Ystyriwch ofynion maen prawf 4 a 5 Polisi PS 1, rhannau perthnasol eraill y Canllaw hwn, e.e. Atodiad 5, a Pholisiau a Chanllawiau perthnasol eraill.
A yw'r cynnig ar gyfer datblygiad manwerthu, diwydiannol neu fasnachol?
Ydi
Maen prawf 2 - A yw'r datblygiad yn un cyflogaeth ar raddfa fawr a fyddai'n golygu llif arwyddocaol o withlu ar safle ar hap annisgwyl? Edrychwch ar Ddiagram 7.
Ydi
Mae angen ystyried sut mae'r datblygiad yn cael effaith ar y Gymraeg yn y gymuned a chofnodi'ch casgliadau, gan gynnwys unrhyw fesur gwella neu liniaru, mewn adroddiad am **Asesiad Effaith Iaith Gymraeg** - yn unol a'r Fethadoleg a roddir yn **Atodiad 8** y Canllaw hwn.
Nac ydi
Maen prawf 1a) - a fyddai arwynebedd llawr adeilad sy'n destun y cais cynllunio yn fwy na 1,000 m sg a/neu a fydd y cynnig yn golygu y bydd angen cyflogi mwy na 50 o weithwyr ychwanegol?
Ydi
Mae angen ystyried sut mae'r datblygiad yn cael effaith ar y Gymraeg yn y gymuned a chofnodi'ch casgliadau, gan gynnwys unrhyw fesur gwella neu liniaru, mewn **Datganiad Iaith Gymraeg**—yn unol a'r Fethadoleg a roddir yn **Atodiad 7** y Canllaw hwn.

Cam 2A, 2B neu 2C Paratoi Datganiad, adroddiad Asesiad neu dystiolaeth gefnogol pan fydd angen amdanynt

Materion i'w hystyried

C20 Mae Diagram 2 yn rhan A y CCA yn rhoi darlun o sut fyddai cymuned nodedig a chynaliadwy yn edrych. Gwelir yn y diagram a chynnwys rhan B (ac Adran 3 Ch - Dd) bod sawl math o ddatblygu yn gallu cyfrannu at greu amgylchiadau sy'n dylanwadu'n gadarnhaol ar hyfywedd y Gymraeg mewn cymunedau. Gall gyfrannu drwy greu, gwarchod neu gryfhau isadeiledd i gynnal neu greu lleoedd sy'n creu amgylchiadau ffafriol i gynnal rhwydweithiau cyfrwng Cymraeg a dwyieithog, trosglwyddo'r Gymraeg o un genhedlaeth i'r llall o fewn y cartref a'r gymuned ac ysgogi 'siaradwyr' newydd.

C21 Y ffordd hawsaf i osgoi effeithiau negyddol neu hyrwyddo effeithiau cadarnhaol ar y gymuned yw paratoi'r dystiolaeth yn drylwyr i gefnogi'r cais cynllunio am y datblygiad arfaethedig. Mae adnabod nodweddion y gymuned a'r ffactorau sy'n dylanwadu ar y lleoedd sy'n bwysig i hyfywedd yr iaith yn gynnar yn cynnig y cyfle gorau i sicrhau bod y Gymraeg yn ystyriaeth wrth ddatblygu'r cynnig. Mae'n hanfodol fod ymgeiswyr yn sicrhau bod ganddynt yr holl wybodaeth angenrheidiol am y gymuned, a gwybodaeth polisi cynllunio ac yn defnyddio casgliadau'r asesiad o'r wybodaeth yn wrthrychol i ragweld yr effaith gronnus fwyaf tebygol ar yr iaith Gymraeg.

C22 Yn unol â chanllawiau ISO ar reoli risg/cyfleoedd yn effeithiol (gweler C.14 – C.15 uchod) disgwylir i ymgeiswyr ar gyfer datblygiadau "*gynnal gweithgareddau i gyfathrebu ac ymgynghori gyda rhanddeiliaid trwy gydol y broses*". Bydd gwahaniaeth yn lefel y dystiolaeth o'r ystyriaeth a roddwyd i'r effeithiau tebygol wrth gyflwyno Datganiad Iaith o'i gymharu ag Asesiad Iaith. Mae Atodiadau 7 ac 8 yn amlygu'r gwahaniaethau ymhellach.

C23 Anogir ymgeiswyr i ofyn am Gyngor Cyn Cyflwyno cais cynllunio oddi wrth ACLl. Bydd hyn yn galluogi cynnal trafodaethau gynnar gyda'r Unedau Rheolaeth Datblygu o fewn yr Awdurdod Cynllunio perthnasol i drafod pa bolisïau sy'n berthnasol i'w cynnig a'r angen neu beidio am Ddatganiad Iaith Gymraeg neu Asesiad Effaith Iaith Gymraeg.

C24 O ran ceisiadau mawr annisgwyl, bydd hefyd yn fantais cynnal gweithgareddau i gyfathrebu ac ymgynghori gyda rhanddeiliaid yn gynnar yn y broses. Mae gwneud hyn o'r cychwyn yn lleihau'r risg o oedi o ran gwneud penderfyniadau neu o argymhelliad i wrthod cais cynllunio yn sgil diffyg gwybodaeth berthnasol ddigonol. Gall hefyd leihau'r risg o wrthwynebiadau gan gymunedau yn ystod y cyfnod ymgynghori am y cais cynllunio, yn sgil diffyg gwybodaeth am y datblygiad arfaethedig.

C25 Mae Tabl 2 yn adnabod y prif faterion i'w hystyried a'r wybodaeth ychwanegol angenrheidiol i asesu rhinweddau cynaliadwy datblygiad o safbwynt yr iaith Gymraeg. Mae Atodiad 2 yn adnabod ffynonellau cydnabyddedig am yr iaith Gymraeg mewn cymunedau yn ardal y Cynllun ar adeg paratoi'r Canllaw Cynllunio Atodol. Disgwylir i ymgeiswyr ymgyfarwyddo â'r wybodaeth am y gymuned/ardal ddylanwad, gan sicrhau eu bod yn chwilio am y wybodaeth gydnabyddedig fydd yn bodoli ar adeg paratoi'r cais cynllunio. Mae angen i'r lefel o wybodaeth angenrheidiol gael ei theilwra i natur y datblygiad arfaethedig a'r materion fydd angen mynd i'r afael â hwy.

Tabl 2 - Materion i'w hystyried a gwybodaeth ychwanegol angenrheidiol i asesu rhinweddau cynaliadwy datblygiad o safbwynt yr iaith Gymraeg

Pwnc	Materion i'w hystyried	Gwybodaeth ychwanegol
Yr Iaith Gymraeg	Mae pwysigrwydd y Gymraeg fel rhan o gymeriad cymdeithasol a diwylliannol ardal y Cynllun yn amlwg. Mewn cyd-destun cenedlaethol, mae ardal y Cynllun yn cynnwys y gyfran fwyaf o siaradwyr Cymraeg yng Nghymru (65.4% yng Ngwynedd a 57.2% yn Ynys Môn, yn ôl Cyfrifiad 2011). Fodd bynnag, mae'r Cynllun yn cydnabod bod y ffigurau hyn yn dangos bod nifer y siaradwyr Cymraeg wedi gostwng ers Cyfrifiad 2001, o 77,495 i 77,000 yng Ngwynedd ac o 38,893 i 38568 yn Ynys Môn, pan oedd cyfrannau siaradwyr Cymraeg yn 69% a 60%, yn ôl eu trefn. Mae'r gostyngiad hwn yn arbennig o arwyddocaol gan ei fod yn lleihau canran y siaradwyr Cymraeg ymhellach islaw'r ffigur 70%. Hwn yw'r ffigwr y mae Strategaeth y Gymraeg Llywodraeth Cymru yn ei gydnabod sy'n ofynnol er mwyn i'r Gymraeg fod yn iaith pob dydd y gymuned. Mae cyfran y siaradwyr Cymraeg yn amrywio'n fawr ar draws ardal y Cynllun, gydag 87.8% wedi'u cofnodi mewn un ward a 18.6% yn un arall. Mae'r dirywiad wedi effeithio ar ardaloedd sydd â chrynodiadau uwch ac is o siaradwyr Cymraeg. O ran tueddiadau cyfredol a chyflwr yr iaith Gymraeg, ceir cofnod ystadegol o wahanol Gyfrifiadau a ffynonellau amrywiol ym Mhapur Testun 10A a 10B, ac mewn ffynonellau eraill (gweler Atodiad 2). Ni ddylai datblygiadau niweidio nodweddion cymdeithasol, ieithyddol a diwylliannol y cymunedau. Gall cyfuniad o Bolisïau fod yn berthnasol, er enghraifft: Polisi PS 1 Yr iaith Gymraeg a'r diwylliant Cymreig, Polisi TAI 8 Cymysgedd briodol o dai, Polisi TAI 15 Trothwy tai fforddiadwy a'u dosbarthiad, Polisi TAI 16 Safleoedd eithrio,	Trefn Sgrinio, Datganiad Iaith Gymraeg, neu Asesiad Effaith Iaith Gymraeg Mae'r Drefn Sgrinio yn digwydd yn ystod y cam cyn cyflwyno cais cynllunio. Pan na fydd angen cyflwyno Datganiad Iaith neu adroddiad am Asesiad Effaith Iaith Gymraeg, mae'n amlygu cyfleodd i ymgeisydd gadarnhau, e.e. drwy ran o Ddatganiad Cynllunio, bod y datblygiad arfaethedig yn gyson ag amcan a gofynion polisïau'r Cynllun ar gyfer yr iaith Gymraeg. Bydd Datganiad Iaith yn angenrheidiol er mwyn cael mwy o wybodaeth am ddatblygiad sy'n cyrraedd trothwyon maen prawf 1 a – c Polisi PS 1. Gweler Diagram 6 ac Atodiad

Pwnc	Materion i'w hystyried	Gwybodaeth ychwanegol
	Polisi CYF 3 Defnyddiau ategol ar safleoedd cyflogaeth, Polisi CYF 4 Mentrau diwydiannol neu fusnes newydd ar gyfer un defnyddiwr mawr oddi ar safleoedd wedi eu gwarchod neu eu dynodi ar gyfer cyflogaeth, Polisi ISA 2 Cyfleusterau cymunedol. Ceir mwy o wybodaeth am ofynion yr Awdurdodau yn ystod y broses cynllunio ffurfiol neu cyn cyflwyno cais cynllunio yn Adran 3. Lle'n briodol, cyfeirir hefyd at CCA eraill, e.e. Ymrwymiadau Cynllunio. Mae Atodiad 3 yn cynnwys dolenni i ddogfennau sy'n nodi statws ystyriaethau o'r Gymraeg (e.e. Deddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol 2015, Deddf Cynllunio (Cymru) 2015, Mesur y Gymraeg (Cymru) 2011. Ar lefel genedlaethol, mae Polisi Cynllunio Cymru (2016), Nodyn Cyngor Technegol 20 (2017), Nodyn Cyngor Technegol 6 (2010) yn darparu cyngor ar sut i roi ystyriaeth i'r iaith Gymraeg wrth baratoi cynlluniau datblygu ac wrth gynllunio datblygiad.	7 am fwy o wybodaeth. Yn unol â maen prawf 2, Polisi PS 1, bydd angen Asesiad Effaith Ieithyddol ar gyfer datblygiad mawr annisgwyl na chafodd ei nodi na'i ragweld yn y Cynllun Datblygu Lleol ar y Cyd. Gweler Diagram 8 am ddiffiniad o 'ddatblygiad mawr annisgwyl'. Byddant yn adnabod y materion perthnasol sydd angen eu hystyried wrth gynllunio datblygiadau perthnasol. Byddant yn dangos bod effeithiau negyddol wedi cael eu hosgoi yn y lle cyntaf neu, os oes effeithiau negyddol, byddant yn adnabod mesurau i warchod, hyrwyddo a gwella amgylchiadau. Gweler Diagram 7 y CCA, yn ogystal ag Atodiad 8, am fwy o wybodaeth

Datganiad Iaith Gymraeg

C26 Mae Diagram 5 yn egluro'r amgylchiadau pan fydd angen darparu Datganiad Iaith Gymraeg gyda chais cynllunio. Mae Diagram 6 yn egluro ei bwrpas, sut i'w baratoi a phwy ddylid ei ddefnyddio i baratoi'r Datganiad. Mae Atodiad 7 yn nodi manylion ar sut i lunio'r asesiad effaith i'w gyflwyno mewn Datganiad. Mae Diagram 9 yn rhoi arweiniad ar sut i ddewis unigolyn cymwys.

C27 Mae Diagram 5 uchod yn egluro'r amgylchiadau pan fydd angen darparu adroddiad am Asesiad Effaith iaith Gymraeg gyda chais cynllunio. Mae Diagram 7 yn rhoi mwy o fanylion ac yn rhoi trosolwg o'i bwrpas. Gweler Atodiad 8 am fwy o fanylion ar sut i wneud yr asesiad effaith i'w gyflwyno mewn adroddiad am Asesiad Effaith Iaith Gymraeg.

DIAGRAM 6: CAM 2A - PARATOI DATGANIAD IAITH GYMRAEG PAN FYDD ANGEN UN

PWRPAS?

Mae paratoi Datganiad iaith Gymraeg i'w gyflwyno gyda chais yn rhoi nifer o fanteision, yn arbennig fel arf i arddangos a chyfathrebu bod ystyriaeth ddigonol wedi cael ei rhoi i'r iaith yn ystod y broses o lunio cynnig. Mae'n broses lle mae gwybodaeth am effeithiau tebygol datblygiad arfaethedig yn cael eu casglu, eu coladu, a'u hasesu gan asesydd cymwys fydd yn cynghori'r ymgeisydd. Mae'n ofynnol rhoi asesiad o'r effaith gronnus ar y Gymraeg, boed yn gadarnhaol, yn negyddol neu'n niwtral. Bydd yr ymgeisydd yn ystyried y wybodaeth fel rhan o'r gwaith o lunio'r datblygiad. Mae'n caniatáu i'r Awdurdod weld p'un a yw'r cynnig yn bodloni amcanion a pholisïau'r Cynllun. Bydd yn gymorth i'r ymgeisydd, ac yna'r awdurdod, benderfynu pa fesurau sy'n ofynnol (wedi'u hymgorffori neu eu rheoli gan amod cynllunio neu gytundeb 106) i ddileu neu leihau effeithiau neu i wella'r effaith gadarnhaol. Bydd hefyd yn galluogi'r Awdurdod i benderfynu p'un a fyddai'r datblygiad yn cael effaith negyddol ar yr iaith a'r gymuned i'r graddau lle byddai'n cyfiawnhau gwrthod y cais.

SUT?

Mae **Atodiad 7** y Canllaw hwn yn nodi gofynion yr Awdurdod am y lefel sylfaenol o wybodaeth sy'n ofynnol mewn Datganiad Iaith Gymraeg.

Bydd pob datblygiad arfaethedig yn wahanol ac felly fe ystyrir pob datblygiad yn seiliedig ar ei rinweddau ei hun. Bydd cwmpas ac ystod y gwaith ar gyfer y Datganiad yn dibynnu ar y math y datblygiad, ei raddfa, cymeriad a lleoliad y safle, % y siaradwyr Cymraeg, a math y gwasanaethau a'r cyfleusterau o ran y Gymraeg sy'n gwasanaethu'r gymuned ar hyn o bryd.

Mae **Atodiad 2** yn cyfeirio at ffynonellau gwybodaeth cydnabyddedig am y Gymraeg, ar adeg paratoi'r Canllaw hwn, er mwyn darparu'r cyd-destun.

Mae ymgysylltu ac ymgynghori â budd–ddeiliaid lleol cyn cwblhau'r cais cynllunio yn bwysig hyd yn oed os nad oes gofyniad statudol i wneud hynny, oherwydd gall budd–ddeiliaid lleol gynnig gwybodaeth leol hanfodol a helpu i nodi materion cynhennus yn gynnar yn y broses. Mae hyn yn galluogi'r ymgeisydd a'r sawl sy'n ei gynghori i ystyried y materion a mynd i'r afael â hwy neu ddarparu esboniadau. Mae paragraff 18 yn Atodiad 7 yn nodi enghreifftiau o fudd–ddeiliaid lleol.

PWY?

Dylid ystyried cael unigolyn cymwys i gasglu a dadansoddi gwybodaeth i'w gofnodi yn y Datganiad Iaith Gymraeg, a'ch cynghori. Bydd yr angen am gefnogaeth unigolyn cymwys yn ddibynnol ar faint a math y datblygiad. Yr ymgeisydd sy'n gyfrifol am dalu am y gwaith ar gyfer y Datganiad Iaith Gymraeg. Pan benderfynir penodi unigolyn cymwys, ei rôl fydd sicrhau y dilynir y Fethodoleg â osodir allan yn Atodiad 7 a chynghori'r ymgeisydd yn unol â hynny. Gweler Diagram 9 y Canllaw am ddisgrifiad o 'unigolyn cymwys'.

DIAGRAM 7: CAM 2B—ADRODDIAD ASESU EFFAITH IAITH GYMRAEG

PWRPAS?

Sefydlu effaith debygol datblygiad tai neu gyflogaeth ar raddfa fawr sydd ar safle ar hap annisgwyl ar ardal ddylanwad yn gyffredinol, ac ar yr iaith Gymraeg yn fwy penodol. Os yn angenrheidiol, bydd yn adnabod mesurau fydd naill ai'n lliniaru effeithiau negyddol neu'n diogelu/gwella/lledaenu effeithiau cadarnhaol. Bydd ymgymryd â'r Asesiad yn fodd o adnabod yr effaith gronnus ar yr iaith Gymraeg, boed yn bositif, yn negyddol neu'n niwtral. Mae'n broses lle mae gwybodaeth am effeithiau tebygol datblygiad arfaethedig yn cael eu casglu, eu coladu, a'u hasesu gan unigolyn cymwys fydd yn cynghori'r ymgeisydd. Bydd yr ymgeisydd yn ystyried y wybodaeth fel rhan o'r gwaith o lunio'r datblygiad.

PRYD?

Mae'n rhaid i'r cais cynllunio ymwneud â chyfuniad o ddau ffactor, sef bod y safle yn un ar hap annisgwyl **a** bod y datblygiad yn un ar gyfer graddfa fawr o dai neu'n un sy'n creu cyfleoedd gwaith sylweddol (sy'n cynnwys manwerthu a masnachol). Gweler enghreifftiau o senarios ar y dudalen nesaf.

<u>Safle ar hap annisgwyl</u>— asesir hyn drwy edrych ar strategaeth a pholisïau'r Cynllun a'r dystiolaeth i gefnogi'r strategaeth a'r polisïau, e.e. ei leoliad o'i gymharu â'r ffin ddatblygu, statws y safle ym mholisïau'r Cynllun, ystyriaethau Capasiti Trefol, pa bryd ddaeth y safle ar gael, cydymffurfiaeth neu ddiffyg cydymffurfiaeth â pholisïau perthnasol y Cynllun.

<u>Datblygiad mawr tai</u>— i ddibenion maen prawf 2 Polisi PS 1, mae'n ddatblygiad fyddai'n golygu cael 10 neu ragor o unedau tai mewn Canolfan Is-ranbarthol neu Ganolfan Wasanaeth Trefol, ac yn golygu cael 5 neu ragor o unedau tai mewn Canolfan Wasanaeth Lleol neu Bentref. Edrychir ar gapasiti'r safle i benderfynu p'un a yw'r trothwy wedi cael ei gyrraedd, e.e. a fyddai modd codi mwy o dai na fwriedir ar y safle a fyddai'n golygu croesi'r trothwy; ac/neu a yw'r safle yn rhan o safle a fyddai, o'i gymryd yn ei gyfanrwydd, yn croesi'r trothwy.

<u>Datblygiad cyflogaeth ar raddfa fawr sy'n golygu llif arwyddocaol o weithlu:</u>

i) Angen 10 neu ragor o weithwyr; a

ii) Bod rhaid marchnata'r swyddi y tu hwnt i'r Ardal Teithio i'r Gwaith a ganlyn er mwyn i'r gweithlu gael y sgiliau perthnasol ar gyfer y swyddi newydd: Caergybi a Bangor; Pwllheli a Phorthmadog; a Thywyn a Dolgellau. Cysylltwch gyda'r Adran sy'n gyfrifol am ddatblygu economi'r ardal am wybodaeth—gweler fanylion cyswllt yn **Atodiad 4.**

SUT A PHWY?

Mae **Atodiad 8** yn nodi disgwyliadau llawn yr Awdurdod ar sut i fynd ati i ymgymryd ag Asesiad Effaith Iaith Gymraeg a'r disgwyliadau am gynnwys yr adroddiad amdano.

Yn wahanol i achosion pan fydd angen gwaith yn gysylltiedig â pharatoi Datganiad Iaith Gymraeg, disgwylir i'r ymgeisydd gael unigolyn cymwys i ymgymryd ag Asesiad Effaith Iaith Gymraeg—gweler Diagram 9 y Canllaw am ddisgrifiad o unigolyn cymwys. Rôl yr unigolyn cymwys fydd ymgymryd â'r gwaith asesu yn unol â'r Fethodoleg Asesiad Effaith Iaith Gymraeg a chynghori'r ymgeisydd yn unol â chasgliadau'r asesiad. Yr ymgeisydd fydd yn gyfrifol am dalu am y gwaith.

C28 Mae Diagram 8 isod yn rhoi enghreifftiau o amgylchiadau pan fydd yn rhaid ymgymryd â gwaith i baratoi adroddiad Asesiad Effaith Iaith Gymraeg.

Diagram 8: Enghreifftiau o senarios pan fyddai angen ymgymryd ag Asesiad Effaith Iaith Gymraeg

Senario 1 - mae'r safle y tu mewn i'r ffin ddatblygu mewn Canolfan Wasanaeth Trefol, e.e. Caernarfon, Llangefni. Nid yw'n ddynodiad tai ac felly mae'n safle ar hap. Nid oedd yn safle ar hap oedd ar gael i'w ddatblygu pan gafodd y Cynllun ei baratoi a byddai ei datblygu yn golygu cael mwy o unedau tai oddi ar safleoedd ar hap na ragwelwyd ar adeg paratoi'r Cynllun. Mae'r safle felly yn un ar hap annisgwyl. Mae'r datblygiad yn un ar gyfer 15 uned. Ar sail y wybodaeth hon, ceir cyfuniad o'r amgylchiadau y cyfeirir atynt ym maen prawf 2 Polisi PS 1. O ganlyniad, mae angen ymgymryd ag Asesiad Effaith Iaith Gymraeg.

Senario 2 – mae'r safle y tu allan i ffiniau datblygu. Nid ydyw wedi cael ei warchod na'i ddynodi ar gyfer cyflogaeth. Mae'r datblygiad yn syrthio i Ddosbarth Defnydd B1. Felly mae'n safle ar hap annisgwyl. Bwriedir cyflogi dros 15 o weithwyr. Ar ôl ymgynghori gyda'r Adran Economi a Chymuned (Cyngor Gwynedd)/ Gwasanaeth Datblygu Economaidd o fewn Adran Rheoleiddio a Datblygu Economaidd (Cyngor Sir Ynys Môn) rhagwelir y bydd angen i weithwyr symud i mewn i ardal y Cynllun neu deithio o du allan i ardal y Cynllun i'r swyddi oherwydd diffyg sgiliau yn lleol neu ddiffyg cyflenwad digonol o weithwyr efo'r sgiliau yn lleol. O ganlyniad mae angen ymgymryd ag Asesiad Effaith Iaith Gymraeg.

Dewis unigolyn cymwys

C29 Cyn penodi unigolyn cymwys, disgwylir bod yr ymgeisydd yn gwneud ymholiadau ynghylch ei alluoedd a'i brofiad. Mae Diagram 9 yn cynorthwyo ymgeisydd i ddewis unigolyn cymwys i roi cyngor ac arweiniad wrth baratoi cais cynllunio.

Diagram 9: Sut i ddewis rhywun cymwys i'ch cynghori gyda Datganiad Iaith Gymraeg neu Asesiad Effaith Iaith Gymraeg

Aelodaeth o gorff proffesiynol priodol

Defnyddio ymgynghorwyr â chymhwyster Cynllunio Iaith achrededig (e.e.Tystysgrif Ôl-radd mewn Polisi a Chynllunio Iaith - Prifysgol Cymru y Drindod Dewi Sant; MA Polisi a Chynllunio Iaith - Prifysgol Bangor), neu gymhwyster, profiad neu hyfforddiant mewn ymchwil am feysydd cynllunio ieithyddol (e.e. cyrsiau proffesiynol arbenigol ar Gynllunio Tir a'r iaith Gymraeg) a/ neu gymhwyster Cynllunio Gwlad a Thref

Yn dibynnu ar fath, maint a chymhlethdod y cynnig, dylech ystyried defnyddio ymgynghorwyr o wahanol ddisgyblaeth

Profiad blaenorol - gofynnwch am enghreifftiau diweddar o waith gan gynnwys paratoi Datganiad Iaith Gymraeg neu adroddiad am Asesiad Effaith Iaith Gymraeg, a rhestr o eirda fel y gallwch chi wirio safon y gwaith

Gwybodaeth am yr ardal leol - bydd gallu a phrofiad i ymgymryd â'r gwaith ymchwil am yr ardal leol i asesu goblygiadau datblygiad arfaethedig, yn hanfodol.

Ystyriaethau eraill a gynhwysir ym Mholisi PS 1

C30 Arwyddion a hysbysebion - Mae arwyddion yn cael effaith weledol amlwg ar gymeriad ardal, gan gynnwys ei chymeriad ieithyddol. Maent hefyd yn un ffordd o hybu diwylliant unigryw'r ardal, sy'n arwyddocaol o safbwynt hunaniaeth gwahanol gymunedau a'r diwydiant twristiaeth. Yn achos arwyddion a hysbysebion sy'n destun rheolau cynllunio, mae maen prawf 5 Polisi PS 1 yn hybu darparu arwyddion dwyieithog mewn mannau cyhoeddus sy'n rhan o ddatblygiad. Mae'r Awdurdodau yn cydnabod bod gan rai sefydliadau a chwmnïau frand a delwedd gref a ddefnyddir eisoes y tu hwnt i Gymru. Os yw'r brand a/neu'r logo yn un sy'n dibynnu ar eiriau (yn hytrach na llun) a ddim yn rhan o hunaniaeth y sefydliad neu gwmni, mae'r Awdurdodau'n awyddus i drafod y posibilrwydd o addasu'r ddelwedd ehangach er mwyn adlewyrchu ei leoliad yn ardal y Cynllun. Mae pob sefydliad a chwmni yn gallu sicrhau bod arwyddion a hysbysebion eraill yn ddwyieithog. Mewn amgylchiadau lle mae geiriad yr arwyddion/hysbyseb (a allai fod, e.e. ar 'awning', ffenestr, drws) yn disgrifio cynnyrch neu wasanaeth a werthir (yn hytrach na'r brand corfforaethol/cwmni) mae'n arferol o fewn ardal y Cynllun i'r geiriad ar yr arwyddion/hysbyseb fod yn ddwyieithog, yn y Gymraeg a'r Saesneg. Mae Swyddfa Comisiynydd y Gymraeg wedi cyhoeddi "Canllaw Dylunio Dwyieithog", sy'n cynnwys cyfeiriadau at ddylunio arwyddion dwyieithog (gweler Atodiad 3).

C31 Enwau lleoedd - mae maen prawf 5 Polisi PS 1 yn annog datblygwyr i ddefnyddio enwau Cymraeg ar gyfer datblygiadau, enwau tai a strydoedd newydd er mwyn atgyfnerthu cymeriad ieithyddol cymunedau. Mae'r ddau Gyngor yn annog datblygwyr i gadw hen enwau Cymraeg - trefniadau Cyngor Gwynedd a threfniadau Cyngor Sir Ynys Môn. Byddai defnyddio enw newydd sy'n deillio o gysylltiadau hanesyddol, daearyddol neu leol i'r ardal yn syniad da. Os yw'r enw presennol yn un gwreiddiol neu wedi bod yn enw ar yr eiddo ers amser maith, yn enwedig os yw'r enw'n un Cymreig, bydd y Cynghorau'n gofyn i'r sawl sy'n gwneud cais i roi enw newydd ar yr eiddo i ailystyried, hyd yn oed os yw'r enw newydd arfaethedig yn un Gymraeg. Fodd bynnag, mae'r penderfyniad terfynol yn nwylo'r perchennog. Mae gan ardal y Cynllun gefndir hanesyddol pwysig ac felly credir ei bod hi'n bwysig gwarchod y dreftadaeth hon. Mae Swyddfa Comisiynydd y Gymraeg wedi cyhoeddi "Canllawiau safoni enwau lleoedd Cymru" (gweler Atodiad 3).

Camau 3, 4 a 5: Adnabod mesurau osgoi/lliniaru, paratoi strategaeth a chyflwyno'r cais cynllunio (gweler Diagram 3)

C32 Mae Diagram 10 yn disgrifio'r broses o adnabod mesurau osgoi/lliniaru, paratoi strategaeth a chyflwyno'r cais cynllunio.

DIAGRAM 10: CAM 3 a 4 - ADNABOD MESURAU OSGOI/LLINIARU A STRATEGAETH LINIARU PAN FYDD ANGEN

Dylai'r cynigion ddangos sut roddwyd ystyriaeth gynnar i effeithiau posib ar gymunedau a'r iaith Gymraeg. Dylid ystyried yn ofalus effeithiau andwyol a chadarnhaol y datblygiad ar leoedd sy'n bwysig i allu trosglwyddo'r Gymraeg a lleoedd sy'n bwysig i greu cyfleoedd i ddefnyddio a dysgu Cymraeg. Bydd Datganiad Iaith Gymraeg ac adroddiad am Asesiad Effaith Iaith Gymraeg yn cofnodi'r ystyriaethau a'r camau gymerwyd i addasu'r datblygiad arfaethedig i fynd i'r afael â nhw.

Os caiff effeithiau andwyol posib eu hadnabod, dylid, yn nhrefn blaenoriaeth:

a) Osgoi effeithiau andwyol; a/neu

b) Leihau effeithiau lle na ellir eu hosgoi; a/neu

c) Liniaru effeithiau pan na ellir eu lleihau.

Os na ellir lliniaru effeithiau andwyol sylweddol yn ddigonol, dylai'r Datganiad Iaith Gymraeg a'r adroddiad am Asesiad Effaith Iaith Gymraeg gyflwyno cyfiawnhad clir ac argyhoeddiadol i'r Awdurdod i egluro pam fod yr ymgeisydd yn dewis bwrw ymlaen gyda'r cais cynllunio. Disgwylir i'r ymgeisydd egluro pam fod rhinweddau'r datblygiad (sy'n ystyriaethau cynllunio perthnasol) yn gorbwyso gofynion Polisi PS 5 a maen prawf 3 Polisi PS 1.

Os caiff effeithiau cadarnhaol posib eu hadnabod, pan yn bosib, anogir ymgeisydd i ystyried a ellir manteisio/uchafu yr effeithiau hynny.

Mae **Atodiad 6** yn rhestru enghreifftiau o weithgareddau y gellir eu defnyddio i osgoi, lleihau neu liniaru effeithiau andwyol neu gryfhau/ledaenu effeithiau cadarnhaol neu fuddiannau unrhyw ddatblygiad cymwys. Bydd perthnasedd y gweithgaredd yn dibynnu ar fath, graddfa a lleoliad y datblygiad arfaethedig. Disgwylir i'r unigolyn cymwys fydd yn cynghori'r ymgeisydd i gysylltu â'r Fenter Iaith a/neu swyddogion sydd â chyfrifoldeb dros hybu'r Gymraeg i drafod y mesurau yn ogystal â thrafod gyda'r Swyddog Cynllunio.

CAM 5 - CYFLWYNO CAIS CYNLLUNIO

Erbyn i'r cais cynllunio fod yn barod i'w gyflwyno, rhaid sicrhau bod Cam 1 wedi'i gwblhau ac yn ddibynnol ar ganlyniad y cam hwn, dylai ceisiadau cynllunio ar gyfer datblygiad sy'n berthnasol i'r Gymraeg gynnwys yr hyn a ganlyn:

i. Pan nad oes angen Datganiad iaith Gymraeg ac adroddiad am Asesiad Effaith iaith Gymraeg, anogir ymgeisydd i gyflwyno cofnod am sut roddwyd ystyriaeth i'r iaith Gymraeg wrth lunio'r cais cynllunio. Mae angen i'r dull o gofnodi'r wybodaeth gael ei deilwra i natur y datblygiad arfaethedig a'r materion fydd angen mynd i'r afael â hwy. Gall dulliau gynnwys llythyr gyda'r cais cynllunio, Datganiad Cynllunio, Datganiad Dylunio a Mynediad; neu

ii. Datganiad Iaith Gymraeg; neu

iii. Adroddiad am yr Asesiad Effaith Iaith Gymraeg.

DIAGRAM 11: CAM 6—ASESU'R CAIS CYNLLUNIO

PWY?

Swyddog Cynllunio

SUT?

Cam 1) Gofyn am gyngor ac arweiniad gan swyddog(ion) cymwys perthnasol yn yr Awdurdod. Bydd y swyddog cymwys perthnasol yn:

- Defnyddio'r Drefn Sgrinio i weld p'un a yw'r datblygiad arfaethedig angen Datganiad Iaith Gymraeg neu adroddiad am Asesiad Iaith Gymraeg;
- Gwirio cynnwys y Datganiad Iaith Gymraeg neu'r adroddiad am Asesiad Effaith Iaith Gymraeg yn erbyn gofynion y Fethodoleg berthnasol a osodir allan yn Atodiad 7 ac 8, fel yn briodol;
- Tynnu sylw'r Swyddog Cynllunio at fylchau yn y wybodaeth a gyflwynwyd yn y Datganiad Iaith Gymraeg neu'r adroddiad am Asesiad Effaith Iaith Gymraeg;
- Pan yn berthnasol, rhoi arweiniad i'r Swyddog Cynllunio am unrhyw fesurau lliniaru neu wella ychwanegol posib;
- Rhoi arweiniad i'r Swyddog Cynllunio am rinweddau iaith Gymraeg y datblygiad arfaethedig.

Cam 2) Pan fydd swyddog cymwys yn codi materion perthnasol, bydd y Swyddog Cynllunio yn rhoi gwybod amdanynt i'r ymgeisydd ac yn gofyn am wybodaeth ychwanegol berthnasol;

Cam 3) Pan fydd anghydfod rhwng y Swyddog Cynllunio a'r ymgeisydd ynglŷn â thystiolaeth, yn ddibynnol ar raddfa'r anghydfod, bydd y Swyddog Cynllunio (mewn ymgynghoriad â'r swyddog cymwys o fewn y Cyngor) yn cyflogi unigolyn cymwys allanol i wirio'r dystiolaeth sy'n destun yr anghydfod. Yr ymgeisydd fydd yn gorfod talu am gost y broses wirio ychwanegol, nid yr Awdurdod .

Cam 4) Bydd y Swyddog Cynllunio yn gofyn am gyngor ac arweiniad y swyddog cymwys ynglŷn â chasgliadau'r swyddog cymwys allanol ac yna'n trafod â'r ymgeisydd;

Cam 5) Bydd y Swyddog Cynllunio yn ystyried y wybodaeth a dderbynnir o dan gamau 1—4 cyn cwblhau ei adroddiad dirprwyedig neu adroddiad i'r Pwyllgor Cynllunio.

CAM 7: GWNEUD PENDERFYNIAD—CANIATÁU NEU WRTHOD

PWY?

Pwyllgor Cynllunio neu'r Prif Swyddog Cynllunio

PA YSTYRIAETHAU?

O dan y ddeddfwriaeth, rhaid i'r Pwyllgor Cynllunio neu'r Prif Swyddog Cynllunio wneud penderfyniad ar gais yn unol â'r Cynllun Datblygu Lleol oni bai bod materion eraill yn nodi bod hynny'n amhriodol. Mae gan y rhai sy'n cyflwyno'r cais cynllunio am ddatblyg-iad gyfrifoldeb hefyd i ddarparu gwybodaeth ddigonol i alluogi'r penderfynwr wneud penderfyniad gwybodus ynglŷn â chynaliadwyaeth y datblygiad (h.y. yn cyfrannu at les-iant cymdeithasol, economaidd, amgylcheddol a diwylliannol). Rôl y sawl sy'n gwneud y penderfyniad yw nodi'r manteision, nodi'r niwed, ystyried yr holl faterion, a'u pwyso a'u mesur i gyd er mwyn gallu gwneud penderfyniad cadarn:

i. Cysondeb â pholisïau'r Cynllun Datblygu Lleol, oni bai bod ystyriaethau cynllunio perthnasol yn nodi fel arall;

ii. Gall ystyriaethau cynllunio gynnwys barn y cyhoedd. Nid yw gwrthwynebiad neu gefnogaeth leol ynddo'i hun yn sail dros wrthod neu roi caniatâd cynllunio, oni bai ei fod yn seiliedig ar resymau cynllunio;

iii. Pa amodau cynllunio a/neu ymrwymiad Cytundeb Adran 106 (sef mecanwaith cyn-llunio priodol), sy'n angenrheidiol —gweler Atodiad 6;

iv. A fyddai'n achosi niwed o sylwedd i gymeriad a chydbwysedd iaith cymuned na ellir ei osgoi neu ei liniaru yn foddhaol drwy ddefnyddio mecanwaith cynllunio priodol? Bydd penderfynu p'un a oes risg o niwed 'o sylwedd' yn fater o ffaith a gradd ac fe bennir hyn ar rinweddau'r achos unigol yn seiliedig ar ddadansoddiad o dystiolaeth rymus.

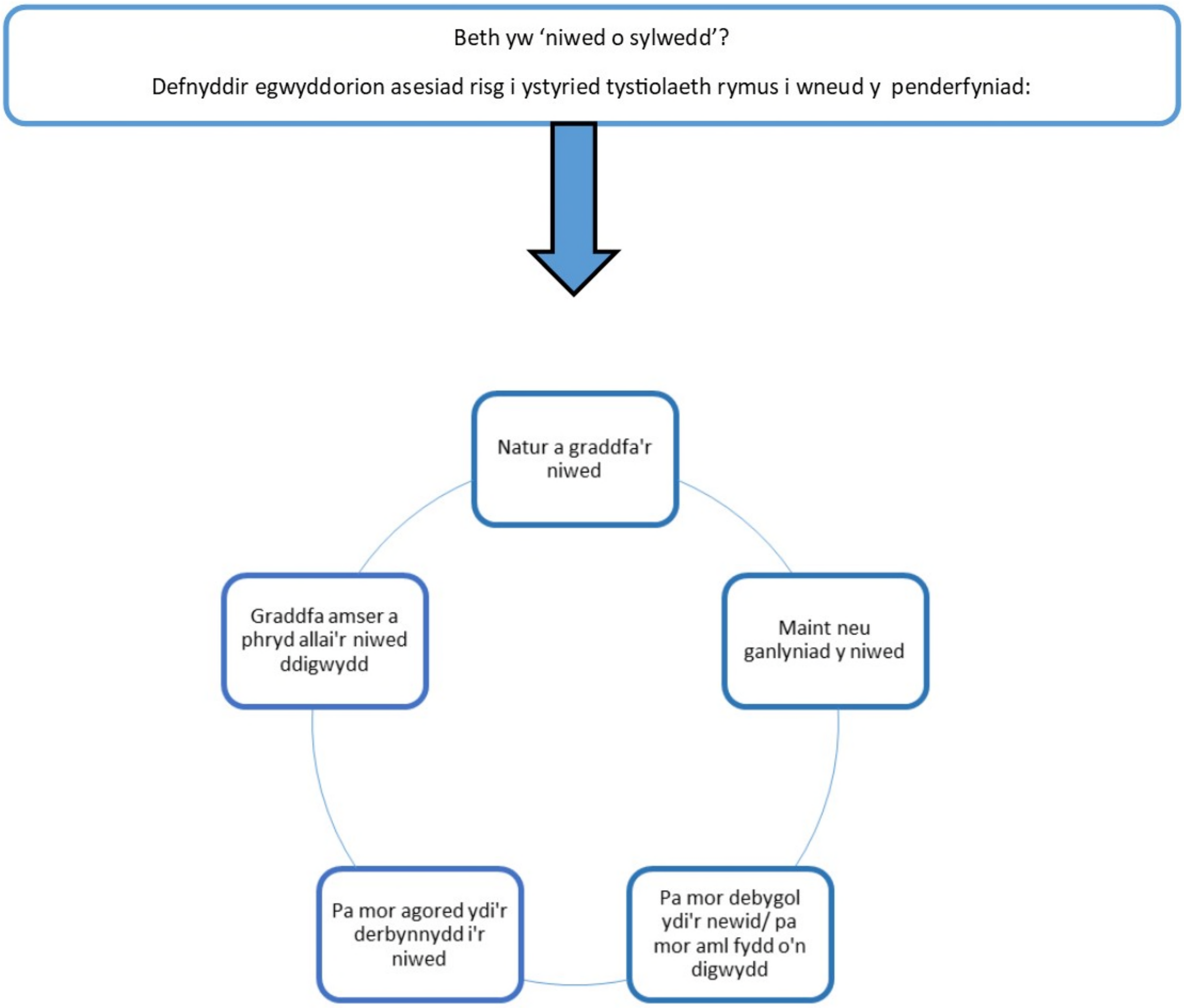

Cam 8 Monitro (gweler Diagram 3)

C33 Bydd gweithrediad polisïau'r Cynllun Datblygu Lleol a'r Datganiadau Iaith Gymraeg neu adroddiad am Asesiad Effaith Iaith Gymraeg a gyflwynir yn cael eu monitro ac fe adroddir ar y deilliannau yn Adroddiad Monitro Blynyddol y Cynllun Datblygu Lleol.

C34 Dyma'r dangosyddion perthnasol:

- Dangosydd D1 - % siaradwyr Cymraeg yn 2021 yn Ynys Môn a Gwynedd;
- Dangosydd D2 – Caniatáu ceisiadau cynllunio lle mae angen mesurau lliniaru iaith Gymraeg;
- Dangosydd D3 – nifer y ceisiadau cynllunio gyda Datganiad Iaith Gymraeg neu Asesiad Effaith Iaith Gymraeg.

C35 Ceir rhagor o wybodaeth am y dangosyddion ym Mhennod 7 y Cynllun Datblygu Lleol. Fel y nodir yn y Fframwaith Monitro, bydd y Gwasanaeth Cynllunio, Gwasanaethau perthnasol eraill yn y Cynghorau a sefydliadau partner (sef Hunaniaith a Menter Iaith Môn) yn cydweithio i asesu'r defnydd a wneir o Ddatganiadau ac/neu Asesiadau wrth asesu addasrwydd y wybodaeth y gofynnir amdani ac adnabod unrhyw heriau i gyflawni'r polisïau.

C36 Lle'n berthnasol, ac er mwyn casglu rhagor o wybodaeth i ddadansoddi tueddiadau ymhlith siaradwyr Cymraeg yn ardal y Cynllun, bydd y Cynghorau'n gwneud gwaith ymchwil ar adegau priodol yn ystod oes y Cynllun. Bydd y gwaith ystadegol/ansoddol, er enghraifft, yn cynnwys:

- casglu data oddi wrth brynwyr y tai newydd er mwyn, er enghraifft, canfod lle roeddynt yn byw cyn prynu'r tŷ newydd, y math o waith sydd ganddynt, cyfleoedd i ddefnyddio'r Gymraeg yn y gwaith;
- cysylltu gyda busnesau a sefydliadau lleol i gasglu gwybodaeth nad yw'n gyfrinachol am nifer y bobl a gyflogir yn llawn/rhan amser; nifer y bobl a gyflogir sy'n medru siarad Cymraeg; ymhle yr hysbysebir swyddi newydd.

C37 Dylai hyn gynorthwyo i ganfod p'un a oes cydberthyniad rhwng datblygiadau newydd a'r newid (cadarnhaol/negyddol) a ragdybir yng nghyfran y siaradwyr Cymraeg yn y gymuned er mwyn darparu tystiolaeth ar gyfer adolygu'r polisi maes o law.

ADRAN 3:

SUT I FODLONI GOFYNION POLISÏAU STRATEGOL PS 5 A PS 6

Arweiniad ar ofynion gwybodaeth am y cyd-destun ehangach

Rhan Ch Materion i'w hystyried a'r wybodaeth ychwanegol angenrheidiol i gefnogi cais cynllunio

Ch1 Bydd y gwahanol fathau o ddatblygiadau sy'n angenrheidiol i gynnal a chreu cymunedau nodedig a chynaliadwy yn digwydd ar amryw o raddfeydd. Bydd y materion fydd angen rhoi sylw iddynt, ac felly'r wybodaeth fydd yn angenrheidiol i wneud penderfyniad rhesymedig, yn amrywio hefyd.

Ch2 Mae'r Gorchymyn Cynllunio Gwlad a Thref 2012 (Gweithdrefn Rheoli Datblygu) (Cymru) (y DMPWO) yn darparu Ffurflen Gais Safonol ar gyfer ceisiadau cynllunio yng Nghymru ac yn datgan beth yw'r diffiniad o gais 'dilys'. Er mwyn cofrestru'r ceisiadau yn rhai 'dilys', rhaid i ymgeiswyr ddarparu'r holl wybodaeth sydd wedi'i nodi ar y Ffurflen Gais Safonol, e.e. cynlluniau, diagramau a thystysgrifau ac unrhyw asesiadau ategol ychwanegol. Gall awdurdod cynllunio lleol wrthod dilysu cais os nad yw'r wybodaeth briodol yn cael ei darparu gyda'r cais.

Ch3 Yn ogystal â'r wybodaeth sydd ei hangen ar gyfer dilysu ceisiadau, bydd Awdurdod Cynllunio Gwynedd a Chyngor Sir Ynys Môn, fel pob Awdurdod Cynllunio Lleol yng Nghymru, angen arolygon ac adroddiadau ategol ychwanegol yn unol â gofynion polisïau'r Cynllun Datblygu Lleol.

Ch4 Mae Tabl 3 yn rhoi arweiniad ar faterion sydd angen eu hystyried wrth anelu i wella rhinweddau cynaliadwy datblygiad. Yn ogystal, mae'r tabl yn tynnu sylw at y mathau posib o arolygon ac adroddiadau ategol ychwanegol angenrheidiol (yn ddibynnol ar fath y datblygiad a/neu ei leoliad) i ddangos sut mae'r datblygiad arfaethedig yn cyrraedd categori arfer gorau. Mae rhai agweddau wedi cael eu hadnabod fel rhan o'r gofynion dilysu y cyfeirir atynt uchod ac mae eraill yn ofynion sy'n gysylltiedig â pholisïau unigol y Cynllun Datblygu Lleol.

Tabl 3 - Materion i'w hystyried a gwybodaeth ychwanegol angenrheidiol i asesu rhinweddau cynaliadwy datblygiad

Pwnc	Materion i'w hystyried	Gwybodaeth ychwanegol
Tirwedd	Mae tirweddau a morluniau yn rhan annatod o nodweddion arbennig ardal y Cynllun, gan gyfrannu at eu cymeriad ac at yr ymdeimlad o le yn gyffredinol. Datblygiadau cynaliadwy yw'r rhai sy'n gwarchod ac yn gwella cymeriad tirwedd a morwedd ardal y Cynllun, yn ogystal ag ansawdd golygfaol Parc Cenedlaethol Eryri, ac sydd wedi'u dylunio, eu lleoli, eu graddio a'u tirlunio i ategu a gwella nodweddion allweddol y dirwedd, golygfeydd cyhoeddus a mannau agored. Mae Strategaeth y Dirwedd yn rhoi gwybodaeth am nodweddion tirwedd fesul Ardal Cymeriad y Dirwedd, tra mae Astudiaeth Sensitifrwydd a Chapasiti y Dirwedd yn ymdrin ag effaith bosib gwahanol fathau o ddatblygiadau ar y dirwedd. Mae Asesiadau Morlun (lleol a rhanbarthol) yn adnabod nodweddion y morluniau o gwmpas ardal y Cynllun. Yn ogystal, bydd angen rhoi sylw i Gynllun Rheolaeth Ardal o Harddwch Naturiol Eithriadol a'r Datganiad o Werth ac Arwyddocâd perthnasol. Ceir gwybodaeth am le gellir gweld y dogfennau hyn yn Atodiad 3.	<u>Asesiad Tirwedd a Gweledol</u> Canlyniadau asesiad sydd â nod benodol i sicrhau bod holl effeithiau posib newid a datblygiad ar y dirwedd ei hun ac ar olygfeydd ac amwynder gweledol yn cael eu hystyried wrth wneud penderfyniadau ar geisiadau cynllunio. <u>Cynllun Tirweddu</u> Cynllun sy'n cynnwys manylion am dirlunio caled a meddal newydd er mwyn dangos sut y gellir integreiddio datblygiad yn foddhaol i'r ardal gyfagos.
Bywyd gwyllt a daeareg	Mae 'bywyd gwyllt' neu 'fioamrywiaeth', daeareg a geomorffoleg yr ardal yn gyfrifol am lawer o'r golygfeydd unigryw, yr	<u>Arolwg ac Adroddiad Bioamrywiaeth</u>

Pwnc	Materion i'w hystyried	Gwybodaeth ychwanegol
	arogleuon a'r synau cefn gwlad. Felly mae'n hanfodol eu gwarchod a'u gwella i warchod y nodweddion arbennig sy'n diffinio'r ardal. Datblygiadau cynaliadwy yw'r rhai sy'n gwarchod ac yn gwella bywyd gwyllt, daeareg a geomorffoleg. Bydd angen rhoi sylw, er enghraifft, i'r Cynllun Gweithredu Bioamrywiaeth Leol, a datganiadau o werth Safleoedd Bywyd Gwyllt perthnasol. Ceir gwybodaeth am le gellir gweld y dogfennau hyn yn Atodiad 3.	Canlyniadau unrhyw arolygon ac argymhellion ecoleg angenrheidiol ar gyfer osgoi, lleihau a gwneud iawn am effeithiau andwyol datblygiad. Gweler Nodyn Cyngor Technegol 5 a Chanllawiau Cynllunio Atodol Arfer dda gwarchod bioamrywiaeth wrth gynllunio a datblygu (i'w gyhoeddi). Arolwg coed Arolwg o'r coed sydd mewn perygl yn sgil y datblygiad ac adroddiad yn amlinellu'r argymhellion ar gyfer osgoi a lleihau effeithiau andwyol a gwella'r ddarpariaeth goed.
Treftadaeth	Mae treftadaeth ddiwylliannol yn elfen bwysig o nodweddion a chymeriad ardal y Cynllun. Mae ei gadwraeth yn cynnal y nodweddion hyn a'r manteision y maent yn eu creu ar gyfer trigolion yr ardal ac ymwelwyr. Mae datblygiadau cynaliadwy yn gwarchod ac yn gwella asedau archeolegol, pensaernïol, hanesyddol a/neu ddiwylliannol ac yn hyrwyddo llên gwerin, celf, llenyddiaeth a cherddoriaeth yr ardal. Mae gosodiad a golygfeydd arwyddocaol o asedau treftadaeth ddiwylliannol ddynodedig, gan gynnwys henebion cofrestredig, adeiladau rhestredig ac ardaloedd cadwraeth, yr un mor bwysig â'r ased ei hun. Bydd angen rhoi sylw, er enghraifft, i	Datganiad o'r Effaith ar Dreftadaeth Mae 'Asesiadau o'r Effaith ar Dreftadaeth yng Nghymru' (CADW) yn amlygu'r hyn y dylid ei gynnwys mewn 'Datganiad o'r Effaith ar Dreftadaeth' – gweler Atodiad 3. Gweler hefyd Nodyn Cyngor Technegol 24: Yr Amgylchedd Hanesyddol, Asesiadau o'r Effaith ar Dreftadaeth yng Nghymru (CADW), a Chanllaw Cynllunio Atodol Asedau Treftadaeth (i'w gyhoeddi).

Pwnc	**Materion i'w hystyried**	**Gwybodaeth ychwanegol**
	Werthusiadau Cymeriad Ardaloedd Cadwraeth a Chynlluniau Rheoli Safleoedd Treftadaeth y Byd. Ceir gwybodaeth am lle gellir gweld y dogfennau hyn yn Atodiad 3.	
Rheoli llygredd a gwastraff	Mae rheoli gwastraff a llygredd a gynhyrchir yn sgil datblygiad yn helpu i ddiogelu'r ardal rhag effeithiau negyddol llygredd, gan wella iechyd yr amgylchedd a'r cyhoedd, sydd yn ei dro o fudd i economi'r ardal. Mae sawl ffurf o lygredd ac mae'n dilyn nifer o lwybrau. Mae datblygiadau cynaliadwy yn ystyried yr holl ffynonellau perthnasol, y llwybrau a derbynyddion llygredd a gwastraff. Mae datblygiadau cynaliadwy hefyd yn parchu ansawdd bywyd ac yn gwarchod ac yn gwella iechyd ac amwynder trigolion a bywyd gwyllt. Lle bo modd, dylai gwaith adeiladu a gweithredu datblygiadau gael eu cynllunio i leihau faint o wastraff a gynhyrchir a cynorthwyo i ail-ddefnyddio ac ailgylchu deunyddiau gwastraff. Mae canllawiau arfer dda ar reoli gwastraff adeiladu ar gael gan '*Construction Excellence Wales*', gweler Atodiad 3.	<u>Asesiad Sŵn</u> Adroddiad ar effeithiau sŵn a gynhyrchir gan y gwaith adeiladu a gweithrediad y datblygiad arfaethedig. Gweler Nodyn Cyngor Technegol 11: Sŵn (1997). <u>Asesiad ansawdd aer</u> Dylai asesiad gymharu'r sefyllfa bresennol gyda'r sefyllfa debygol yn dilyn cwblhau'r datblygiad (gan gynnwys datblygiadau arfaethedig eraill), a phennu'r newidiadau a ddisgwylir yn ansawdd yr aer.
Cludiant	Mae cysylltiadau cludiant yn yr ardal ac i'r ardal yn darparu mynediad i gyfleusterau, gwasanaethau hanfodol a gwaith yn ogystal â hwyluso cyfleoedd i bobl fwynhau nodweddion arbennig yr ardal. Mae rhwydwaith o lwybrau troed a	<u>Asesiad cludiant</u> Nodweddion y rhwydwaith cludiant presennol i ac o'r safle, effeithiau posib y datblygiad yn ystod y cyfnod adeiladu

Pwnc	Materion i'w hystyried	Gwybodaeth ychwanegol
	beicio da yn yr ardal ar gyfer trigolion ac ymwelwyr sy'n annog pobl i fod yn actif; mae bysiau cyhoeddus a threnau yn lleihau niferoedd y ceir preifat sydd ar y ffyrdd sy'n lleihau tagfeydd, llygredd sŵn ac allyriadau carbon. Wrth gael eu lleoli yn agos at gyfleusterau a gwasanaethau hanfodol mae datblygiadau cynaliadwy yn lleihau'r angen i deithio. Mae lleoli datblygiadau mewn mannau sydd o fewn cyrraedd hwylus at lwybrau troed, llwybrau beicio a chludiant cyhoeddus yn lleihau'r angen i deithio mewn car preifat. Mewn rhai cymunedau gwledig mwy anghysbell nid oes gan bobl fawr o ddewis ond teithio mewn car preifat.	a'i weithrediad a dulliau i liniaru unrhyw effeithiau andwyol/uchafu effeithiau cadarnhaol, megis dulliau trafnidiaeth gynaliadwy. Gweler Nodyn Cyngor Technegol 18: Trafnidiaeth.
Dyluniad ac adeiladu cynaliadwy a newid hinsawdd	Elfen bwysig o gynllunio ar gyfer datblygu cynaliadwy yw lleihau cyfraniad yr ardal tuag at newid hinsawdd drwy leihau allyriadau carbon. Er mwyn i ddatblygiad fod yn wirioneddol gynaliadwy, mae'n rhaid iddo gael ei ddylunio a'i adeiladu gyda'r diben o fynd i'r afael â'r bygythiad a ddaw yn sgil newid hinsawdd. Gall cynigion datblygu yn yr ardal gynorthwyo i gyflawni'r amcan hwn hefyd drwy osgoi ardaloedd sydd mewn perygl o lifogydd nawr neu ardaloedd a ragwelir fel rhai fydd mewn perygl yn y dyfodol a thrwy adeiladu systemau draenio cynaliadwy (SUDS), a chysylltu â gwella	<u>Datganiad Dylunio a Mynediad</u> Esboniad o'r egwyddorion a'r cysyniadau dylunio sydd wedi'u cymhwyso i agweddau penodol o'r cynnig, gan gynnwys swm, gosodiad, graddfa, tirlunio ac edrychiad y datblygiad. Gweler Nodyn Cyngor Technegol 12: Dylunio (2016). <u>Asesiad o Ganlyniadau Llifogydd</u> Manylion ynghylch maint a thebygolrwydd llifogydd ar y safle, yn

Pwnc	Materion i'w hystyried	Gwybodaeth ychwanegol
	rhwydwaith seilwaith gwyrdd yn yr ardal i gynorthwyo gwella bywyd gwyllt a'i helpu i addasu i hinsawdd sy'n newid. Ceir gwybodaeth am le gellir gweld dogfennau defnyddiol yn Atodiad 3.	ogystal ag unrhyw effeithiau uniongyrchol ac anuniongyrchol i lawr yr afon. Gweler Nodyn Cyngor Technegol 15: Datblygu a pherygl llifogydd (2004). Datganiad Amgylcheddol Canlyniadau Asesiad o'r Effeithiau Amgylcheddol (AEA) sy'n ofynnol ar gyfer cynigion sy'n debygol o gael effaith sylweddol ar yr amgylchedd. Datganiad cadwraeth dŵr Datganiad sy'n cyfeirio at y mesurau ataliol a'r mesurau arbed dŵr y gellir eu cymryd a gafodd eu hystyried ar ddechrau'r broses o ddatblygu cynigion, pa rai a ddewiswyd a sut fyddant yn cael eu cynnwys yn y datblygiad arfaethedig. Datganiad ynni Datganiad sy'n cyfeirio at y mesurau effeithlonrwydd ynni a gafodd ystyriaeth fel rhan o'r cynnig a sut fydd hynny'n cael ei wireddu. Dylid cyflwyno'r Datganiad ar ben ei hun neu fel rhan o'r Datganiad Dylunio a Mynediad.

Pwnc	Materion i'w hystyried	Gwybodaeth ychwanegol
Cymysgedd a hyfywdra tai	Elfen bwysig o gynnal a chreu cymunedau nodedig a chynaliadwy yw diwallu anghenion gwahanol aelwydydd yng nghymunedau'r ardal, nawr ac yn y dyfodol.	<u>Datganiad tai fforddiadwy</u> Gwybodaeth gefnogol am faterion yn ymwneud â darparu tai fforddiadwy ar y safle ac oddi wrth y safle, gan gynnwys: • nifer yr unedau (marchnad a fforddiadwy); • nifer y llofftydd; • lleoliad y gwahanol unedau marchnad a fforddiadwy; • daliadaeth tai fforddiadwy (i'w rhentu, rhan berchnogaeth, tai fforddiadwy canolraddol); • *pro-forma* gwybodaeth hyfywdra; • manylion unrhyw Gymdeithas Tai neu ddarparwr cofrestredig arall sy'n bartner yn y datblygiad; • templedi cytundeb drafft Adran 106. Gweler CCA Tai fforddiadwy (i'w gyhoeddi). <u>Datganiad Tai</u> Gwybodaeth gefnogol i gadarnhau sut mae'r datblygiad yn cwrdd â galw ac angen lleol am dai marchnad a thai fforddiadwy; ymrwymiad mewn perthynas â darpariaeth tai fforddiadwy (canran, maint, math a chymysgedd deiliadaeth); ac unrhyw

Pwnc	Materion i'w hystyried	Gwybodaeth ychwanegol
		dystiolaeth ategol o wyriad o'r gofynion polisi cysylltiedig. Yn unol ag egwyddorion datblygu cynaliadwy, rhaid i'r Datganiad Tai hefyd gydnabod y bydd y gymysgedd tai marchnad derfynol a'r trefniadau i integreiddio tai marchnad a thai fforddiadwy yn amodol ar gytundeb ar y materion a gadwyd yn ôl. Gweler CCA Cymysgedd Tai (mabwysiadwyd Hydref 2018).
Gwasanaethau lleol a chyfleusterau lleol	Mae Nodyn Cyngor Technegol 4: Datblygiad manwerthol a masnachu (2016), yn datgan y dylai pob cais am ddatblygiad manwerthu sydd ag arwynebedd llawr gros o fwy na 2,500 o fedrau sgwâr gael ei ategu gan Asesiad Effaith Manwerthu sy'n rhoi tystiolaeth ynghylch y dewis o safle, effeithiau economaidd ac effeithiau eraill, hygyrchedd ac effeithiau amgylcheddol. Mae Polisi MAN 3 yn nodi'r posibilrwydd y bydd hefyd angen asesiadau ar gyfer rhai datblygiadau llai oherwydd gallai datblygiad o lai na'r trothwy cenedlaethol gael ardrawiad andwyol o sylwedd ar ganol trefi'r ardal. Yn ogystal â chynnal canol trefi mae cadw gwasanaeth lleol neu gyfleuster cymunedol yn bwysig i gynnal a chreu cymunedau nodedig	<u>Asesiad o Effaith Manwerthu</u> Adroddiad ar effaith y datblygiad ar y gwasanaethau manwerthu yn yr ardal leol. <u>Datganiad marchnata</u> Gall y dystiolaeth sy'n ofynnol gynnwys manylion defnydd a chyfrifon blaenorol a manylion o ymgyrchoedd gyda'r nod o ddod o hyd i berchennog arall i gymryd y defnydd cyfredol ymlaen. Yn ogystal, bydd yn ofynnol darparu tystiolaeth marchnata i ddangos y gwnaed pob ymdrech i sicrhau adeilad addas masnachol pan gyflwynir cynnig

Pwnc	Materion i'w hystyried	Gwybodaeth ychwanegol
	a chynaliadwy. Mae Polisi MAN 4 a Pholisi ISA 2 yn nodi'r amgylchiadau eithriadol lle gellir rhoi ystyriaeth i golli'r gwasanaethau a'r cyfleusterau hyn.	ail-ddefnyddio i drosi adeiladau gwledig at ddefnydd preswyl. Gweler CCA Newid defnydd cyfleusterau a gwasanaethau cymunedol, safleoedd cyflogaeth ac unedau manwerthu (i'w gyhoeddi)

Rhan D: Beth ellir ei adeiladu ymhle?

Strategaeth Aneddleoedd

D1 Mae lleoliad datblygiad hefyd yn bwysig i sicrhau datblygiad cynaliadwy. Mae'r Cynllun Datblygu Lleol yn cynnwys Strategaeth Aneddleoedd (trefi/canolfannau a phentrefi), gan gynnwys patrwm gofodol sy'n ceisio cydbwyso anghenion cymdeithasol, diwylliannol, ieithyddol, economaidd ac amgylcheddol (Pennod 5, paragraff 5.7 y Cynllun). Mae gwasgariad gofodol y twf tai wedi'i gysylltu'n agos ag ardaloedd cyflogaeth y Cynllun sy'n arwyddocaol yn strategol.

D2 Mae Map 1 yn dangos lleoliad aneddleoedd o fewn ardal y Cynllun Datblygu Lleol ac yn adnabod eu rôl o fewn Coeden Aneddleoedd.

Map 1 Strategaeth Aneddleoedd a rôl yr aneddleoedd unigol

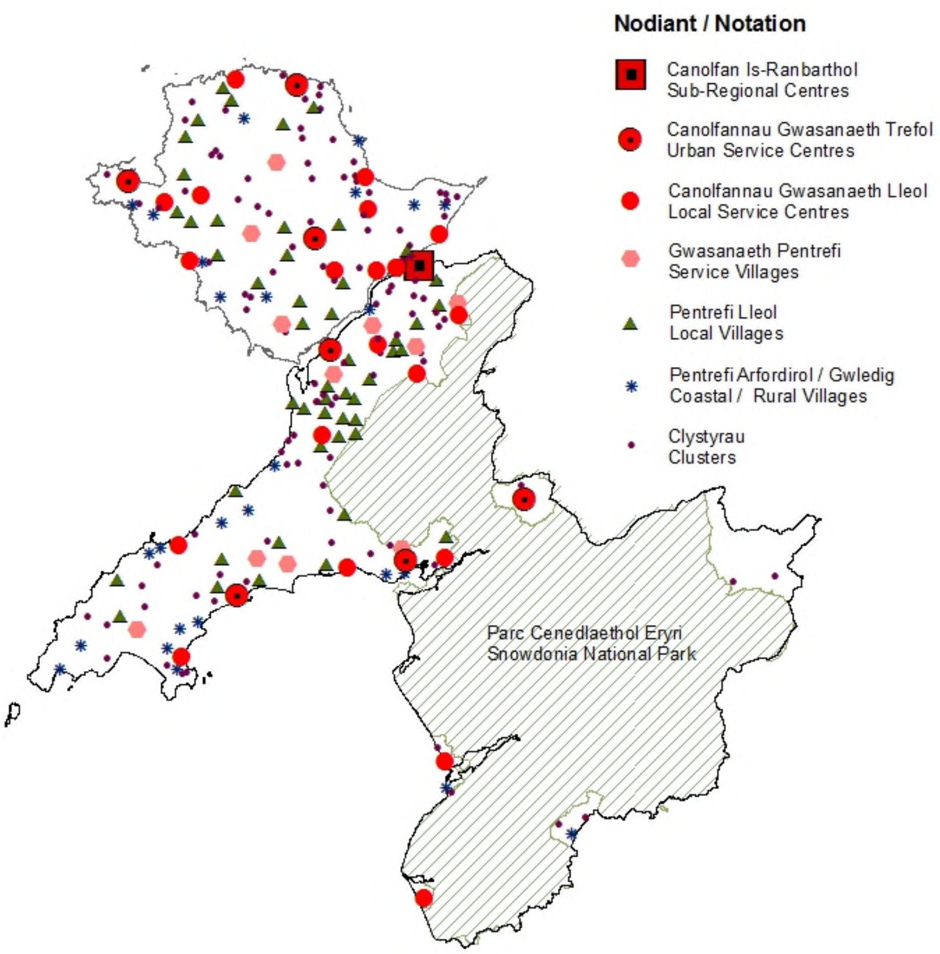

D3 Edrychwch ar Atodiad 4 y Cynllun Datblygu Lleol i weld i ba gategori mae aneddleoedd unigol yn perthyn. Mae'r tabl isod hefyd yn cyfeirio at y ddaliadaeth tai fydd yn cael ei hyrwyddo dan y polisïau perthnasol. Oni bai bod cyfyngiadau penodol wedi cael eu hadnabod mewn

aneddleoedd unigol, po fwyaf neu fwyaf arwyddocaol yw'r aneddleoedd o ran swyddi a gwasanaethau, po ehangaf yw ystod a graddfa'r datblygiadau a gefnogir ynddynt

D4 Mae Tabl 4 (dros y dudalen) yn rhoi disgrifiad cryno o'r lefel twf tai a ddisgwylir yn y tair prif haen yn y Goeden Aneddleoedd, sef:

- Canolfan Isranbarthol a Chanolfannau Gwasanaeth Trefol;
- Canolfannau Gwasanaeth Lleol;
- Pentrefi Gwasanaeth, Lleol, Arfordirol a Gwledig a Chlystyrau

Tabl 4 - Lefel twf fesul haen o aneddleoedd yn y Goeden Aneddleoedd

<table>
<tr><th>Categori anheddle</th><th>% twf tai (Polisi PS 17)</th><th>Math y datblygiad</th></tr>
<tr><td>Canolfan Isranbarthol</td><td rowspan="2">53%</td><td rowspan="2">• Polisi TAI 1, Polisi TAI 8 a Pholisi TAI 15 - Cymysgedd o gartrefi newydd, o ran math a deiliadaeth (tai marchnad agored a thai fforddiadwy) ar safleoedd a ddynodwyd neu ar hap (sy'n cynnwys trosi adeiladau priodol a safleoedd eithrio gwledig).
• Polisi PS 15, Polisi MAN 1, MAN 2 a MAN 3 - Datblygiadau manwerthu a masnachol (gan gynnwys siopau, bwytai, banciau), gyda'r pwyslais ar warchod a chryfhau canol trefi dynodedig yn gyntaf.
• Polisi TWR 1 a Pholisi TWR 2 - Datblygiadau twristiaeth ategol, gan gynnwys llety gwasanaeth & hunanwasanaeth ac atyniadau/cyfleusterau ymwelwyr.
• Polisïau ISA1 - 2 a Pholisïau ISA 4 - 5 - Gwasanaethau a chyfleusterau cymunedol, gan gynnwys hybiau trafnidiaeth gyhoeddus, llyfrgelloedd.
• Polisi CYF 1 - Datblygiadau eraill sy'n darparu cyflogaeth i gefnogi'r economi, gan ganolbwyntio yn y lle cyntaf ar safleoedd busnes a diwydiannol sy'n cael eu gwarchod neu eu dynodi.</td></tr>
<tr><td>Canolfan Wasanaeth Trefol</td></tr>
<tr><td>Canolfan Wasanaeth Lleol</td><td>22%</td><td>• Polisi TAI 2, Polisi TAI 5, Polisi TAI 8 a Pholisi TAI 15 - Cymysgedd o gartrefi newydd, o ran math a deiliadaeth (tai marchnad agored a thai fforddiadwy ym mhob un Canolfan Lleol, ar wahân i'r rhai a enwir ym Mholisi TAI 5 sy'n gofyn am dai marchnad leol a thai fforddiadwy) ar safleoedd a ddynodwyd neu ar hap (sy'n cynnwys trosi adeiladau priodol a safleoedd eithrio gwledig).
• Polisi PS 15, Polisi MAN 1 a Pholisi MAN 3 - Datblygiadau manwerthu a masnachol (gan gynnwys siopau, bwytai,</td></tr>
</table>

Categori anheddle	**% twf tai (Polisi PS 17)**	**Math y datblygiad**
		banciau), gyda'r pwyslais ar warchod a chryfhau canol trefi dynodedig yn y lle cyntaf. • Polisi TWR 1 a Pholisi TWR 2 - Datblygiadau twristiaeth ategol, gan gynnwys llety gwasanaeth & hunanwasanaeth ac atyniadau /cyfleusterau ymwelwyr. • Polisïau ISA1 - 2 a Pholisïau ISA 4 - 5 - Gwasanaethau a chyfleusterau cymunedol, gan gynnwys hybiau trafnidiaeth gyhoeddus, llyfrgelloedd. • Polisi CYF 1 - Datblygiadau eraill sy'n darparu cyflogaeth i gefnogi'r economi, gan ganolbwyntio yn y lle cyntaf ar safleoedd busnes a diwydiannol sy'n cael eu gwarchod neu eu dynodi.
Pentrefi Gwasanaeth	25%	• Polisi TAI 3, Polisi TAI 5, Polisi TAI 8 a Pholisi TAI 15 - Cymysgedd o gartrefi newydd, o ran math a deiliadaeth (tai marchnad agored a thai fforddiadwy ym mhob un Pentref Gwasanaeth ar wahân i'r rhai a enwir ym Mholisi TAI 5 sy'n gofyn am dai marchnad leol a thai fforddiadwy) ar safleoedd a ddynodwyd neu ar hap (sy'n cynnwys trosi adeiladau priodol a safleoedd eithrio gwledig). • Polisi MAN 4 a Pholisi MAN 5 – Gwarchod siopau a thafarndai mewn pentrefi a hwyluso mwy o ddarpariaeth. • Polisi TWR 1 a Pholisi TWR 2 - Datblygiadau twristiaeth ategol, gan gynnwys llety gwasanaeth & hunanwasanaeth ac atyniadau/cyfleusterau ymwelwyr. • Polisïau ISA1 - 2 a Pholisïau ISA 4 - 5 - Gwasanaethau a chyfleusterau cymunedol. • Polisi CYF 6 – Mentrau busnes neu ddiwydiannol newydd ar raddfa briodol a lleoliad addas neu mewn adeilad addas.
Pentrefi Lleol / Arfordirol / Gwledig		• Polisi TAI 4, Polisi TAI 5, Polisi TAI 8 a Pholisi TAI 15 - Cymysgedd o gartrefi newydd, o ran math a deiliadaeth (tai marchnad agored a thai fforddiadwy ym mhob un Pentref ar wahân i'r rhai a enwir ym Mholisi TAI 5 sy'n gofyn am dai marchnad leol a thai fforddiadwy) ar safleoedd ar hap bychan (sy'n cynnwys trosi adeiladau priodol a safleoedd eithrio gwledig). Nid oes dynodiadau tai yn y Pentrefi. • Polisi MAN 4 a Pholisi MAN 5 – Gwarchod siopau a thafarndai mewn pentrefi a hwyluso mwy o ddarpariaeth.

Categori anheddle	**% twf tai (Polisi PS 17)**	**Math y datblygiad**
		• Polisi TWR 1 a Pholisi TWR 2 - Datblygiadau twristiaeth gefnogol, gan gynnwys llety gwasanaeth & hunanwasanaeth ac atyniadau/cyfleusterau ymwelwyr. • Polisïau ISA1 - 2 a Pholisïau ISA 4 - 5 - Gwasanaethau a chyfleusterau cymunedol. • Polisi CYF 6 – Mentrau busnes neu ddiwydiannol newydd ar raddfa briodol a lleoliad addas neu mewn adeilad addas.
Clystyrau		• Polisi TAI 6 – cymysgedd o fathau o dai fforddiadwy yn unig ar safleoedd ar hap bychan (sy'n cynnwys trosi adeiladau priodol). Nid oes dynodiadau tai yn y Clystyrau • Polisïau ISA1 – 2 a Pholisïau ISA 4 - 5 - Gwasanaethau a chyfleusterau cymunedol. • Polisi CYF 6 – Mentrau busnes neu ddiwydiannol newydd
Cefn gwlad agored		• Polisïau PCYFF 1 - PCYFF 2 a Pholisi TAI 7- Tai newydd i alluogi gweithwyr mentrau gwledig (e.e. ffermydd) fyw yn agos at eu gwaith a thai fforddiadwy, drwy drosi adeiladau priodol os nad yw'n hyfyw gwneud defnydd economaidd o'r adeilad. • Polisi TWR 1 a Pholisi TWR 2 - Datblygiadau twristiaeth ategol, gan gynnwys llety gwasanaeth a hunanwasanaeth ac atyniadau /cyfleusterau ymwelwyr. • Polisi TWR 3 Pholisi TWR 5 – Meysydd carafanau, siales a llety gwersylla amgen i ymwelwyr. • Polisi CYF 6 – Mentrau busnes neu ddiwydiannol newydd ar raddfa briodol a lleoliad addas neu mewn adeilad addas.

D5 Mae Tabl 5 (dros y dudalen) yn crynhoi gofynion gwybodaeth perthnasol am y cyd-destun ehangach. Bydd dilyn gofynion Polisi PS 1 a'r gofynion a nodir yn y Canllaw hwn yn osgoi oedi diangen yn ystod y broses benderfynu. Bydd diffyg gwybodaeth ddigonol berthnasol i allu dod i gasgliad am effaith y datblygiad yn rheswm i wrthod cais cynllunio.

Tabl 5: Math o Ddatblygiadau – Crynhoad o'r gofynion gwybodaeth sydd ei angen a'u lleoliadau posib

MATH O DDATBLYGIAD		PWNC									MATH O ANHEDDLE						
		Yr iaith a diwylliant Cymraeg	Tirwedd	Bywyd gwyllt/Bioamrywiaeth a daeareg	Treftadaeth	Rheoli llygredd a gwastraff	Cludiant	Dyluniad	Cymysgedd a hyfywdra tai	Gwasanaeth a Chyfleusterau Lleol	Canolfan Is-ranbarthol	Canolfannau Gwasanaeth Trefol	Canolfannau Gwasanaeth Lleol	Pentrefi Gwasanaeth	Pentrefi Gwledig/ Lleol / Arfordirol	Clystyrau	Cefn Gwlad
TAI	10+	*	*	*	■	*	■	*	*	♦	*	*	*	■	■	●	●
	5 i 9	*	*	*	■	*	■	■	*	♦	*	*	*	■	■	●	●
	2 i 4	■	■	■	■	■	●	■	■	♦	*	*	*	*	*	■	●
	1	■	■	■	■	■	●	■	■	♦	*	*	*	*	*	*	*
	Deilydd tŷ	♦	●	●	●	♦	♦	●	♦	♦	*	*	*	*	*	*	*
CYFLOGAETH	Mawr	*	*	*	■	*	■	*	♦	♦	*	*	*	■	■	●	●
	Bach	■	■	■	■	■	■	■	♦	♦	*	*	*	■	■	●	●
	Newid defnydd	■	●	■	■	■	■	■	♦	♦	*	*	*	■	■	●	●
CYFLEUSTERAU A GWASANAETHAU CYMUNED		■	■	■	■	■	■	■	♦	*	*	*	*	■	■	■	■
ISADEILEDD TELATHREBU		●	*	■	■	■	●	■	♦	♦	*	*	*	*	*	*	*
YNNI ADNEWYDDADWY		■	*	*	■	■	■	*	♦	♦	■	■	■	■	■	■	*

<u>Allwedd</u>

* = Yn debygol ■ = O bosib ● = Annhebygol ♦ = Dim ei angen

Atodiad 1: Polisi PS1, Polisi PS 5 a Pholisi PS 6

Dyma gopi o Bolisi PS 1, Polisi PS 5 a Pholisi PS 6 o'r Cynllun Datblygu Lleol a fabwysiadwyd ar 31 Gorffennaf 2017.

POLISI STRATEGOL PS 1: YR IAITH GYMRAEG A'R DIWYLLIANT CYMREIG

Bydd y Cynghorau'n hyrwyddo a chefnogi'r defnydd o'r iaith Gymraeg yn ardal y Cynllun. Bydd hyn yn cael ei gyflawni trwy:

1. **Ofyn am Ddatganiad Iaith Gymraeg fydd yn dweud sut bydd datblygiad arfaethedig yn gwarchod, hyrwyddo a chryfhau'r iaith Gymraeg, pan fydd y datblygiad arfaethedig yn perthyn i un o'r categorïau canlynol:**
    a. **Datblygiad manwerthu, diwydiannol neu fasnachol sy'n cyflogi mwy na 50 o weithwyr a/ neu gydag arwynebedd o 1,000 m. sg. neu fwy; neu**
    b. **Datblygiad preswyl a fydd un ai ar ben ei hun neu yn gronnol yn darparu mwy na'r ddarpariaeth tai dangosol a osodwyd ar gyfer yr anheddle ym Mholisi TAI 1 - TAI 6; neu**
    c. **Datblygiad preswyl o 5 o unedau tai neu fwy ar safleoedd a ddynodwyd neu safleoedd ar hap du mewn i ffiniau datblygu nad yw'n mynd i'r afael â thystiolaeth o angen a galw am dai a gofnodir mewn Asesiad Marchnad Tai a ffynonellau tystiolaeth leol berthnasol eraill.**
2. **Ofyn am Asesiad Effaith Iaith Gymraeg, a fydd yn dweud sut fydd datblygiad arfaethedig yn gwarchod, hyrwyddo a chryfhau'r iaith Gymraeg, pan fydd y datblygiad arfaethedig ar safle ar hap annisgwyl ar gyfer datblygiad tai ar raddfa fawr neu ddatblygiad cyflogaeth ar raddfa fawr a fyddai'n golygu llif arwyddocaol o weithlu;**
3. **Wrthod cynigion a fyddai'n achosi niwed o sylwedd i gymeriad a chydbwysedd iaith cymuned nad allir ei osgoi neu ei liniaru yn foddhaol trwy ddefnyddio mecanwaith cynllunio priodol;**
4. **Gofyn am Gynllun Arwyddion dwyieithog i ymdrin â holl arwyddion gweithredol yn y parth cyhoeddus sy'n cael eu cynnwys mewn cais cynllunio gan gyrff cyhoeddus a chwmnïau masnachol a busnes;**
5. **Gosod disgwyliad y bydd enwau Cymraeg yn cael eu defnyddio ar gyfer datblygiadau newydd, enwau tai a strydoedd.**

Eglurhad:

6.1.6 Bwriedir y bydd yr holl fesurau a ddisgrifir yn fras yn y paragraffau o flaen y Polisi yma yn cefnogi cymunedau a'r iaith Gymraeg. Mae amcanion allweddol y Cynllun yn dangos ymrwymiad i hyrwyddo cymunedau cytbwys, cynaliadwy a nodedig. Mae hyn yn golygu bod y Cynllun yn cynnwys teclynnau polisi i ganiatáu cymunedau lleol newid a thyfu'n gynaliadwy ac i gyfarch anghenion pob aelod o gymunedau. Ceir nifer o bolisïau strategol a manwl a fydd yn rhoi eglurhad am sut fydd cynigion i ddatblygu yn cael eu rheoli. Ar y cyfan mae'r Asesiad Cynaliadwyedd (a gafodd ei ddylanwadu gan yr Asesiad Effaith Ieithyddol) yn edrych yn bositif ar bolisïau a chynigion y Cynllun ar sail bod datblygiad yn digwydd ar y raddfa briodol ac yn y lleoedd priodol, gan gynnwys mesurau hyrwyddo effeithiau cadarnhaol a mesurau lliniaru effeithiau negyddol.

6.1.7 Fel y gwelir ym maen prawf 1 a 2 ym Mholisi PS 1, er mwyn gwneud penderfyniad gwybodus adeg cais cynllunio gofynnir am wybodaeth am geisiadau lle gall datblygiad ddigwydd, pe fyddai'n cael caniatâd cynllunio, ar gyflymder neu raddfa sy'n wahanol i'r hyn a ragwelwyd adeg paratoi'r Cynllun. Mae Polisi PS 1 yn atgyfnerthu polisïau perthnasol eraill yn y Cynllun sydd yn disgrifio'r rhagdybiaethau a wnaed, e.e. lefel twf tai fesul anheddle (Polisïau TAI 1 – TAI 6); bod datblygiad tai yn rhoi dewis priodol o dai marchnad a thai fforddiadwy (Polisi TAI 8). Os oes ansicrwydd, dylid gofyn am gyngor cyn cyflwyno cais cynllunio gan yr Awdurdod Cynllunio Lleol i weld os fydd angen Datganiad neu Asesiad. Mae cael arwyddion yn Gymraeg ac yn Saesneg ac enwau llefydd ac eiddo Cymraeg yn arwydd clir o gymeriad ardal, gan gynnwys ei chymeriad ieithyddol. Cyhoeddir Canllawiau Cynllunio Atodol (CCA) 'Cynnal a chreu cymunedau nodedig a chynaliadwy' a Chanllawiau Cynllunio Atodol 'Math a chymysgedd o dai' i roi arweiniad pellach am y mater. Byddant yn egluro'r math a lleoliad datblygiad sy'n debygol o fod yn dderbyniol yn ardal y Cynllun, gan egluro'r ystyriaethau cynllunio sy'n berthnasol. Bydd y CCA 'Cynnal a chreu cymunedau nodedig a chynaliadwy' yn disgrifio'r arwyddion a ddisgwylir iddynt fod yn ddwyieithog, e.e. arwyddion sy'n rhoi gwybodaeth i'r cyhoedd, hysbysebion, hysbyseb arddangos. Bydd y Datganiad neu'r adroddiad am yr Asesiad yn rhoi cyfle i'r datblygwr egluro ei gais yn fwy manwl ac ystyried effeithiau cadarnhaol a negyddol posib ar y gymuned a'i chydbwysedd ieithyddol. Bydd y CCA, er enghraifft, yn chwilio am dystiolaeth i ddangos bod trafodaeth wedi bod gyda Chynghorau Cymuned, Dinas a Thref a grwpiau cymunedol lleol er mwyn cael gwybodaeth a gofyn am eu barn a bod ystyriaeth wedi rhoi i arolygon am y farchnad tai lleol, a/ neu'r farchnad lafur. Yn ogystal â hynny, byddant yn cyfeirio ymgeisydd at, e.e. gymorth sydd ar gael gan Swyddfa Comisiynydd yr Iaith am ddylunio arwyddion a deunydd marchnata dwyieithog a'r cyngor sydd ar gael i'r sector breifat gan Lywodraeth Cymru/Busnes Cymru ynglŷn â dwyieithrwydd.

POLISI STRATEGOL PS 5: DATBLYGU CYNALIADWY

Cefnogir datblygiadau ble gellid dangos eu bod yn gyson ag egwyddorion datblygu cynaliadwy. Dylai bob cynnig:

1. **Lliniaru'r hyn sy'n peri newid hinsawdd ac addasu i'r effeithiau hynny sy'n anochel yn unol â Pholisi Strategol PS 6;**
2. **Rhoi blaenoriaeth i ddefnyddio tir ac isadeiledd yn effeithiol, gan flaenoriaethu ailddefnyddio tir ac adeiladau a ddefnyddiwyd o'r blaen, lle bynnag bo hynny'n bosib, oddi mewn i ffiniau datblygu'r Ganolfan Isranbarthol, y Canolfannau Gwasanaeth Trefol a Lleol, Pentrefi neu yn y mannau mwyaf priodol y tu allan iddynt yn unol â Pholisi Strategol PS 17, PS 13 a PS 14;**
3. **Hyrwyddo Canolfannau a Phentrefi mwy hunangynhaliol drwy gyfrannu at gymunedau cytbwys sy'n cael eu cefnogi gan ddigonedd o wasanaethau; gweithgareddau diwylliannol, celfyddydol, chwaraeon ac adloniant; ystod amrywiol o gyfleoedd gwaith; isadeiledd ffisegol a chymdeithasol; a dewis o ddulliau teithio;**
4. **Gwarchod, cefnogi a hyrwyddo defnydd o'r iaith Gymraeg yn unol â Pholisi Strategol PS 1;**

5. **Cadw a gwella ansawdd asedau'r amgylchedd adeiledig a hanesyddol (gan gynnwys eu gosodiad), gwella'r ddealltwriaeth ohonynt, y gwerthfawrogiad ohonynt am eu cyfraniad cymdeithasol ac economaidd a gwneud defnydd cynaliadwy ohonynt yn unol â Pholisi Strategol PS 20;**

6. **Gwarchod a gwella ansawdd yr amgylchedd naturiol, ei dirwedd a'i asedau bioamrywiaeth, gan gynnwys eu deall a'u gwerthfawrogi am y cyfraniad cymdeithasol ac economaidd y maent yn eu darparu yn unol â Pholisi Strategol PS 19.**

7. **Lleihau'r effaith ar adnoddau lleol, osgoi llygredd ac ymgorffori egwyddorion adeiladu cynaliadwy er mwyn cyfrannu tuag at gadwraeth ac effeithlonrwydd ynni; defnyddio ynni adnewyddadwy; lleihau / ailgylchu gwastraff; defnyddio deunyddiau o ffynonellau cynaliadwy; a diogelu ansawdd y pridd ;**

8. **Lleihau faint o ddŵr a ddefnyddir ac a wastreffir; lleihau'r effaith ar adnoddau dŵr ac ar ansawdd y dŵr; rheoli perygl llifogydd ac uchafu'r defnydd o gynlluniau draenio cynaliadwy; a dilyn amcanion Cynllun Rheolaeth Basn Afonydd Gorllewin Cymru.**

Pan fo hynny'n briodol, dylai cynigion hefyd:

9. **Ddiwallu anghenion y boblogaeth leol drwy gydol eu hoes o ran ansawdd, y mathau o ddaliadaeth a fforddiadwyedd unedau tai yn unol â Pholisi Strategol PS 16;**

10. **Hyrwyddo economi leol amrywiol ac ymatebol, sy'n annog buddsoddiad ac sy'n gallu cynnal Canolfannau, Pentrefi ac ardaloedd gwledig yn unol â Pholisi Strategol PS 13;**

11. **Cefnogi'r economi leol a busnesau lleol drwy ddarparu cyfleoedd ar gyfer dysgu gydol oes a datblygu sgiliau yn unol â Pholisi Strategol PS 13;**

12. **Lleihau'r angen i deithio gyda thrafnidiaeth breifat ac annog cyfleoedd i bob defnyddiwr deithio yn ôl y gofyn mor aml â phosib drwy ddefnyddio dulliau amgen, gan roi pwyslais arbennig ar gerdded, beicio a defnyddio cludiant cyhoeddus yn unol â Pholisi Strategol PS 4;**

13. **Hyrwyddo safonau dylunio uchel sy'n gwneud cyfraniad cadarnhaol i'r ardal leol, mannau hygyrch sy'n medru ymateb i ofynion y dyfodol ac sy'n lleihau trosedd, ymddygiad gwrthgymdeithasol ac ofni trosedd yn unol â Pholisi Manwl PCYFF 3.**

POLISI STRATEGOL PS 6: LLINIARU EFFEITHIAU NEWID HINSAWDD AC ADDASU IDDYNT

I leddfu effeithiau newid hinsawdd, caniateir cynigion dim ond os ellir dangos eu bod wedi rhoi ystyriaeth lawn i'r hyn a ganlyn ac wedi ymateb iddynt:

1. **Yr hierarchaeth ynni:**
   i. **Lleihau'r galw am ynni;**
   ii. **Effeithlonrwydd ynni;**
   iii. **Defnyddio technolegau ynni carbon isel neu ynni di-garbon lle bo hynny'n ymarferol, yn hyfyw ac yn gyson â'r angen i ymgysylltu â chymunedau a'u cynnwys; gwarchod mwynderau gweledol, yr amgylchedd naturiol, adeiledig a hanesyddol a'r tirlun.**

2. **Lleihau allyriadau nwyon tŷ gwydr, cynorthwyo i leihau gwastraff ac annog teithio trwy ddulliau eraill yn hytrach na'r car.**

Er mwyn addasu i effeithiau newid hinsawdd, caniateir cynigion dim ond pan ellir dangos gyda thystiolaeth briodol eu bod wedi rhoi ystyriaeth lawn i'r hyn a ganlyn ac wedi ymateb yn briodol iddynt:

3. **Gweithredu mesurau rheoli dŵr cynaliadwy yn unol ag amcanion Cynllun Rheoli Basnau Afonydd Gorllewin Cymru;**
4. **Eu lleoli i ffwrdd o ardaloedd lle mae risg llifogydd, gyda'r nod o leihau'r risg llifogydd cyffredinol o fewn ardal y Cynllun ac ardaloedd y tu allan iddi, gan ystyried risg llifogydd 100 mlynedd datblygiadau preswyl, a risg llifogydd 75 mlynedd datblygiadau nad ydynt yn breswyl, oni bai gallir dangos yn glir nad oes unrhyw risg yn bodoli neu fod modd rheoli'r risg hwnnw;**
5. **Gallu gwrthsefyll effeithiau newid hinsawdd cymaint â phosib oherwydd ei safonau dylunio cynaliadwy uchel, lleoliad, gosodiad a dulliau adeiladu cynaliadwy (yn unol â Pholisi PCYFF 3);**
6. **Diogelu tir amaethyddol gorau a mwyaf amlbwrpas, hyrwyddo rhandiroedd, cefnogi cyfleoedd i gynhyrchu bwyd yn lleol ac amaethu lleol er mwyn lleihau cyfraniad yr ardal i filltiroedd bwyd;**
7. **Sicrhau nad yw gallu tirweddau, amgylcheddau a rhywogaethau i addasu i effeithiau niweidiol newid hinsawdd yn cael eu heffeithio a bod amgylcheddau cydadferol yn cael eu darparu pan fo angen;**
8. **Anelu at y safon uchaf bosib o ran effeithlonrwydd dŵr a gweithredu mesurau eraill i wrthsefyll sychder, cynnal y llif dŵr a chynnal neu wella ansawdd dŵr gan gynnwys defnyddio systemau draenio cynaliadwy (yn unol â Pholisi PCYFF 6).**

Dyma restr o ffynonellau data a gwybodaeth cydnabyddedig a fydd yn rhoi darlun am gymunedau, ac yn benodol am y Gymraeg. Dyma yw'r ffynonellau cydnabyddedig adeg paratoi'r Canllaw. Disgwylir i ymgeisydd ddefnyddio'r wybodaeth yn yr argraffiadau diweddaraf o'r ffynonellau yn ogystal ag unrhyw ffynonellau cydnabyddedig perthnasol arall a fydd ar gael adeg paratoi'r cais cynllunio.

1) Y Cyfrifiad

Y Cyfrifiad[1] yw'r ffynhonnell allweddol o wybodaeth am nifer y bobl sydd yn gallu siarad Cymraeg. Mae'r Cyfrifiad yn cynnwys pawb yng Nghymru. Mae amcangyfrifon Cyfrifiad yn disgrifio nodweddion ardaloedd lawr i ddaearyddiaethau bach, ac maent yn cael eu defnyddio i ddeall nodweddion tebyg a'r gwahaniaethau yn y boblogaeth yn lleol, yn rhanbarthol ac yn genedlaethol.

Mae'r Cyfrifiad hefyd yn darparu gwybodaeth am allu yn y Gymraeg ymysg plant tair i bedair blwydd oed yn ôl sgiliau Cymraeg eu rhieni. At ddibenion y Cyfrifiad, gelwir hyn yn drosglwyddiad iaith. Gan ddefnyddio data'r Cyfrifiad, cyfeirir at drosglwyddo'r iaith Gymraeg fel y gyfradd o blant tair i bedair blwydd oed o fewn gwahanol fathau o deuluoedd sydd yn gallu siarad Cymraeg (lle mae un neu ragor o'r oedolion sy'n gyfrifol am fagu'r plentyn/plant yn gallu siarad Cymraeg). Mae data'r Cyfrifiad yn dangos bod cyswllt cryf rhwng y gallu i siarad Cymraeg yn yr oedrannau cynnar (h.y. tair i bedair blwydd oed) a gallu eu rhieni/gwarchodwyr i siarad Cymraeg. Mae data trosglwyddo ar gael ar lefel islaw lefel awdurdod lleol (lefel wardiau wedi eu cyfuno ac ardaloedd cynnyrch ehangach haen ganol). Er nad oes modd datgelu unigolion o'r data, mae'r niferoedd mewn rhai ardaloedd yn fychan iawn, felly dylid cymryd gofal wrth ddehongli unrhyw wahaniaethau rhwng ardaloedd yn seiliedig ar y niferoedd bychain hynny.

Ceir dadansoddiadau o ddata Cyfrifiad 2011[2] ar wefan Comisiynydd y Gymraeg. Mae ffynonellau ac adroddiadau ymchwil eraill ar gael yn yr adran Ystadegau Swyddogol Comisiynydd y Gymraeg[3] ar wefan y Comisiynydd a all fod o ddefnydd wrth gasglu tystiolaeth ar gyfer y defnydd o'r Gymraeg o fewn cymunedau.

Dylai ymgeiswyr hefyd wirio gwefan Statiaith[4] sy'n ffynhonnell gynhwysfawr o ddata am y Gymraeg. Ceir yma driniaethau o ddata'r Cyfrifiad ynghyd â data o ffynonellau eraill amrywiol. Mae'r gwefan yn cynnwys nifer o fapiau rhyngweithiol sy'n eich galluogi i edrych ar ddata ar gyfer lefelau daearyddol gwahanol. Ceir data ychwanegol am batrymau trosglwyddo iaith[5] mewn gwahanol rannau o Gymru. Ceir hefyd ddadansoddiadau amgen o ddata'r Cyfrifiad megis mapiau o ddosbarthiad siaradwyr o'r Gymraeg yn ystod oriau gwaith.

Cynhelir y Cyfrifiad nesaf yn 2021. Mae'r Swyddfa Ystadegau Gwladol wrthi ar hyn o bryd yn ymchwilioi'r posibilrwydd o symud i gyfrifiad yn seiliedig ar ddata gweinyddol ar ôl 2021.[6]

2) Arolwg Cenedlaethol Cymru

[1] https://llyw.cymru/ystadegau-ac-ymchwil
[2] http://www.comisiynyddygymraeg.cymru/Cymraeg/Polisi%20ymchwil%20a%20data/Pages/Dadansoddiad-Cyfrifiad%202011.aspx
[3] http://www.comisiynyddygymraeg.cymru/Cymraeg/Polisi%20ymchwil%20a%20data/Ystadegau%20Swyddogol%20Comisiynydd%20y%20Gymraeg/Pages/Ystadegau-Swyddogol-Comisiynydd-y-Gymraeg-.aspx
[4] http://statiaith.com/
[5] https://statiaith.com/blog/cyfrifiad-2011/trosglwyddor-gymraeg/dadansoddi-trosglwyddo-2011/
[6] https://www.ons.gov.uk/census/censustransformationprogramme/administrativedatacensusproject

Ceir gwybodaeth am nifer y siaradwyr Cymraeg hefyd o Arolwg Cenedlaethol Cymru.[7] Arolwg o gartrefi ydy Arolwg Cenedlaethol Cymru, o oddeutu 12,000 o bobl y flwyddyn ar draws Cymru gyfan. Defnyddir y canlyniadau gan Lywodraeth Cymru i helpu i wneud Cymru yn lle gwell i fyw. Cesglir gwybodaeth am allu'r boblogaeth yn y Gymraeg, yn ogystal â rhuglder ac amlder defnyddio'r Gymraeg. Defnyddir data o Arolwg Cenedlaethol Cymru ar gyfer dangosyddion cenedlaethol Deddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol.

3) Strategaeth Llywodraeth Cymru Cymraeg 2050: Miliwn o siaradwyr

Mae Strategaeth Llywodraeth Cymru Cymraeg 2050: Miliwn o siaradwyr yn cynnwys data a gwybodaeth defnyddiol ar lefel genedlaethol. Gweler yn benodol: Adroddiad technegol: Amcanestyniad a thaflwybr nifer y siaradwyr Cymraeg tair oed a throsodd, 2011- 2050[8]

4) Arolwg Blynyddol o'r Boblogaeth

Mae'r Arolwg Blynyddol o'r Boblogaeth[9] hefyd yn casglu gwybodaeth am allu ymatebwyr i siarad Cymraeg a pha mor aml maent yn gwneud hynny.

Yn hanesyddol, ystyrir fod amcangyfrifon arolygon o gartrefi am allu yn yr iaith Gymraeg yn uwch na'r rhai a gynhyrchir gan y Cyfrifiad. Mae gwahaniaethau yn y ffordd y mae'r arolygon hyn a'r Cyfrifiad wedi'u cynnal yn debygol o fod wedi effeithio ar y canlyniadau. Rhoddodd y Cyfrifiad holiadur i bawb ei lenwi eu hunain, defnyddiodd Arolwg Cenedlaethol Cymru gyfweliadau wyneb – yn - wyneb gydag un oedolyn 16 oed a throsodd. Mae'r Arolwg Blynyddol o'r Boblogaeth yn defnyddio rhai cyfweliadau wyneb-yn-wyneb a rhai cyfweliadau ffôn gydag oedolion 16 oed a throsodd. Efallai bod pobl yn fwy parod i ddweud eu bod yn siarad Cymraeg mewn arolygon a arweinir gan gyfwelydd.

5) Arolygon Defnydd Iaith

Ceir gwybodaeth fanylach ynghylch rhuglder siaradwyr Cymraeg, a'u defnydd o'r iaith mewn amrywiaeth o sefyllfaoedd, yn Arolygon Defnydd Iaith 2004-06 a 2013-15[10]. Ni fwriedir i'r arolwg hwn ddarparu amcangyfrifon newydd ar nifer y bobl sydd yn siarad Cymraeg yng Nghymru. Yn hytrach mae'n darparu gwybodaeth am oedolion a phobl ifanc sydd yn siarad Cymraeg, pa mor dda gallant siarad yr iaith, pa mor aml, ble, pryd, ac â phwy y maent yn ei defnyddio.

6) Cyfrifiad Ysgolion Blynyddol ar Lefel Disgyblion

Nid oes llawer o ddata gweinyddol ar gael am y Gymraeg, oni bai am ddata yn y byd addysg.

---

[7] https://gweddill.llyw.cymru/statistics-and-research/national-survey/index1b1b.html?force=cy
[8] https://llyw.cymru/sites/default/files/publications/2018-12/amcangyfrifon-siaradwyr-cymraeg-2011-i-2050-adroddiad-technegol.pdf
[9] https://statscymru.llyw.cymru/Catalogue/Welsh-Language
[10] https://llyw.cymru/ystadegau-ac-ymchwil

Mae data ar gael ar gyfer plant o fewn y gyfundrefn addysg statudol drwy Gyfrifiad Ysgolion Blynyddol ar Lefel Disgyblion (CYBLD[11]). Mae'r CYBLD yn casglu gwybodaeth am ruglder yn y Gymraeg, siarad Cymraeg gartref, astudio'r Gymraeg ac addysg cyfrwng Cymraeg.

7) Cofnod Dysgu Gydol oes Cymru

Mae data hefyd ar gael ar gyfer dysgwyr addysg bellach drwy Gofnod Dysgu Gydol Oes Cymru[12] (LLWR). Mae'r LLWR yn casglu gwybodaeth am ruglder yn y Gymraeg, lefel cymhwyster uchaf yn y Gymraeg ar gychwyn y rhaglen ddysgu a gweithgareddau dysgu cyfrwng Cymraeg.

8) Cymraeg i Oedolion

Mae peth data Cymraeg i Oedolion wedi ei gyhoeddi hefyd ar wefan StatsCymru[13]. Mae'r data yn dangos niferoedd a chofrestriadau dysgwyr Cymraeg i Oedolion yn ôl darparwr a blwyddyn academaidd.

9) Strategaeth Iaith Gymraeg Ynys Môn

Strategaeth Iaith Gymraeg Ynys Môn[14] - Cafodd ei pharatoi o dan enw Fforwm Iaith Ynys Môn. Ar gyfer y strategaeth gyntaf yma, cytunodd y Fforwm i ganolbwyntio ar dair thema sef: plant, pobl ifanc a'r teulu; y gweithlu, gwasanaethau Cymraeg a seilwaith; a'r gymuned. Mae'n rhoi darlun o'r sefyllfa yn Ynys Môn ac yn adnabod cyfres o feysydd blaenoriaeth i weithio arnynt yn ystod cyfnod y Strategaeth (2016 - 2021)

10) Strategaeth Iaith Gymraeg Gwynedd

Strategaeth Iaith Gymraeg Gwynedd[15] - ceir darlun o'r sefyllfa ieithyddol yng Ngwynedd yn dilyn gwaith manwl i ddadansoddi canlyniadau Cyfrifiad 2011. Hefyd gwnaed ymchwil trylwyr i'r gwaith da sydd wedi bod yn digwydd yng nghymunedau, ysgolion a gweithleoedd y Sir, a'r gwaith a wnaed gyda phartneriaid a'r sectorau amrywiol ers cyhoeddi Strategaeth Iaith Gwynedd 2010-2013. Mae'n adnabod nifer o feysydd strategol i weithio arnynt yn ystod cyfnod y Strategaeth (2014 – 2018)

---

[11] https://llyw.cymru/addysg-a-sgiliau?_ga=2.135381361.150349128.1566215887-221607325.1537438831
[12] https://llyw.cymru/casglu-data-addysg-bellach-uwch?_ga=2.121192968.1245649953.1567596740-221607325.1537438831
[13] https://statscymru.llyw.cymru/Catalogue/Education-and-Skills/Post-16-Education-and-Training/Further-Education-and-Work-Based-Learning/Learners/Further-Education/welshforadults-learners-enrolments
[14] https://www.ynysmon.gov.uk/documents/Dogfennau-Cy/Cyngor/Democratiaeth/Safonau-Iaith-Gymraeg/Strategaeth-Iaith-Gymraeg-2016-2021.pdf
[15] https://www.gwynedd.llyw.cymru/cy/Cyngor/Dogfennau-Cyngor/Strategaethau-a-pholisiau/Cynllun-iaith/Cynllun-Hybu'r-Gymraeg-yng-Ngwynedd-2018-2023.pdf

11) Cymorth a chyngpr i fusnesau a thrydydd sector

Swyddfa Comisiynydd Iaith Gymraeg - cymorth a chyngor i fusnesau a thrydydd sector[16] sydd am wneud defnydd o'r Gymraeg ar sail wirfoddol gan ddefnyddio Cynllun Hybu'r Gymraeg i gynllunio ar gyfer cynyddu defnydd er eich budd busnesau a defnyddwyr a'r cwsmeriaid. Mae'r wefan hon yn llawn gwybodaeth am fanteision y Gymraeg, enghreifftiau o arfer da a phrofiadau busnesau ac elusennau o ddefnyddio'r Gymraeg. Cewch hefyd gymorth ymarferol ar ffurf canllawiau amrywiol ar sut i fynd ati i ddefnyddio'r Gymraeg a thystiolaeth ac ymchwil i ddangos gwerth y Gymraeg. Trwy edrych ar galendr, gellir hefyd ddod o hyd i ddigwyddiadau a sesiynau hyfforddiant defnyddiol.

12) Canllawiau Dylunio Dwyieithog

Swyddfa Comisiynydd Iaith Gymraeg – Canllawiau Dylunio dwyieithog[17].

13) Proffil iaith ardaleoedd a phoblogaeth Gwynedd

Proffiliau iaith ardaloedd a phoblogaeth Gwynedd[18] – gwybodaeth ystadegol yn deillio o Gyfrifiad 2011

14) Proffil ieithyddol Ynys Môn

Proffil ieithyddol Ynys Môn[19] – gwybodaeth ystadegol yn deillio o Gyfrifiad 2011 a ffynonellau eraill

[16] http://www.comisiynyddygymraeg.cymru/hybu/cy/hafan/Pages/hafan.aspx
[17] http://www.comisiynyddygymraeg.cymru/hybu/SiteCollectionDocuments/Fersiynau%20dwyieithog/Bilingual%20Design%20Guide%202018.pdf
[18] https://www.gwynedd.llyw.cymru/cy/Cyngor/Ystadegau-a-data-allweddol/Proffiliau-iaith-ardaloeddaPhoblogaeth.aspx
[19] https://www.gwynedd.llyw.cymru/cy/Cyngor/Ystadegau-a-data-allweddol/Proffiliau-iaith-ardaloeddaPhoblogaeth.aspx

Atodiad 3: Rhestr o ddogfennau defnyddiol

Dyma restr o ddogfennau defnyddiol. Nid yw'r rhestr yn gynhwysfawr. Disgwylir i ymgeisydd gyfeirio at yr argraffiadau diweddaraf o'r dogfennau yn ogystal ag unrhyw ffynonellau cydnabyddedig perthnasol arall fydd ar gael ar yr adeg pan fo'r cais cynllunio yn cael ei baratoi.

Strategaeth Iaith Gymraeg Gwynedd: https://www.gwynedd.llyw.cymru/cy/Cyngor/Dogfennau-Cyngor/Strategaethau-a-pholisiau/strategaeth-iaith-2017.pdf	**Strategaeth Iaith Gymraeg Ynys Môn:** https://www.anglesey.gov.uk/documents/Dogfennau-Cy/Cyngor/Democratiaeth/Safonau-Iaith-Gymraeg/Strategaeth-Iaith-Gymraeg-2016-2021.pdf
Deddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol 2015 https://llyw.cymru/deddf-llesiant-cenedlaethaur-dyfodol-cymru-2015-canllawiau?_ga=2.214969298.490493812.1568106996-153387194.1540375097	
Deddf Cynllunio (Cymru) 2015 https://www.legislation.gov.uk/anaw/2015/4/contents/enacted/welsh	
Mesur y Gymraeg (Cymru) 2011 https://www.legislation.gov.uk/mwa/2011/1/contents/enacted/welsh	
Cymraeg 2050: miliwn o siaradwyr https://gov.wales/docs/dcells/publications/170711-welsh-language-strategy-cy.pdf **Cymraeg 2050: miliwn o siaradwyr, Rhaglen Waith 2017 - 21** https://gov.wales/docs/dcells/publications/170711-cymraeg-2050-work-programme-cym-v2.pdf **Adroddiad technegol: Amcanestyniad a thaflwybr nifer y siaradwyr Cymraeg tair oed a throsodd, 2011-2050** https://gov.wales/docs/dcells/publications/170725-technical-report-projection-and-trajectory-for-the-number-of-welsh-speakers-cy.pdf	
Gorchymyn Cynllunio Gwlad a Thref (Gweithdrefn Rheoli Datblygu) (Cymru) (Diwygio) 2016 http://www.legislation.gov.uk/wsi/2016/59/made/welsh	
Polisi Cynllunio Cymru (2018) https://llyw.cymru/polisi-cynllunio-cymru?_ga=2.119025612.490493812.1568106996-153387194.1540375097	

Nodyn Cyngor Technegol 20: Cynllunio a'r Gymraeg https://llyw.cymru/nodyn-cyngor-technegol-tan-20-cynllunio-ar-gymraeg?_ga=2.125759311.490493812.1568106996-153387194.1540375097	
Llawlyfr Rheoli Datblygu (heb atodiadau) https://gov.wales/topics/planning/policy/development-management-manual/development-management-manual-without-annexes/?skip=1&lang=cy	
Nodyn Cyngor Technegol 6: Cynllunio ar gyfer Cymunedau Gwledig Cynaliadwy https://gweddill.gov.wales/topics/planning/policy/tans/tan6/?skip=1&lang=cy	
Cynllun Rheoli AHNE Llŷn http://www.ahne-llyn-aonb.org/7/cy-GB/Rheoli-r-AHNE	**Cynllun Rheoli AHNE Arfordir Môn** https://www.ynysmon.gov.uk/cy/Trigolion/Cefn-gwlad/Ardaloedd-o-Harddwch-Naturiol-Eithriadol-AHNE/Ardal-o-Harddwch-Naturiol-Eithriadol-AHNE-Ynys-Môn.aspx
Datganiad o Werth Perthnasol – Ardaloedd Gwarchod y Dirwedd – Ynys Môn & ardal Awdurdod Cynllunio Gwynedd https://www.gwynedd.llyw.cymru/cy/Cyngor/Dogfennau-Cyngor/Strategaethau-a-pholisiau/Cynllunio-ac-amgylchedd/Polisi-cynllunio/Dogfennau-cefndirol/Adolygiad-o-ATA-yng-Ngwynedd-a-Môn---Crynodeb-Gweithredol-(DC.009).pdf	
Astudiaeth Sensitifrwydd a Chapasiti'r Dirwedd – Ynys Môn ac ardal Awdurdod Cynllunio Gwynedd a Pharc Cenedlaethol Eryri https://www.gwynedd.llyw.cymru/cy/Cyngor/Dogfennau-Cyngor/Strategaethau-a-pholisiau/Cynllunio-ac-amgylchedd/Polisi-cynllunio/Dogfennau-cefndirol/Astudiaeth-Sensitifrwydd-a-Chapasiti-y-Tirwedd-(DC.020).pdf	
Strategaeth y Dirwedd Gwynedd https://www.gwynedd.llyw.cymru/cy/Cyngor/Dogfennau-Cyngor/Strategaethau-a-pholisiau/Cynllunio-ac-amgylchedd/Polisi-cynllunio/Dogfennau-cefndirol/Strategaeth-Tirwedd-Gwynedd-Diweddariad-2012-(DC.010).pdf	**Strategaeth y Dirwedd Ynys Môn** https://www.gwynedd.llyw.cymru/cy/Cyngor/Dogfennau-Cyngor/Strategaethau-a-pholisiau/Cynllunio-ac-amgylchedd/Polisi-cynllunio/Dogfennau-cefndirol/Strategaeth-Tirwedd-Ynys-Môn--Diweddariad-20122-(DC.011).pdf
Cynllun Gweithredu Bioamrywiaeth Gwynedd https://www.gwynedd.llyw.cymru/cy/Cyngor/Strategaethau-a-pholis%C3%AFau/Cynllunio-ac-amgylchedd/Natur-Gwynedd---Cynllun-Gweithredu-Bioamrywiaeth.aspx	**Cynllun Gweithredu Bioamrywiaeth Ynys Môn** http://www.ynysmon.gov.uk/cynllunio-a-gwastraff/cefn-gwlad/bioamrywiaeth-a-chadwraeth/bywyd-gwyllt-ynys-mn?redirect=false

Cynllun Rheoli Safle Treftadaeth y Byd Cestyll a Muriau Trefi Brenin Edward I https://cadw.llyw.cymru/cyngor-a-chymorth/asedau-hanesyddol/asedau-hanesyddol-eraill/safleoedd-treftadaeth-y-byd	
Adeiladu Arbenigrwydd yng Nghymru http://www.cewales.org.uk/	
Treftadaeth hanesyddol Gwynedd https://www.gwynedd.llyw.cymru/cy/Trigolion/Cynllunio-a-rheolaeth-adeiladu/Cynllunio-a-rheolaeth-adeiladu.aspx	**Treftadaeth hanesyddol Ynys Môn** https://www.ynysmon.gov.uk/cy/Trigolion/Trigolion.aspx#as?folderIds=1172,
Fframwaith Lleol https://llyw.cymru/y-gymraeg?_ga=2.189777774.490493812.1568106996-153387194.1540375097	
Y Gymraeg – eich busnes http://www.comisiynyddygymraeg.cymru/Cymraeg/Rhestr%20Cyhoeddiadau/Y%20Gymraeg%20Eich%20Busnes%20WELSH2.pdf	
Treftadaeth hanesyddol Gwynedd https://www.gwynedd.llyw.cymru/cy/Trigolion/Cynllunio-a-rheolaeth-adeiladu/Cynllunio-a-rheolaeth-adeiladu.aspx	**Treftadaeth hanesyddol Ynys Môn** https://www.ynysmon.gov.uk/cy/Trigolion/Trigolion.aspx#as?folderIds=1172,
Fframwaith Lleol https://llyw.cymru/y-gymraeg?_ga=2.189777774.490493812.1568106996-153387194.1540375097	
Y Gymraeg – eich busnes http://www.comisiynyddygymraeg.cymru/Cymraeg/Rhestr%20Cyhoeddiadau/Y%20Gymraeg%20Eich%20Busnes%20WELSH2.pdf	

Manylion cyswllt:

Rheolaeth Datblygu
[Y prif bwynt cyswllt ar gyfer pob cais cynllunio ac ar gyfer cyngor cyn cyflwyno cais cynllunio]

<u>Ynys Môn:</u>

Gwasanaeth Cynllunio

Cyngor Sir Ynys Môn
Swyddfeydd y Cyngor
Llangefni
Ynys Môn
LL77 7TW

cynllunio@ynysmon.gov.uk

<u>Gwynedd:</u>

Gwasanaeth Cynllunio,
Swyddfa'r Cyngor,
Ffordd y Cob,
Pwllheli,
Gwynedd,
LL53 5AA

cynllunio@gwynedd.llyw.cymru

Polisi cynllunio
[ar gyfer ymholiadau ynghylch y Cynllun Datblygu Lleol, Canllawiau Cynllunio Atodol a materion eraill yn gysylltiedig â pholisi cynllunio]

Uned Polisi Cynllunio ar y Cyd Gwynedd a Môn,
Swyddfa'r Cyngor
Ffordd y Castell
Caernarfon
LL55 1SH
polisicynllunio@gwynedd.llyw.cymru

Yr Iaith Gymraeg

Gwasanaethau Iaith Gymraeg
Adran Cefnogaeth Corfforaethol
Cyngor Gwynedd
Swyddfa'r Cyngor
Stryd y Jêl
Caernarfon
Gwynedd
LL55 1SH

Uned Polisi a Strategaeth
Cyngor Sir Ynys Môn
Swyddfeydd y Cyngor
Llangefni
Ynys Môn
LL77 7TW

Datblygu'r Economi

Ynys Mon:

Canolfan Fusnes,
Bryn Cefni,
Llangefni
LL77 7XA
datecon@ynysmon.gov.uk

Gwynedd:

Pencadlys,
Stryd y Castell,
Caernarfon
LL55 1SH

busnes@gwynedd.llyw.cymru

Hunaniaith
Pencadlys Cyngor Gwynedd
Stryd y Jêl,
Caernarfon,
Gwynedd,
LL54 5LL
hunaniaith@gwynedd.llyw.cymru

Menter Iaith Môn
Menter Môn Cyf,
Neuadd y Dref Llangefni,
Sgwâr Bulkeley,
Llangefni,
Ynys Môn
LL77 7LR
iaith@mentermon.com

Menter Iaith Bangor
Lon Pobty,
Bangor,
LL551SH

Comisiynydd y Gymraeg
Siambrau'r Farchnad

5–7 Heol Eglwys Fair
Caerdydd
CF10 1AT

post@comisiynyddygymraeg.cymru

Cynghorau Cymuned (ardal Cyngor Gwynedd)

https://www.gwynedd.llyw.cymru/cy/Cyngor/Cynghorwyr-a-phwyllgorau/Cynghorau-Cymuned/Etholiadau-Cynghorau-Tref-Cymuned-Gwynedd-2017.aspx

Cynghorau Cymuned (ardal Ynys Môn)

http://www.ynysmon.gov.uk/cyngor-a-democratiaeth/cynghorautref-a-chymuned/

Yr Urdd

eryl@urdd.cymru

Mudiad Meithrin
Mudiad gofal plant cyfrwng Cymraeg cenedlaethol sydd â meithrinfeydd ledled Cymru.

post@meithrin.co.uk

Merched y Wawr
Cymdeithas i ferched gymdeithasu yn Gymraeg yn y gymuned leol

I weld gwybodaeth am fanylion cyswllt canghennau yn Ynys Môn a Gwynedd edrychwch ar:

http://merchedywawr.cymru/

Prif swyddfa: **swyddfa@merchedywawr.cymru**

Clwb Ffermwyr Ifanc

Cyfle i bobl ifanc mewn cymunedau gwledig gymdeithasu gyda'i gilydd a gydag eraill ledled Cymru a thu hwnt.

Cangen Ynys Mon
ynys.mon@yfc-wales.org.uk

Cangen Eryri

eryri@yfc-wales.org.uk

Cangen Meirionnydd

meirionnydd@yfc-wales.org.uk

Mae’r uchod yn rhestr o bwyntiau cyswllt allweddol. Nid yw’r rhestr yn gynhwysfawr. Gall budd-ddeiliaid eraill fod yn berthnasol, yn ddibynnol ar fath y datblygiad dan sylw. Disgwylir i ymgeisydd ymgysylltu/ymgynghori â’r budd-ddeiliaid mwyaf perthnasol ar yr adeg pan fo’r cais cynllunio’n cael ei baratoi.

A) Pa fath o ddatblygiad?		
A1) A yw'r datblygiad yn un manwerthu, masnachol neu ddiwydiannol (e.e. Dosbarth Defnydd A1, A2, A3, B1, B2, B8, C1, C2, D1, D2, defnydd unigryw)	**Ydi** (ewch i B isod)	**Nac ydi** (ewch i A2 isod)
A2) A yw'r datblygiad yn un sy'n ychwanegu at y stoc tai presennol (Dosbarth Defnydd C3, C4)	**Ydi** (ewch i C isod)	**Nac ydi** (ewch i A3 isod)
A3) A yw'r datblygiad yn golygu colli cyfleuster cymunedol, e.e. neuadd bentref, ysgol, addoldy, tafarn	**Ydi** (ewch i Dd isod)	**Nac ydi** (nid oes angen asesiad pellach o ran y Gymraeg)
B) Defnydd manwerthu, masnachol neu ddiwydiannol		
B1) Maen prawf 1a Polisi PS 1 – a fyddai arwynebedd llawr yr adeilad sy'n destun y cais cynllunio yn fwy na 1,000 m sg a/neu a fydd y cynnig yn golygu y bydd angen cyflogi mwy na 50 o weithwyr ychwanegol?	**Ydi** (ewch i ddiagram 6 yn rhan C ac Atodiad 7 y CCA i weld sut i gwblhau Datganiad Iaith Gymraeg, ac Atodiad 6 am restr o fesurau lliniaru/ cryfhau posib).	**Nac ydi** (ewch i Ch isod)
C) Datblygiad tai		
C1) Maen prawf 1b Polisi PS 1 – a yw'r datblygiad ar ei ben ei hun neu'n gronnus yn golygu bod cyfanswm yr unedau tai yn fwy na'r ffigwr dangosol a welir yn Atodiad 5 y Cynllun[1]?	**Ydi** (ewch i ddiagram 6 yn rhan C ac Atodiad 7 y CCA i weld sut i gwblhau Datganiad Iaith Gymraeg, ac Atodiad 6 am restr o fesurau lliniaru/ cryfhau posib)	**Nac ydi** (ewch i C2 isod)
C2) Maen prawf 1c Polisi PS 1 - os yw'r datblygiad ar gyfer 5 tŷ neu fwy, a yw'r datblygiad yn cyfarch y galw am fathau penodol o dai (e.e. o ran nifer y llofftydd) a welir yn yr Astudiaeth Angen Lleol am Dai (Sirol), mewn Arolwg Tai Lleol (ardal Cyngor Cymuned/ Tref/Dinas neu ardal berthnasol arall), Cofrestr Tai, Cofrestr Tai Teg (gweler Atodiad 2 y CCA am wybodaeth am y ffynonellau gwybodaeth hyn)	**Ydi** (ewch i D isod)	**Nac ydi** (ewch i ddiagram 6 yn rhan C ac Atodiad 7 y CCA i weld sut i gwblhau Datganiad Iaith Gymraeg, ac Atodiad 6 am restr o fesurau lliniaru/ cryfhau posib)
Ch) Datblygiad manwerthu, masnachol neu ddiwydiannol <u>nad oes</u> angen Datganiad Iaith Gymraeg (gweler B1 uchod) nag Asesiad Effaith Iaith Gymraeg (gweler maen prawf 2 Polisi PS 1, a Diagramau 5 a 7 y CCA hwn). Gweler hefyd y nodyn cyngor ar ddiwedd yr Atodiad hwn.		

[1] Cysylltwch â'r Uned Polisi Cynllunio ar y Cyd i gael gwybod beth yw'r sefyllfa gyfredol.

Ch1) A fydd yr iaith Gymraeg yn weledol ar safle'r datblygiad? <u>Arfer gwael</u> Nid yw'r arwyddion a'r hysbysebion mewn mannau cyhoeddus, sy'n destun rheolau cynllunio yn y datblygiad, yn ddwyieithog. <u>Arfer dda</u> Mae'r cynnig yn cynnwys Cynllun Arwyddion ar gyfer arwyddion a hysbysebion (sy'n destun rheolau cynllunio) mewn mannau cyhoeddus, fydd yn golygu eu bod yn rhai dwyieithog - gweler Atodiad 2 am ddolen i ran o wefan Swyddfa Comisiynydd y Gymraeg sy'n rhoi arweiniad ar ddylunio dwyieithog.	**Bydd** – cyflwynwch Gynllun Arwyddion yn unol â Pholisi PS 1 ac felly nid oes asesiad pellach o ran yr agwedd hon o Bolisi PS 1	**Na fydd** - dywedwch mewn rhan berthnasol o'r Datganiad Cynllunio neu ran ychwanegol o'r Datganiad Dyluniad a Mynediad pam fod y cynnig yn gwyro oddi wrth Bolisi PS 1.
Ch2) A oes digon o wybodaeth gyda'r cais cynllunio ynghylch y swyddi fydd ar gael yn y busnes neu'r sefydliad i allu ystyried ei effaith ar yr ardal leol? <u>Arfer gwael</u> Mae'r cais yn hapfasnachol heb unrhyw dystiolaeth i ddangos sut fydd y busnes neu'r sefydliad yn cael effaith gadarnhaol ar yr ardal leol. <u>Arfer dda</u> Ceir gwybodaeth mewn Datganiad Cynllunio sy'n nodi faint o weithwyr llawn amser a/neu ran amser a gyflogir a pha fath o sgiliau sydd eu hangen, ac mae hynny'n cymharu'n dda efo gwybodaeth am y farchnad lafur leol, neu fe gynigir mesurau i uchafu'r effaith gadarnhaol o feithrin amrywioldeb economaidd yn yr ardal leol, e.e. cefnogi mentrau hyfforddi sgiliau lleol er mwyn sicrhau bod sgiliau perthnasol ar gael yn lleol yn y dyfodol. Ceir gwybodaeth mewn Datganiad Cynllunio sy'n nodi faint o swyddi (nifer a chanran) llawn a rhan amser lle bydd sgiliau dwyieithog yn hanfodol, yn ddymunol neu ddim eu hangen o gwbl.	**Oes -** cyflwynwch wybodaeth ddigonol mewn Datganiad Cynllunio (e.e. nifer a math y swyddi, sgiliau, cymhariaeth efo'r farchnad leol).	**Nac oes** – dywedwch mewn Datganiad Cynllunio pam na ellir rhoi gwybodaeth am nifer a math y swyddi.
Ch3) Os yw'r datblygiad arfaethedig yn golygu defnydd amgen o safle/llain a warchodir ar gyfer	**Ydi** – rhowch wybodaeth berthnasol efo'r cais cynllunio,	**Nac ydi -** dywedwch mewn rhan berthnasol o'r

cyflogaeth ym Mholisi CYF 1, a yw'r cynnig yn gyson â Pholisi CYF 5?	e.e. yn rhan o'r Datganiad Cynllunio (gweler yr eglurhad i Bolisi CYF 5)	Datganiad Cynllunio pam fod y cynnig yn gwyro oddi wrth Bolisi CYF 5.
D) Datblygiad tai <u>nad oes</u> angen Datganiad Iaith Gymraeg (gweler B1 a B2 uchod) nag Asesiad Effaith Iaith Gymraeg (gweler maen prawf 2 Polisi PS 1 a Diagramau 5 a 7 y CCA hwn)		
D1) Os yw maint y datblygiad yn cwrdd y trothwyon tai fforddiadwy a welir ym Mholisi TAI 15, a yw'n darparu'r nifer o dai fforddiadwy sy'n angenrheidiol ar y safle neu'n gwneud cyfraniad ariannol i ddarparu tai fforddiadwy ar safle arall? <u>Arfer gwael</u> Nid yw'r datblygiad yn bodloni'r targed tai fforddiadwy ac ni ddarparwyd unrhyw dystiolaeth hyfywedd i gyfiawnhau'r diffyg hwn. <u>Arfer dda</u> Mae'r datblygiad wedi cyrraedd y targed tai fforddiadwy a bennwyd, neu, lle na ellir cyrraedd y targed, mae wedi'i gefnogi gan dystiolaeth hyfywedd manwl sydd, naill ai'n manylu ar sut mae'r cynnig yn darparu'r cyfraniad mwyaf posib o dai fforddiadwy, neu'n manylu ar pam na ellir darparu unrhyw dai fforddiadwy.	**Ydi –** mae'r datblygiad yn gyson â Pholisi TAI 15 ac felly nid oes angen asesiad pellach o ran y Gymraeg	**Nac ydi** – Mae'r wybodaeth yn y Datganiad Hyfywedd Tai Fforddiadwy yn cyfiawnhau'r dull amgen, gan gynnwys sut bydd y datblygiad arfaethedig yn cynnal neu'n creu cymuned nodedig a chynaliadwy.
D2) Os yw'r datblygiad ar gyfer rhwng 2 – 4 o unedau tai (sef llai na'r trothwy ym maen prawf 1c ym Mholisi PS 1) ar safle y tu mewn i ffiniau datblygu Canolfan neu Bentref, a yw'r datblygiad yn darparu ar gyfer cartrefi prynu tro cyntaf (tai neu fflatiau), cartrefi teulu, cartrefi person hŷn. <u>Arfer gwael</u> Nid yw'r tai (math, maint a deiliadaeth) yn adlewyrchu gofynion presennol ac arfaethedig yr ardal. <u>Arfer dda</u> Mae'r tai (math, maint a deiliadaeth) yn briodol ar gyfer anghenion a nodwyd o fewn y gymuned sydd eisoes yn bodoli yn yr ardal, ond hefyd yn cyfarch y tueddiadau demograffig a ragwelir yn yr ardal.	**Ydi** – mae'r datblygiad yn gyson â Pholisi TAI 8 ac felly nid oes angen asesiad pellach o ran y Gymraeg.	**Nac ydi –** darparwch wybodaeth i ddangos sut mae'r datblygiad yn gyson â Pholisi TAI 8 y Cynllun

D3) Os yn berthnasol, a yw'r datblygiad yn darparu cymorth i ddarparu llefydd ysgol ychwanegol a/neu adnoddau ychwanegol mewn uned drochi iaith? <u>Arfer gwael</u> Dim tystiolaeth i ddangos sut byddai cynnydd disgwyliedig yn y nifer o blant yn cael ei gyfarch. <u>Arfer dda</u> Cyflwynwyd tystiolaeth i ddangos cytundeb gyda'r awdurdod addysg bod capasiti digonol yn yr ysgol(ion) perthnasol a/neu'r uned drochi iaith berthnasol i ymdopi gyda'r cynnydd disgwyliedig yn y nifer o blant yn sgil y datblygiad neu bod modd lliniaru'r effaith yn addas drwy ddarpariaeth ar y safle a/neu gyfraniadau.	**Ydi** - rhowch wybodaeth berthnasol efo'r cais cynllunio (edrychwch ar CCA Ymrwymiadau Cynllunio a CCA Cyfleusterau Addysgol i gael gweld y fformiwla berthnasol).	**Nac ydi –** darparwch wybodaeth i ddangos sut mae'r datblygiad yn gyson â Pholisi ISA 1
D4) A yw'r gyfradd ddatblygu yn ystyried ac yn ymateb yn dda i argaeledd seilwaith cymdeithasol a ffisegol er mwyn sicrhau gallu'r gymuned leol i ymdopi â'r newid (Polisi ISA 1). <u>Arfer gwael</u> Dim tystiolaeth i ddangos pa ystyriaeth a roddwyd i effaith y gyfradd adeiladu arfaethedig ar wead cymdeithasol. <u>Arfer dda</u> Cyflwynwyd tystiolaeth i ddangos ymrwymiad, lle'n berthnasol, i ddatblygu'n raddol i sicrhau nad yw'r holl ddatblygiad yn digwydd ar yr un pryd er mwyn cynorthwyo i gymhathu trigolion newydd yn y gymuned bresennol a hwyluso cydlyniad y gymuned.	**Ydi** – rhowch wybodaeth berthnasol efo'r cais cynllunio, e.e. rhaglen datblygu fesul cam (os yn berthnasol).	**Nac ydi –** darparwch wybodaeth i gefnogi eich dull o gyflawni'r datblygiad arfaethedig.
D5) Os yn berthnasol, a yw dyluniad y cynnig yn ystyried barn pob rhan berthnasol o'r gymuned leol, ac a ellir dangos hyn yn ddigonol drwy ddatblygiad y dyluniad? <u>Arfer gwael</u> Nid yw'r dyluniad wedi ystyried barn y gymuned leol ac nid yw wedi cwrdd ag unrhyw rai o ddisgwyliadau'r awdurdod lleol o ran trefniadau ymgysylltu.	**Ydi** – rhowch wybodaeth berthnasol efo'r cais cynllunio, e.e. fel rhan o'r datganiad cynllunio, rhan ychwanegol o'r datganiad dylunio a mynediad, rhan o'r datganiad am ymgysylltu.	**Nac ydi –** darparwch wybodaeth i gefnogi eich dull o gyflawni'r datblygiad arfaethedig.

Arfer dda Mae dyluniad y datblygiad wedi'i ddatblygu i ystyried barn y gymuned leol. Mae'r ymgysylltu a gynhaliwyd yn cydymffurfio â disgwyliadau'r awdurdod lleol.		
Dd) Datblygiad sy'n golygu colli cyfleuster cymunedol, e.e. neuadd bentref, ysgol, addoldy, tafarn		
Dd1) A yw'r cyfleuster cymunedol yn chwarae rôl i gynnal hunaniaeth a chynaliadwyedd y gymuned? Arfer gwael Nid oes cyfleuster cymunedol arall tebyg yn bodoli yn yr anheddle nac mewn anheddle arall y gellir teithio iddo yn hwylus. Arfer dda Mae cyfleuster cymunedol tebyg yn bodoli yn yr anheddle neu mewn anheddle arall y gellir teithio iddo yn hwylus neu mae'r datblygiad arfaethedig yn cynnwys mesur lliniaru priodol.	**Ydi** – rhowch wybodaeth berthnasol efo'r cais cynllunio, e.e. fel rhan o'r datganiad cynllunio, rhan ychwanegol o'r datganiad dylunio a mynediad, rhan o'r datganiad am ymgysylltu.	**Nac ydi** – dim angen asesiad pellach o ran y Gymraeg.

Nodyn cyngor i fusnesau:

Mae gan Swyddfa Comisiynydd y Gymraeg wybodaeth ar ei gwefan am fanteision y Gymraeg, enghreifftiau o arfer dda a phrofiadau busnesau ac elusennau o ddefnyddio'r Gymraeg. Cyfeirir hefyd at gymorth ymarferol sydd ar gael ar ffurf canllawiau amrywiol ar sut i fynd ati i ddefnyddio'r Gymraeg a thystiolaeth ac ymchwil i ddangos gwerth y Gymraeg. Gan ddefnyddio calendr y Swyddfa, gallwch hefyd ddod o hyd i ddigwyddiadau a sesiynau hyfforddiant defnyddiol. Fel rhan o'r pecyn gwybodaeth, ceir holiadur i wneud hunanasesiad o'r busnes, o safbwynt y Gymraeg yn y busnes.

http://www.comisiynyddygymraeg.cymru/hybu/cy/hafan/Pages/hafan.aspx

1) Diben y **cam creu barn gychwynnol/rhestr sgrinio** yn ystod y cam cyn cyflwyno cais cynllunio yw gweld p'un a yw'r datblygiad arfaethedig yn cyrraedd y trothwyon ym meini prawf 1 a 2 Polisi PS 1, ac i ysgogi ymgeisydd na fydd yn cyrraedd y trothwyon hynny i ystyried mesurau fyddai'n gallu cael eu hymgorffori yn ei ddatblygiad.

2) Rôl y **Datganiad Iaith Gymraeg** (gweler diagram 6 ac Atodiad 7) yw rhoi gwybodaeth am ddatblygiad arfaethedig sy'n cwrdd â maen prawf 1 a - c Polisi PS 1. Yn ddibynnol ar gasgliadau'r Datganiad, bydd angen adnabod mesurau i'w rhoi ar waith i sicrhau bod y datblygiad yn cwrdd â gofynion polisïau perthnasol y Cynllun, gan gynnwys Polisi PS 1.

3) Os yw datblygiad arfaethedig yn cyrraedd maen prawf 2 Polisi PS 1, bydd angen cyflwyno adroddiad am **Asesiad Effaith Iaith Gymraeg** i gyflwyno'r cyd-destun ac egluro pa fesurau a roddir ar waith i helpu i amddiffyn, hybu a gwella sefyllfa'r iaith Gymraeg, gan roi ystyriaeth i'r datblygiad arfaethedig a'r gymuned leol (gweler diagram 7 ac Atodiad 8).

4) Yn achos y Datganiad a'r Asesiad, bydd cynnal yr asesiad mor fuan â phosib wrth baratoi'r cais cynllunio, yn ogystal ag ymgysylltu â rhanddeiliaid, yn helpu i adnabod cyfleoedd i leihau risg neu uchafu buddion drwy weithgareddau lliniaru posib.

<u>Rhestr o weithgareddau posib</u>

5) Mae'r rhestr nesaf yn cynnwys enghreifftiau o weithgareddau posib i liniaru effeithiau ieithyddol datblygiad yn ogystal â mesurau gwella i sicrhau buddion ehangach o'r datblygiad y gellid eu cynnwys mewn ceisiadau cynllunio. Nid yw'r rhestr hon yn gwbl gynhwysfawr, ac felly dylid ei defnyddio fel canllaw yn hytrach na rhestr gyflawn, gynhwysfawr o ofynion. Dylid nodi y gall mesurau lliniaru neu wella fod yn berthnasol i ddatblygiadau arfaethedig ar safleoedd sydd wedi eu dynodi yn y Cynllun yn ogystal â'r rheiny sydd heb eu dynodi (sef, (i) rhai ar hap lle'r ystyriwyd eu cyfraniad ar adeg paratoi'r Cynllun, a (ii) y rhai ar hap sy'n cael eu disgrifio fel rhai annisgwyl – gweler diagram 7 ac Atodiad 8 yn rhan D y Canllaw hwn.

6) **Bydd yn hanfodol bod cyswllt uniongyrchol rhwng yr hyn a geisir yn y mesur a'r caniatâd cynllunio. Bydd yn bwysig sicrhau fod yr hyn y gofynnir amdano yn rhesymol mewn perthynas â maint a natur y cynnig, nad yw'n gwneud y datblygiad yn annichonadwy, ac nad yw'n ymwneud â hunaniaeth neu nodweddion personol defnyddiwr y tir.** Bydd rhai cynigion, fel datblygiad sy'n cynnwys tai fforddiadwy digonol, yn cynnwys mesurau lliniaru wedi'u hymgorffori ac felly ni fyddai angen rhagor o fesurau.

7) Disgwylir i ymgeisydd gysylltu gyda swyddogion cymwys (e.e. swyddogion cynllunio, datblygu'r iaith Gymraeg, tai, ac addysg) o fewn yr Awdurdodau a/neu gyda'r Mentrau Iaith mor fuan â phosib yn y broses o baratoi cais cynllunio er mwyn trafod mesurau lliniaru a gwella.

<u>Tabl A: Rhestr o enghreifftiau o weithgareddau posib</u>

TAI	
i.	Bod nifer y tai sydd i'w codi yn cael eu codi ychydig ar y tro, neu fesul cam, drwy ystyried tafluniad tai'r Cynllun yn Atodiad 10 y Cynllun;
ii.	Darparu mathau tai (gan gynnwys tai fforddiadwy) sy'n cyd-fynd â chasgliadau astudiaethau angen am dai lleol, cofrestr tai, cofrestr Tai Teg, rhagolygon aelwydydd diweddaraf Llywodraeth Cymru, neu ffynhonnell briodol arall o wybodaeth am

	anghenion y farchnad dai lleol (gweler Polisi TAI 8 a'r Canllaw Cynllunio Atodol: Cymysgedd Tai a Pholisi TAI 15 a'r Canllaw Cynllunio Atodol: Tai Fforddiadwy);
iii.	Darparu tai fforddiadwy ar gyfer anghenion lleol sy'n cyd-fynd â gofynion y Cynllun (gweler Polisi TAI 15 a Pholisi TAI 16 a'r Canllaw Cynllunio Atodol: Tai Fforddiadwy);
iv.	Darparu tai marchnad leol sy'n cyd-fynd â gofynion y Cynllun (Polisi TAI 5) a'r Canllaw Cynllunio Atodol: Tai Marchnad Leol;
v.	Cytundebau gan landlordiaid cymdeithasol cofrestredig i ddarparu ar gyfer y gofrestr tai lleol (gweler Canllaw Cynllunio Atodol: Tai Fforddiadwy);
vi.	Enwi strydoedd/datblygiadau gan roi ystyriaeth i dreftadaeth ieithyddol lleol (gweler Polisi PS1 a rhan C.31 y Canllaw Cynllunio Atodol: Cynnal a chreu cymunedau nodedig a chynaliadwy);
vii.	Cefnogi ac ariannu gweithgareddau lle gall rhieni gael cyfle i glywed y Gymraeg efo'u plant, e.e. Cylch Ti a Fi a darpariaeth Cymraeg i Blant (gweler Polisi ISA 1 a'r Canllaw Cynllunio Atodol: Ymrwymiadau Cynllunio);
viii.	Cefnogi ac ariannu llefydd mewn ysgol ac/neu ganolfan drochi (gweler Polisi ISA 1 a'r Canllaw Cynllunio Atodol: Ymrwymiadau Cynllunio);
ix.	Cefnogi ac ariannu gweithgareddau anffurfiol lle gall plant bach (cyn oed ysgol) a phlant ysgol gael cyfle i ddefnyddio'r Gymraeg (gan gynnwys fel dysgwyr), e.e. hyfforddiant pêl-droed, clybiau ieuenctid, clybiau gwyliau ysgol (gweler Polisi ISA 1 a'r Canllaw Cynllunio Atodol: Ymrwymiadau Cynllunio);

CYFLOGAETH	
x.	Enwi datblygiadau gan roi ystyriaeth i dreftadaeth ieithyddol lleol (gweler Polisi PS 1 a rhan C.31 y Canllaw Cynllunio Atodol: Cynnal a chreu cymunedau nodedig a chynaliadwy);
xi.	Darparu arwyddion dwyieithog mewn mannau cyhoeddus (gweler Polisi PS 1 a rhan C.30 y Canllaw Cynllunio Atodol: Cynnal a chreu cymunedau nodedig a chynaliadwy);
xii.	Cefnogi ac ariannu mentrau cyflogaeth a hyfforddi sgiliau lleol (gweler Polisi ISA 1 a'r Canllaw Cynllunio Atodol: Ymrwymiadau Cynllunio);
xiii.	Cefnogi ac ariannu cyfleusterau/grwpiau cymunedol a mentrau/prosiectau diwylliant ac iaith sydd yn yr ardal leol i annog gweithwyr i ddefnyddio'r iaith (gan gynnwys fel dysgwyr) o fewn eu cymunedau (gweler Polisi ISA 1 a'r Canllaw Cynllunio Atodol: Ymrwymiadau Cynllunio);

xiv.	Cefnogi ac ariannu cyrsiau cyflwyno iaith a gwersi iaith i aelodau staff, e.e. cyrsiau byr wedi'u targedu at anghenion y cyflogwr a'r gweithwyr (gweler Polisi ISA 1 a'r Canllaw Cynllunio Atodol: Ymrwymiadau Cynllunio);
xv.	Cefnogi ac ariannu cyrsiau 'Hyfforddiant ymwybyddiaeth iaith' ar gyfer staff er mwyn codi ymwybyddiaeth o gyd-destun y Gymraeg a natur cymdeithas ddwyieithog yng Ngwynedd a Môn (gweler Polisi ISA 1 a'r Canllaw Cynllunio Atodol: Ymrwymiadau Cynllunio);
xvi.	Darparu gwybodaeth er mwyn codi ymwybyddiaeth darpar gyflogeion am y Gymraeg, natur ddwyieithog cymunedau Gwynedd a Môn a pholisi addysg y Cyngor wrth recriwtio a sefydlu staff newydd (gweler Polisi ISA 1 a'r Canllaw Cynllunio Atodol: Ymrwymiadau Cynllunio);
xvii.	Mabwysiadu polisi/cynllun iaith gwirfoddol neu statudol sy'n egluro sut fydd y cyflogwr yn sicrhau na fydd y Gymraeg yn cael ei thrin yn llai ffafriol na'r Saesneg (gweler Polisi ISA 1 a'r Canllaw Cynllunio Atodol: Ymrwymiadau Cynllunio).

CYFLEUSTERAU A GWASANAETHAU CYMUNEDOL	
i.	Enwi datblygiadau gan roi ystyriaeth i dreftadaeth ieithyddol leol (gweler Polisi PS 1 a rhan D.16 y Canllaw Cynllunio Atodol: Cynnal a chreu cymunedau nodedig a chynaliadwy);
ii.	Darparu arwyddion dwyieithog mewn mannau cyhoeddus (gweler Polisi PS 1 a rhan D.15 y Canllaw Cynllunio Atodol: Cynnal a chreu cymunedau nodedig a chynaliadwy);
iii.	Cefnogi ac ariannu mentrau cyflogaeth a hyfforddi sgiliau lleol (gweler Polisi ISA 1 a'r Canllaw Cynllunio Atodol: Ymrwymiadau Cynllunio);
iv.	Cefnogi ac ariannu cyfleusterau/grwpiau cymunedol a mentrau/prosiectau diwylliant ac iaith sydd yn yr ardal leol i annog gweithwyr i ddefnyddio'r iaith (gan gynnwys fel dysgwyr) o fewn eu cymunedau (gweler Polisi ISA 1 a'r Canllaw Cynllunio Atodol: Ymrwymiadau Cynllunio);
v.	Cefnogi ac ariannu cyrsiau cyflwyno iaith a gwersi iaith i aelodau o staff, e.e. cyrsiau byr wedi'u targedu at anghenion y cyflogwr a'r gweithwyr (gweler Polisi ISA 1 a'r Canllaw Cynllunio Atodol: Ymrwymiadau Cynllunio);
vi.	Cefnogi ac ariannu cyrsiau 'Hyfforddiant ymwybyddiaeth iaith' ar gyfer staff er mwyn codi ymwybyddiaeth o gyd-destun y Gymraeg a natur cymdeithas ddwyieithog yng Ngwynedd (gweler Polisi ISA 1 a'r Canllaw Cynllunio Atodol: Ymrwymiadau Cynllunio);
vii.	Darparu gwybodaeth er mwyn codi ymwybyddiaeth darpar cyflogai am y Gymraeg, natur ddwyieithog cymunedau Gwynedd a Môn a pholisi addysg y Cyngor wrth recriwtio a sefydlu staff newydd (gweler Polisi ISA 1 a'r Canllaw Cynllunio Atodol: Ymrwymiadau Cynllunio);
viii.	Mabwysiadu polisi/cynllun iaith gwirfoddol neu statudol sy'n egluro sut fydd y cyflogwr yn sicrhau na fydd y Gymraeg yn cael ei thrin yn llai ffafriol na'r Saesneg (gweler Polisi ISA 1 a'r Canllaw Cynllunio Atodol: Ymrwymiadau Cynllunio);

ISADEILEDD TELATHREBU A GWYBODAETH	
i.	Enwi datblygiadau gan ystyried treftadaeth ieithyddol lleol (gweler Polisi PS1 a rhan D.16 y Canllaw Cynllunio Atodol: Cynnal a chreu cymunedau nodedig a chynaliadwy);
ii.	Darparu arwyddion dwyieithog mewn mannau cyhoeddus (gweler Polisi PS 1 a rhan D.15 y Canllaw Cynllunio Atodol: Cynnal a chreu cymunedau nodedig a chynaliadwy);
iii.	Cefnogi ac ariannu cyfleusterau/grwpiau cymunedol a mentrau/prosiectau diwylliant ac iaith sydd yn yr ardal leol i annog gweithwyr i ddefnyddio'r iaith (gan gynnwys fel dysgwyr) o fewn eu cymunedau (gweler Polisi ISA 1 a'r Canllaw Cynllunio Atodol: Ymrwymiadau Cynllunio);
iv.	Mabwysiadu polisi/cynllun iaith gwirfoddol neu statudol sy'n egluro sut fydd y cyflogwr yn sicrhau na fydd y Gymraeg yn cael ei thrin yn llai ffafriol na'r Saesneg (gweler Polisi ISA 1 a'r Canllaw Cynllunio Atodol: Ymrwymiadau Cynllunio);

YNNI ADNEWYDDADWY	
i.	Enwi datblygiadau gan roi ystyriaeth i dreftadaeth ieithyddol lleol (gweler Polisi PS1 a rhan D.16 y Canllaw Cynllunio Atodol: Cynnal a chreu cymunedau nodedig a chynaliadwy);
ii.	Darparu arwyddion dwyieithog mewn mannau cyhoeddus (gweler Polisi PS 1 a rhan D.15 y Canllaw Cynllunio Atodol: Cynnal a chreu cymunedau nodedig a chynaliadwy);
iii.	Cefnogi ac ariannu mentrau cyflogaeth a hyfforddi sgiliau lleol (gweler Polisi ISA 1 a'r Canllaw Cynllunio Atodol: Ymrwymiadau Cynllunio);
iv.	Cefnogi ac ariannu cyfleusterau/grwpiau cymunedol a mentrau/prosiectau diwylliant ac iaith sydd yn yr ardal leol i annog gweithwyr i ddefnyddio'r iaith (gan gynnwys fel dysgwyr) o fewn eu cymunedau (gweler Polisi ISA 1 a'r Canllaw Cynllunio Atodol: Ymrwymiadau Cynllunio);
v.	Mabwysiadu polisi/cynllun iaith gwirfoddol neu statudol sy'n egluro sut fydd y cyflogwr yn sicrhau na fydd y Gymraeg yn cael ei thrin yn llai ffafriol na'r Saesneg (gweler Polisi ISA 1 a'r Canllaw Cynllunio Atodol: Ymrwymiadau Cynllunio);

8) Bydd yn rhaid i'r caniatâd gynnwys y mesurau naill ai drwy amodau cynllunio neu drwy ymrwymiadau Adran 106. **Fel pob amod neu ymrwymiad arall, bydd yn rhaid iddynt fod yn angenrheidiol i wneud y datblygiad yn dderbyniol o safbwynt cynllunio ac ymwneud yn uniongyrchol â'r datblygiad yn unol â'r rheoliadau/cyfraith sy'n ymwneud â'r pwnc (gweler Atodiad 3 sy'n cyfeirio at ddogfennau perthnasol).** Mae'n bwysig nodi na ellir sicrhau unrhyw ofyniad i dalu cyfansymiau gohiriedig drwy amod cynllunio a byddai angen eu sicrhau drwy ymrwymiad Adran 106.

9) Yn seiliedig ar gasgliadau'r Datganiad Iaith Gymraeg a'r adroddiad Asesiad Effaith Iaith Gymraeg a math y datblygiad, a chan gadw'r gofynion cynllunio a ddisgrifir ym mharagraff 7 uchod mewn cof, gellir defnyddio'r enghraifft a ganlyn o amod cynllunio:

- Ni ddylai unrhyw ddatblygiad ddechrau hyd nes bod cynllun i liniaru effeithiau'r datblygiad ar yr iaith Gymraeg wedi ei gyflwyno a'i gymeradwyo yn ysgrifenedig gan yr Awdurdod Cynllunio Lleol. Bydd y cynllun lliniaru yn cynnwys a, b, c, ac ati, ac yn cynnwys amserlen ar gyfer gweithredu'r mesurau lliniaru. Dylai'r mesurau lliniaru gael eu gweithredu fel y'u cymeradwywyd o fewn yr amserlen(ni) a nodir yn y cynllun lliniaru.

10) Nodwch hefyd y gall yr Awdurdodau godi Ardoll Seilwaith Cymunedol ar ddatblygiadau newydd er mwyn talu am seilwaith sy'n angenrheidiol ar gyfer twf megis gwella ffyrdd a pharciau/mannau agored neu ddarparu gwasanaethau iechyd newydd. Codir yr ardoll ar ddatblygiadau newydd ac mae'n ddibynnol ar faint a natur y datblygiad newydd. Bydd yr Awdurdodau'n paratoi gwaith ymchwil i'r maes ac yn edrych ar gysylltiadau rhwng isadeiledd cymunedol a'r iaith Gymraeg a sut y gallai datblygiadau newydd gyfrannu at hyn. Mae'r Strategaethau Iaith ar gyfer Cyngor Gwynedd a Chyngor Sir Ynys Môn, ynghyd â'r Cynlluniau Llesiant Lleol, yn berthnasol er mwyn ystyried unrhyw brosiectau perthnasol y gellir eu hariannu.

Pa bryd fydd angen paratoi Datganiad Iaith Gymraeg?

1. Mae Diagramau 5 a 6 wedi disgrifio'n gryno pa bryd fydd angen Datganiad Iaith Gymraeg a'i bwrpas.

2. I'ch atgoffa, bydd yn ofynnol i'r ymgeisydd gwblhau Datganiad Iaith Gymraeg ar gyfer mathau penodol o ddatblygiadau yn unol â Pholisi PS 1 – Yr Iaith Gymraeg a'r Diwylliant Cymreig. Gellir gweld copi cyflawn o'r Polisi yn Atodiad 1 y Canllaw Cynllunio Atodol hwn. Er hwylustod, dyma'r meini prawf sy'n darparu'r trothwy ar gyfer yr angen i baratoi Datganiad Iaith Gymraeg:

   Bydd gofyn am Ddatganiad Iaith Gymraeg fydd yn dweud sut bydd datblygiad arfaethedig yn gwarchod, hyrwyddo a chryfhau'r iaith Gymraeg, pan fydd y datblygiad arfaethedig yn perthyn i un o'r categorïau canlynol:

   a. Datblygiad manwerthu, diwydiannol neu fasnachol sy'n cyflogi mwy na 50 o weithwyr a/ neu gydag arwynebedd o 1,000 m. sg. neu fwy; neu

   b. Datblygiad preswyl a fydd un ai ar ben ei hun neu yn gronnol yn darparu mwy na'r ddarpariaeth tai dangosol a osodwyd ar gyfer yr anheddle ym Mholisi TAI 1 - TAI 6; neu

   c. Datblygiad preswyl o 5 o unedau tai neu fwy ar safleoedd a ddynodwyd neu safleoedd ar hap du mewn i ffiniau datblygu nad yw'n mynd i'r afael â thystiolaeth o angen a galw am dai a gofnodir mewn Asesiad Marchnad Tai a ffynonellau tystiolaeth leol berthnasol eraill.

3. Mae paratoi Datganiad iaith Gymraeg i'w gyflwyno gyda chais yn cynnig nifer o fanteision, yn arbennig fel arf ar gyfer arddangos a chyfathrebu bod ystyriaeth ddigonol wedi cael ei rhoi i'r iaith yn ystod y broses o lunio cynnig. Mae'n ofynnol dangos p'un a yw datblygiad yn mynd i gyfrannu at greu hinsawdd cymdeithasol a'r amodau sy'n hwyluso'r defnydd o'r Gymraeg yn y gymuned leol. Mae'n caniatáu i'r Awdurdod weld p'un a yw'r cynnig yn bodloni amcanion a pholisïau'r Cynllun. Bydd yn gymorth i'r ymgeisydd, ac yna i'r awdurdod, benderfynu pa fesurau sy'n ofynnol (wedi'u hymgorffori neu eu rheoli'n gan amod cynllunio neu gytundeb 106) i ddileu neu leihau effeithiau negyddol neu i wella'r effaith gadarnhaol. Bydd hefyd yn galluogi'r Awdurdod i benderfynu p'un a fyddai'r datblygiad yn cael effaith negyddol ar yr iaith a'r gymuned i'r graddau lle byddai'n cyfiawnhau gwrthod y cais.

4. Os yw'r datblygiad yn un 'mawr' o dan gategori a. uchod (h.y. datblygiad busnes gydag adeilad arwynebedd llawr o 1,000 m. sg. neu fwy) neu o dan gategori b neu c uchod, (h.y. yn golygu darparu 10 neu fwy o unedau tai) yn ôl Gorchymyn Cynllunio Gwlad a Thref (Gweithdrefn Rheoli Datblygu) (Cymru) (Diwygio) 2016 (gweler diagram 4 y Canllaw Cynllunio Atodol), bydd yn rhaid ymgymryd â phroses Ymgynghori statudol Cyn Cyflwyno cais cynllunio. Bydd angen cyflwyno Datganiad Cyfranogiad Cyhoeddus efo'r cais cynllunio fydd yn cynnwys gwybodaeth am yr ymgysylltu, am farn y rhai a ymatebodd i'r broses ymgysylltu a'r newidiadau fydd wedi'u gwneud i'r datblygiad, os yw'n berthnasol gwneud hynny wedi ystyried y farn a gafwyd. Pan fydd angen Ymgynghoriad statudol Cyn Cyflwyno cais cynllunio, disgwylir i'r ymgeisydd baratoi Datganiad Iaith Gymraeg fel rhan o'r cynnig drafft ar gyfer yr ymgynghoriad cyn cyflwyno cais a dylid croesgyfeirio at y Datganiad iaith Gymraeg fel rhan o'r Datganiad Cyfranogiad Cyhoeddus.

5. Os yw'r datblygiad yn ddatblygiad preswyl o dan gategori b., gofynnir i'r ymgeisydd gysylltu â'r Gwasanaeth Cynllunio am arweiniad pellach ar sut fath o Ddatganiad Iaith Gymraeg sydd ei angen.

Pwrpas y Datganiad Iaith Gymraeg

6. Pwrpas y Datganiad yw sefydlu effaith debygol y datblygiad arfaethedig ar gymunedau yn gyffredinol, ac ar yr iaith Gymraeg yn fwy penodol ac, os yn briodol, adnabod mesurau fydd naill ai'n lliniaru effeithiau negyddol neu'n diogelu/gwella/lledaenu effeithiau cadarnhaol. Bydd yn cynorthwyo i sicrhau bod goblygiadau ieithyddol datblygiad arfaethedig perthnasol wedi cael eu deall yn llawn cyn y gwneir penderfyniad ar y cais cynllunio. Bydd graddfa a chyfnod yr effeithiau (cadarnhaol a negyddol) yn dibynnu ar natur a math y datblygiad a'r berthynas fydd rhyngddo a'r gymuned. Mae'r Datganiad yn broses strwythuredig sy'n caniatáu i'r iaith Gymraeg gael ei hystyried wrth ystyried cynigion am newid. Dylid cynnwys y wybodaeth, y dadansoddiad a chanlyniadau'r Datganiad Iaith Gymraeg mewn adroddiad strwythuredig.

7. Mae'r Fethodoleg a ddisgrifir yn yr Atodiad hwn yn dilyn tri cham. Dyma'r fethodoleg y bydd yn rhaid ei dilyn ar gyfer ymgymryd â'r Datganiad. Mae'n broses lle mae gwybodaeth am effeithiau tebygol datblygiad arfaethedig yn cael eu casglu, eu coladu, eu hasesu a'u hystyried gan yr ymgeisydd, fel rhan o'r gwaith o lunio'r cynnig. Bydd y fethodoleg hefyd yn cael ei gwirio gan swyddogion cymwys o fewn yr Awdurdod cyn i'r sawl fydd yn gwneud penderfyniad benderfynu p'un a ddylid rhoi caniatâd neu beidio.

8. Dylai'r lefel o fanylder sy'n ofynnol fod yn gymesur â graddfa'r datblygiad. Gofynnir i'r ymgeisydd ystyried cyflogi unigolyn cymwys i'w gynorthwyo i wneud y gwaith. Gweler Diagram 9 y Canllaw Cynllunio Atodol am arweiniad ynghylch yr hyn a olygir wrth unigolyn cymwys. Bydd yr angen am gymorth unigolyn cymwys yn dibynnu ar faint a math y datblygiad.

Pwy ddylai baratoi'r asesiad ar gyfer y Datganiad Iaith Gymraeg?

9. Disgwylir i ymgeisydd gyflogi unigolyn cymwys neu grŵp o ymgynghorwyr fydd yn cynnwys unigolyn cymwys i ymgymryd â'r gwaith. Bydd gwneud hynny'n sicrhau cyflawnrwydd ac ansawdd y Datganiad a'r adroddiad amdano. Disgwylir i'r Datganiad amlinellu arbenigedd perthnasol yr unigolyn cymwys, ei gymwysterau neu ei brofiad, fydd yn ddigonol i ddangos bod hyn yn wir. Mae Diagram 9, Adran 2 y Canllaw Cynllunio Atodol yn disgrifio 'unigolyn cymwys' o safbwynt yr iaith Gymraeg, sy'n cynnwys unigolion gyda chymhwyster Cynllunio Iaith achrededig, neu gymhwyster, profiad neu hyfforddiant mewn ymchwil am feysydd cynllunio ieithyddol, a chymhwyster Cynllunio Gwlad a Thref. Yr ymgeisydd fydd yn gyfrifol am dalu am y gwaith sy'n gysylltiedig â pharatoi'r Datganiad.

Y fethodoleg – proses ac asesu

10. Mae'r siart llif yn Ffigur 7.1 isod yn crynhoi'r fethodoleg i'w defnyddio i ymgymryd â'r gwaith sy'n gysylltiedig â pharatoi Datganiad Iaith Gymraeg. Rhoddir disgrifiad manwl o'r fethodoleg yn y paragraffau a'r tablau sy'n dilyn y siart llif.

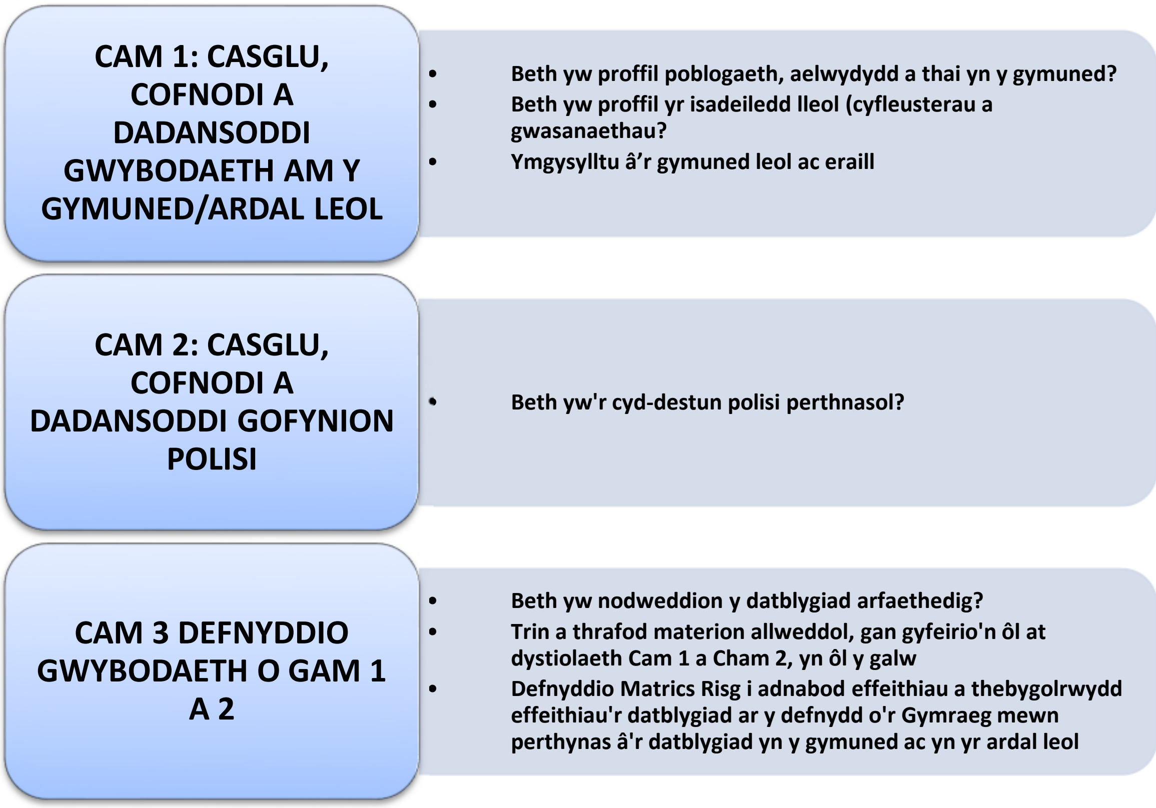

Ffigur 7.1: Y fethodoleg i'w defnyddio ar gyfer paratoi Datganiad Iaith Gymraeg

11. Rhaid cwblhau'r Datganiad Iaith Gymraeg drwy gynnwys y wybodaeth ar gyfer Cam 1 a 2 yn Ffigur 7.1 ac yna drin a thrafod y materion allweddol a restrir yng Ngham 3 (yn ôl y galw), gan ddarparu cymaint o dystiolaeth ysgrifenedig â phosib.

12. Mae'r materion sy'n berthnasol i ystyriaethau cynllunio defnydd tir yn ymwneud â mannau sy'n bwysig i allu trosglwyddo'r Gymraeg yn y cartref a mannau sy'n bwysig i gynnal a chreu cyfleoedd cymdeithasol i ddefnyddio a dysgu Cymraeg. Gellir cynnwys gwybodaeth am unrhyw fater arall y credwch ei fod yn angenrheidiol.

Methodoleg paratoi Datganiad Iaith Gymraeg

13. Mae'n ofynnol dilyn y Fethodoleg hon i ystyried a dangos sut all y datblygiad arfaethedig effeithio'n negyddol ac/neu'n gadarnhaol ar y cyfleoedd i drosglwyddo a defnyddio'r Gymraeg yn y gymuned leol a'r ardal leol.

CAM 1: CASGLU, COFNODI A DADANSODDI GWYBODAETH AM Y GYMUNED A'R ARDAL LEOL

Beth yw proffil poblogaeth, aelwydydd a thai?

14. Rhaid ystyried natur ddemograffig leol (e.e. genedigaethau, marwolaethau, patrymau (niferoedd a chanrannau) mudo, oedran, incwm, amddifadedd) yr anheddle a'r ardal Cyngor Cymuned/ Dinas/Tref lle lleolir safle'r cais er mwyn deall sut y gallai'r datblygiad arfaethedig effeithio ar y gymuned, gan gynnwys newidiadau dros amser ac effeithiau cronnus. Bydd nifer ac oedran y siaradwyr Cymraeg ar adeg cyflwyno'r cais cynllunio ac yn y gorffennol yn ffactorau critigol. Rhaid edrych, nid yn unig ar nifer a chanran y siaradwyr yn yr ardal yn gyffredinol, ond, er enghraifft, ar raniad y siaradwyr hynny yn ôl grŵp oedran er mwyn deall beth allai effaith datblygiad fod ar gyfansoddiad ieithyddol pobl yr ardal. Dylid hefyd ddadansoddi data am batrymau trosglwyddo iaith yn y cartref o fewn y gymuned leol. Yn dibynnol ar fath y datblygiad dan sylw, rhaid deall natur y farchnad lafur a natur y farchnad dai leol. Sut fydd y datblygiad yn effeithio ar y marchnadoedd hyn? A fydd, er enghraifft, yn cynnig cyfleodd cyflogaeth nad ydynt wedi bod ar gael yn yr ardal yn flaenorol? Bydd y proffil poblogaeth, aelwydydd a thai yn helpu i ddangos pam fod angen y datblygiad a phwy sy'n debygol o gael ei effeithio'n negyddol gan y datblygiad neu fanteisio ohono. Mae Atodiad 2 a 3 y Canllaw Cynllunio Atodol yn cyfeirio at wahanol ffynonellau data a gwybodaeth. Mae'r data a'r wybodaeth ar gael ar sail sawl haen ofodol, e.e. ar sail ward, Cyngor Cymuned, Awdurdod Lleol a Chymru gyfan.

15. <u>Bydd yn rhaid rhoi datganiad byr am eich dealltwriaeth o'r materion hyn yn y Datganiad Iaith Gymraeg</u>.

Proffil o'r isadeiledd lleol (cyfleusterau a gwasanaethau)

16. Rhaid ystyried beth yw'r cyfleusterau sydd ar gael yn lleol at ddefnydd cyhoeddus - siopau, meddygfeydd a gwasanaethau cyhoeddus eraill, a chanolfannau cymunedol, neuaddau, ysgolion, ac ati. Pa rai o'r cyfleusterau hyn sy'n cynnig gwasanaethau neu weithgareddau yn y Gymraeg a sut fyddai eich datblygiad chi yn ychwanegu at y ddarpariaeth yn y cyfleusterau hyn? Rhowch grynodeb byr o'r sefyllfa yn eich Datganiad Iaith Gymraeg. Mae Papur Testun 5 a baratowyd i gefnogi gwaith paratoi'r Cynllun Datblygu Lleol yn un ffynhonnell wybodaeth am argaeledd cyfleusterau a gwasanaethau fesul anheddle. Gellir gweld hwn ar lein yn Llyfrgell Archwiliad y Cynllun Datblygu Lleol. Bydd eich gwybodaeth leol am yr anheddle yn rhoi'r wybodaeth fwyaf cyfredol am yr anheddle neu fe ddylech gysylltu â'r Cyngor Cymuned neu Dref, gan y bydd ganddynt wybodaeth sydd ond ar gael yn lleol.

17. <u>Bydd yn rhaid rhoi datganiad byr am eich dealltwriaeth o'r materion hyn yn y Datganiad Iaith Gymraeg</u>

Ymgysylltu â'r gymuned leol ac eraill

18. Dangoswch sut yr ydych wedi ymgynghori ac ymgysylltu â'r budd–ddeiliaid lleol perthnasol ynghylch eich cynnig. Gall budd–ddeiliaid lleol gynnwys cymdogion, grwpiau cymunedol a gwirfoddol, grwpiau penodol (all gynnwys mentrau iaith), y Cyngor Cymuned, yr Aelod lleol neu Wasanaethau o fewn y Cyngor sydd â gwybodaeth berthnasol am yr anheddle lle lleolir y datblygiad. Gweler manylion cyswllt defnyddiol yn Atodiad 4 y Canllaw hwn. Mae'r iaith Gymraeg yn nodwedd bwysig ar draws yr holl gymunedau sydd ym Môn a Gwynedd. Disgwylir i ymgeisydd ddarparu gwybodaeth yn ddwyieithog, gan roi blaenoriaeth i'r iaith Gymraeg. Dylai ymgeisydd bob amser fod yn barod i dderbyn ymatebion i waith ymgysylltu ac ymgynghori yn y Gymraeg. Bydd graddfa'r ymgysylltu yn dibynnu ar fath a graddfa'r datblygiad sydd dan sylw. Mae'r gofynion deddfwriaethol yn nodi'r lleiafswm o ymgynghori sydd angen ei wneud ar gyfer datblygiad mawr a sut i gyflwyno gwybodaeth am yr ymgynghori. Mae Llywodraeth Cymru wedi cyhoeddi canllaw arfer dda ar gyfer ymgynghori â'r gymuned wrth ymgynghori cyn cyflwyno ceisiadau mawr. Mae Cymorth Cynllunio Cymru (ar ran Llywodraeth Cymru) hefyd wedi cyhoeddi llawlyfr ar gyfer cynghorau cymuned a thref, grwpiau cymunedol ac unigolion sydd eisiau deall ac ymateb i ymgynghoriadau cyn gwneud cais.

19. Os nad yw'r datblygiad yn un 'mawr' yn ôl y Gorchymyn y cyfeirir ato uchod, dylech gyflwyno datganiad byr am y camau a'r dulliau ymgysylltu fel rhan o'r Datganiad Iaith Gymraeg. Gall pob datblygiad, waeth beth fo'i faint, elwa o ymgysylltu effeithiol ac mae canllawiau Llywodraeth Cymru/Cymorth Cynllunio Cymru a ddisgrifir uchod yr un mor berthnasol i ddatblygiadau nad ydynt yn rhai 'mawr' o ran arfer dda. Mae'r ymgynghori a'r ymgysylltu yn gyfle i chi rannu'ch cynnig dechreuol â'r budd–ddeiliaid lleol a'i egluro wrthynt cyn i chi gyflwyno cais ffurfiol, a chael cefnogaeth gan y gymuned os yw'n bosib. Ni fydd llwyddiant y cais cynllunio yn dibynnu'n llwyr ar gefnogaeth gan y gymuned.

CAM 2: CASGLU, COFNODI A DADANSODDI GOFYNION POLISI

Y cefndir polisi

20. Mae cyd-destun polisïau cyhoeddus yn dylanwadu ar fywydau beunyddiol cymunedau, boed hynny ar lefel sirol, lefel ranbarthol, lefel genedlaethol neu lefel ryngwladol. Wrth fynd ati i lunio datblygiad arfaethedig mae'n hanfodol bod yn ymwybodol o ba bolisïau cynllunio defnydd tir yn y Cynllun Datblygu Lleol a pha ganllawiau cynllunio atodol all effeithio ar y datblygiad. Yn ogystal â hynny, byddai'n ddefnyddiol bod yn ymwybodol o ba bolisïau cyhoeddus eraill sy'n gadarnhaol o blaid y Gymraeg. Mae Atodiad 3 yn cyfeirio at enghreifftiau o ddogfennau polisi defnyddiol ar adeg ysgrifennu'r canllaw hwn. Bydd angen gwirio p'un a oes datblygiadau polisi mwy diweddar yn bodoli ar adeg paratoi'r datganiad.

21. Dylech gynnwys datganiad byr am eich dealltwriaeth o'r materion hyn yn y Datganiad Iaith Gymraeg.

CAM 3: DEFNYDDIO GWYBODAETH O GAM 1 A 2

Nodweddion y datblygiad arfaethedig

22. Disgrifiwch y cais a pham yr ydych yn credu ei fod yn gyson â pholisïau lleol a chenedlaethol ac yn cael effaith gadarnhaol ar y Gymraeg yn y gymuned/ardal leol. Os oes unrhyw effeithiau negyddol yn debygol, dylid nodi hynny. Y man cychwyn fydd dangos yn glir fod y cais yn gyson â'r Cynllun Datblygu Lleol. Dylech wneud hyn, nid yn unig drwy restru amcanion a pholisïau perthnasol yn y Cynllun, ond hefyd drwy gynnwys cyfiawnhad llawn dros y cynnig a sut fydd yn cyfrannu'n gadarnhaol at weithredu'r Cynllun, drwy gyfeirio at y materion allweddol isod. Os bydd unrhyw effeithiau negyddol tebygol, dylid adnabod yr effeithiau hynny a chynnig dulliau lliniaru a digolledu.

Materion allweddol i'w hystyried

23. Dylai gweddill y Datganiad Iaith Gymraeg drin a thrafod y materion allweddol a ddangosir yn y tabl isod, wrth gyfeirio at eich dehongliad o'r wybodaeth a gasglwyd am y gymuned (y cyfeirir ato uchod) a'ch gwybodaeth chi am y cais cynllunio. Mae'r materion allweddol yn gysylltiedig â'r mannau sy'n bwysig i allu trosglwyddo'r Gymraeg yn y cartref a'r mannau sy'n bwysig i gynnal a chreu cyfleoedd cymdeithasol i ddefnyddio a dysgu Cymraeg.

IAITH A SYMUDEDD POBLOGAETH (mae'r mater hwn yn gyffredin i ddatblygiadau Tai a datblygiadau Cyflogaeth)
Eglurwch, gyda thystiolaeth lawn o'ch proffiliau o Gam 1 a'ch dadansoddiad o Gam 2, sut mae'r datblygiad yn debygol o effeithio ar y Boblogaeth o safbwynt cyfrannu neu effeithio ar y cyfansoddiad ieithyddol. Dylech sôn am yr hyn a ganlyn:
• Sut mae'r datblygiad yn mynd i sicrhau cyfleoedd i bobl aros yn eu cymuned?
• A oes tebygolrwydd y bydd y datblygiad yn denu pobl i'r gymuned? Os oes, beth yw'r nifer a ddisgwylir? Faint a pha ganran ohonynt sy'n debygol o fod yn siarad Cymraeg?
• A oes tebygolrwydd y bydd pobl leol yn ymfudo o'r gymuned o ganlyniad i'r datblygiad?
• Cydbwysedd rhwng siaradwyr Cymraeg (gan gynnwys dysgwyr) ac unigolion sydd heb unrhyw allu yn Gymraeg
• A yw'r datblygiad yn debygol o arwain at newid yn strwythur oedran y gymuned: mwy neu lai o blant, pobl ifanc, pobl canol oed, pobl hŷn?
• A fydd y newid yn debygol o fod yn barhaol neu'n un dros dro?

ELFENNAU GWELEDOL (mae'r mater hwn yn gyffredin i ddatblygiadau Tai a datblygiadau Cyflogaeth)

Eglurwch, gyda thystiolaeth o'ch proffiliau o Gam 1 a'ch dadansoddiad o Gam 2, sut fydd y datblygiad yn effeithio ar Welededd yr Iaith yn yr ardal, o ran hybu diwylliant unigryw'r ardal. Dylech sôn am yr hyn a ganlyn:
• A fydd y datblygiad yn cynyddu amlygrwydd yr iaith yn weledol?
• Delwedd gorfforaethol a brandio - arwyddion a hysbysebion ar y safle sydd dan reolaeth cynllunio, e.e. arwydd hysbysebu/marchnata safle tai newydd, arwyddion a hysbysebion i gwsmeriaid mewn mannau cyhoeddus ar safle cyflogaeth
• Enw'r safle neu'r datblygiad – a fydd yn cadw'r hen enw Cymraeg neu a fydd unrhyw enw newydd yn deillio o gysylltiadau hanesyddol, daearyddol neu leol i'r ardal, os yn ymarferol?

ANSAWDD BYWYD GAN GYNNWYS SEILWAITH Y GYMUNED (dylech drin a thrafod yr isod yn ôl math y datblygiad)
Eglurwch, gyda thystiolaeth o'ch proffiliau o Gam 1 a'ch dadansoddiad o Gam 2, sut mae'r datblygiad yn effeithio ar Seilwaith y gymuned (cyfleusterau a gwasanaethau cymunedol). Dylech sôn am yr hyn a ganlyn:
• Pa mor ddigonol yw'r llefydd mewn darpariaethau gofal plant a chyn-ysgol yn yr ardal leol?
• Pa mor ddigonol yw'r llefydd mewn ysgolion yn yr ardal leol? A fyddai'r datblygiad yn debygol o alw am fwy o lefydd neu a oes digon o le yn yr ysgolion yn barod? A oes digon o adnoddau fel bod yr ysgolion yn gallu parhau i gyflawni eu rôl i gynhyrchu siaradwyr Cymraeg rhugl?
• Y cydbwysedd rhwng disgyblion di-Gymraeg a disgyblion Cymraeg yn yr ysgol
• A fyddai'r datblygiad yn cynyddu'r galw am gefnogaeth trochi iaith ar gyfer hwyrddyfodiaid?
• A fyddai'r datblygiad yn cynyddu'r galw am gyfleusterau a gwasanaethau lleol?
• I ba raddau mae'r datblygiad yn cael effaith gadarnhaol neu negyddol ar gyfleusterau neu wasanaethau presennol?
• I ba raddau fydd y datblygiad yn creu cyfleoedd newydd i hybu'r Gymraeg mewn cyfleusterau a gwasanaethau lleol megis neuaddau, siopau, ac ati?

TAI NEWYDD
Eglurwch, gyda thystiolaeth o'ch proffiliau o Gamau 1 a'ch dadansoddiad o Gam 2, sut mae'r datblygiad yn debygol o effeithio ar y farchnad Dai. Dylech sôn ar hyn a ganlyn:
• Y pris marchnad disgwyliedig ar gyfer y tai a sut mae hyn yn cymharu ag incwm aelwydydd yn lleol a phris cyfartalog tai yn yr ardal
• Cyfraniad tai fforddiadwy a sut mae hynny'n cymharu â'r gofynion polisi
• Cyfradd ddisgwyliedig neu arfaethedig datblygu

• Cymysgedd tai a sut mae hynny yn cymharu â'r gofynion polisi, arolygon Sirol neu leol, neu ffynonellau gwybodaeth eraill
• Nifer tai a sut mae hynny yn cymharu â'r galw am dai a'r cyflenwad o dai a ddarperir yn y Cynllun ac sydd wedi cael caniatâd ers i'r Cynllun gael ei fabwysiadu
• Effaith gynyddol bosibl y gallai'r datblygiad ei gael, gan ystyried unrhyw ddatblygiad diweddar perthnasol arall yn yr ardal leol

CYFLOGAETH
Eglurwch, gyda thystiolaeth o'ch proffiliau o Gam 1 a'ch dadansoddiad o Gam 2, sut mae'r datblygiad yn effeithio ar Economeg yr ardal leol. Dylech sôn am yr hyn a ganlyn:
• Sut mae'r datblygiad yn cyfrannu at gyfleoedd cyflogaeth presennol yn yr ardal, e.e. a yw am feithrin amrywioldeb economaidd yn yr ardal leol neu beidio?
• Nifer y swyddi llawn a/neu ran amser
• Y sgiliau sy'n angenrheidiol i'r busnes neu sefydliad a sut mae hynny'n cymharu â sgiliau llafur y bobl leol (o fewn yr ardal Teithio i'r Gwaith)
• Y cyflogau a fydd yn cael eu cynnig a sut mae hynny'n cymharu â chyflogau cyfartalog yn yr ardal
• Sgiliau llafur y bobl leol (o fewn yr ardal Teithio i'r Gwaith) a pha mor debygol yw hi yn ôl yr asesiad uchod y bydd y swyddi yn cael eu llenwi o blith y boblogaeth leol
• A yw'n debygol y bydd yn rhaid chwilio y tu allan i'r ardal leol am weithwyr, e.e. i gael sgiliau arbenigol?
• Pa sgiliau iaith Gymraeg sy'n hanfodol ac yn ddymunol i'r swyddi a grëir gan y datblygiad? Bydd angen diffinio'r rhain fel rhan o gynllun iaith Gymraeg (gwirfoddol neu statudol) y datblygiad.
• Y sgiliau iaith Gymraeg fydd yn angenrheidiol i'r gweithlu sy'n mewnfudo a'u dibynyddion er mwyn iddynt integreiddio yn y gymuned leol
• Yr effaith gynyddol bosib y gallai'r datblygiad ei gael, gan ystyried unrhyw ddatblygiad diweddar perthnasol arall yn yr ardal leol

CRYNHOI EICH CANFYDDIADAU A'CH CASGLIADAU
Crynhowch eich canfyddiadau gan gynnwys effeithiau tebygol (cadarnhaol a/neu negyddol) sylweddol. Cofnodwch eich casgliadau, gan gynnwys trafodaeth gyda'r Mentrau Iaith neu eraill ynghylch y gweithgareddau lliniaru a gwella posib.

MESURAU LLINIARU NEU WELLA

Pa weithgareddau sy'n angenrheidiol i gael gwared â neu leihau unrhyw effeithiau niweidiol a achosir gan y datblygiad, neu i ledaenu unrhyw fudd?

Edrychwch ar Atodiad 6 y Canllaw Cynllunio Atodol am weithgareddau posib. Bydd angen creu Strategaeth Lliniaru a Hyrwyddo Buddion i'r Gymraeg gyda rhaglen weithredu sy'n nodi sut a phryd gaiff y gweithgareddau eu cyflawni, h.y. bod y mesurau'n gallu cael eu gwireddu. Bydd angen cynnwys cynllun ar gyfer monitro effaith camau amrywiol y strategaeth yn ogystal.

Cofnodwch eich casgliadau, gan gynnwys ffrwyth eich trafodaethau gyda'r Mentrau Iaith neu eraill ynghylch y gweithgareddau posib.

24. Yn unol ag arfer dda i gloriannu effaith y datblygiad, defnyddiwch y Matrics Risg enghreifftiol yn Ffigur 7.2 i adnabod yr effeithiau posib a'r tebygolrwydd o effaith hynny ar hyfywedd y Gymraeg yn y gymuned a'r ardal leol.

Ffigur 7.2: Matrics Risg enghreifftiol

				EFFAITH 20 MLYNEDD				
				Ardal	Bychan	Canolig	Helaeth	Sylweddol
				Holl siaradwyr yn yr Ardal Uwch Haen Haen Isaf	Gostyngiad o hyd at 2% mewn siaradwyr na'r rhagamcan(busnes fel arfer)	Gostyngiad dros 2% hyd at 5% mewn siaradwyr na'r rhagamcan(busnes fel arfer)	Gostyngiad 5% hyd at 10% mewn siaradwyr na'r rhagamcan(busnes fel arfer)	Gostyngiad 10% a throsodd mewn siaradwyr na'r rhagamcan(busnes fel arfer)
					1	2	3	4
	Siawns	Amledd (e.e.)	Tebygolrwydd		Bychan	Canolig	Helaeth	Sylweddol
TEBYGOLRWYDD	Gellir disgwyl iddo ddigwydd mewn bron y cyfan o ddatblygiadau cyffelyb	Hanes o ddigwydd mewn 9 gwaith allan o 10 yn y x (dyweder 20) mlynedd diwethaf	4	Bron yn sicr	4	8	12	16
	Gellir disgwyl iddo ddigwydd mewn y mwyafrif o ddatblygiadau cyffelyb	Hanes o ddigwydd mewn 5-8 allan o 10 yn y x (dyweder 20) mlynedd diwethaf	3	Tebyg	3	6	9	12
	Gellir disgwyl iddo ddigwydd mewn lleiafrif o ddatblygiadau cyffelyb	Hanes o ddigwydd mewn 2 - 4 allan o 10 yn yr x (dyweder 20 mlynedd) diwethaf	2	Posibl	2	4	6	8
	Gellir disgwyl iddo ddigwydd mewn nifer fechan iawn o ddatblygiadau cyffelyb	Hanes o ddigwydd 1 gwaith allan o 10 yn yr x (dyweder 20 mlynedd) diwethaf	1	Anhebyg	1	2	3	4

Beth sy'n digwydd ar ôl i'r Datganiad gael ei gyflwyno? (Gweler Diagram 11)

25. Bydd y Swyddog Cynllunio fydd yn ymdrin â'r cais cynllunio yn ystyried y dystiolaeth a gyflwynir. Wrth wneud hynny bydd yn ymgynghori gyda swyddog(ion) cymwys o fewn y Cyngor, fydd yn gwirio:

    (i) P'un a atebwyd holl gwestiynau'r fethodoleg yn gyflawn, ac

    (ii) A yw'r dadansoddiadau a'r casgliadau ar sail yr wybodaeth gronnus a gyflwynwyd yn rhesymol a'i peidio.

26. Cyn dod i gasgliad a gwneud argymhelliad am y cais cynllunio, bydd y Swyddog Cynllunio'n ystyried tystiolaeth y swyddog(ion) cymwys ar dystiolaeth berthnasol a geir gan bartïon allanol, e.e. cynghorau cymuned a thref. Gall y Swyddog Cynllunio ofyn i'r ymgeisydd am eglurhad neu am ragor o fanylion i sicrhau bod y Datganiad yn gywir ac yn gyflawn cyn gwneud argymhelliad am y cais am ganiatâd cynllunio. Bydd y Swyddog Cynllunio yn trafod tystiolaeth ychwanegol a dderbynnir gan yr ymgeisydd gyda swyddog(ion) cymwys o fewn y Cyngor.

27. Pan fo anghydfod rhwng y Swyddog Cynllunio a'r ymgeisydd ynghylch y dystiolaeth yn y Datganiad Iaith Gymraeg, bydd y Swyddog yn penodi ymgynghorydd allanol cymwys i drin a thrafod y dystiolaeth sy'n destun yr anghydfod. Rhoddir gwybod i'r ymgeisydd am y bwriad i gyflogi ymgynghorydd allanol cyn y caiff ei benodi. Yr ymgeisydd fydd yn gyfrifol am dalu am waith yr ymgynghorydd.

Pa bryd fydd angen Asesiad Effaith Iaith Gymraeg?

1. Bydd yn ofynnol i ymgeisydd asesu effaith debygol datblygiad arfaethedig a chynhyrchu adroddiad Asesiad Effaith Iaith Gymraeg os yw'r datblygiad yn bodloni maen prawf 2 Polisi PS 1 – Yr Iaith Gymraeg a'r Diwylliant Cymreig (gweler hefyd Atodiad 1). Er hwylustod, dyma'r maen prawf sy'n darparu'r trothwy ar gyfer yr angen i baratoi adroddiad am Asesiad Effaith Iaith Gymraeg:

   Bydd gofyn am Asesiad Effaith Iaith Gymraeg, fydd yn dweud sut fydd datblygiad arfaethedig yn gwarchod, hyrwyddo a chryfhau'r iaith Gymraeg, pan fydd y datblygiad arfaethedig ar safle ar hap annisgwyl, ar gyfer datblygiad tai ar raddfa fawr neu ddatblygiad cyflogaeth ar raddfa fawr a fyddai'n golygu llif arwyddocaol o weithlu.

2. Mae diagram 7 yn Adran 2 y Canllaw Cynllunio Atodol yn disgrifio'r hyn a olygir wrth y termau 'safle ar hap annisgwyl', 'datblygiad tai ar raddfa fawr' a 'datblygiad cyflogaeth ar raddfa fawr a fyddai'n golygu twf arwyddocaol o weithlu'. Er hwylustod mae Tabl 8.1 yn ail ddatgan y disgrifiadau hyn:

Tabl 8.1: Diffiniad o dermau allweddol

<u>ar hap annisgwyl</u> – asesir hyn drwy edrych ar strategaeth a pholisïau'r Cynllun a'r dystiolaeth i gefnogi'r strategaeth a'r polisïau, e.e. ei leoliad o'i gymharu â'r ffin ddatblygu, statws y safle ym mholisïau'r Cynllun, ystyriaethau Asesiad Capasiti Trefol, pa bryd ddaeth y safle ar gael, cydymffurfiaeth neu ddiffyg cydymffurfiaeth â pholisïau perthnasol.

<u>datblygiad tai ar raddfa fawr</u> - datblygiad fyddai'n golygu cael 10 neu fwy o unedau tai yn y Ganolfan Isranbarthol a'r Canolfannau Gwasanaeth Trefol, ac yn golygu cael 5 neu fwy o unedau tai mewn Canolfannau Gwasanaeth Lleol, Pentrefi Gwasanaeth, Pentrefi Lleol/Gwledig/Arfordirol. Edrychir ar gapasiti'r safle i benderfynu p'un a yw'r trothwy wedi cael ei gyrraedd, e.e. a fyddai modd codi mwy o dai na fwriedir ar y safle a fyddai'n golygu croesi'r trothwy; a/neu a yw'r safle yn rhan o safle a fyddai, o'i ystyried yn ei gyfanrwydd, yn croesi'r trothwy.

<u>Datblygiad cyflogaeth ar raddfa fawr sy'n golygu llif arwyddocaol o weithlu:</u>

i) Angen 10 neu fwy o weithwyr[1]; a

ii) Bod yn rhaid marchnata'r swyddi y tu hwnt i'r Ardal Teithio i'r Gwaith a ganlyn er mwyn i'r gweithlu gael y sgiliau perthnasol ar gyfer y swyddi newydd: Caergybi a Bangor; Pwllheli a Phorthmadog; a Thywyn a Dolgellau. Cysylltwch gydag Adran Economi a Chymuned (Cyngor Gwynedd) neu'r Gwasanaeth Datblygu Economi o fewn Adran Rheoleiddio a Datblygu Economi (Cyngor Sir Ynys Môn) i gael ciplun o ddata allweddol, gwybodaeth marchnad lafur, ac ati — gweler fanylion cyswllt yn Atodiad 4

[1]Dim ond tua 11% o fusnesau yn ardal y Cynllun sy'n cyflogi 10 neu fwy o weithwyr.

3. Felly, yn syml, ni ragwelwyd datblygiad ar y safle dan sylw yn ystod y cam o lunio'r Cynllun Datblygu Lleol ac mae'r datblygiad hwnnw ar raddfa fawr. Oherwydd hynny, ni fu'r cynnig yn destun Asesiad o Gynaliadwyedd (sy'n cynnwys Asesiad Amgylcheddol Strategol), a gafodd ei ddylanwadu gan Asesiad Effaith Iaith Gymraeg. Yn sgil hynny, mae Polisi PS 1 y Cynllun yn gofyn am Asesiad Effaith Iaith Gymraeg o'r datblygiad arfaethedig. Mae'r dull hwn o weithio yn gyson â'r pholisi a chanllawiau cynllunio cenedlaethol (gweler paragraff 3.2.2 o NCT 20). Dylai ymgeiswyr gysylltu gyda'r Uned Rheolaeth Datblygu yn y cyfnod cyn cyflwyno cais cynllunio os oes ansicrwydd ynglŷn â'r angen, neu beidio, am Asesiad Effaith Iaith Gymraeg.

Pwrpas yr Asesiad

4. Pwrpas yr Asesiad yw sefydlu effaith debygol y datblygiad arfaethedig ar gymunedau yn gyffredinol, ac ar yr iaith Gymraeg yn fwy penodol ac, os yn briodol, adnabod mesurau fydd naill ai'n lliniaru effeithiau negyddol neu'n diogelu/gwella/lledaenu effeithiau cadarnhaol. Bydd yn cynorthwyo i sicrhau bod goblygiadau ieithyddol datblygiad arfaethedig perthnasol wedi cael eu deall yn llawn cyn y gwneir penderfyniad ar y cais cynllunio. Bydd graddfa a chyfnod yr effeithiau (cadarnhaol a negyddol) yn dibynnu ar natur a math y datblygiad a'r berthynas fydd rhyngddo a'r gymuned. Mae'r Asesiad yn broses strwythuredig sy'n caniatáu i'r iaith Gymraeg gael ei hystyried wrth ystyried cynigion am newid. Dylid rhoi'r wybodaeth, y dadansoddiad a chanlyniadau'r Asesiad Effaith Iaith Gymraeg mewn adroddiad strwythuredig.

5. Mae tair rhan i'r Fethodoleg sydd wedi'i nodi yn yr Atodiad. Dyma'r fethodoleg y bydd yn rhaid ei dilyn i ymgymryd â'r Asesiad. Mae'n broses lle mae gwybodaeth am effeithiau tebygol datblygiad arfaethedig yn cael eu casglu, eu coladu, eu hasesu a'u hystyried gan yr ymgeisydd, fel rhan o'r gwaith o lunio'r cynnig. Bydd y fethodoleg hefyd yn cael ei gwirio gan swyddogion cymwys o fewn yr Awdurdod cyn i'r sawl fydd yn gwneud penderfyniad benderfynu p'un a ddylid rhoi caniatâd neu beidio.

Pwy ddylai baratoi'r Asesiad?

6. Oherwydd lleoliad a graddfa'r datblygiad arfaethedig, disgwylir i ymgeisydd gyflogi unigolyn cymwys neu grŵp o ymgynghorwyr fydd yn cynnwys unigolyn cymwys i ymgymryd â'r gwaith. Bydd gwneud hynny'n sicrhau cyflawnrwydd ac ansawdd yr Asesiad a'r adroddiad amdano. Disgwylir i'r adroddiad am yr Asesiad gynnwys datganiad yn amlinellu arbenigedd perthnasol yr unigolyn cymwys, ei gymwysterau neu ei brofiad a fydd yn ddigonol i ddangos bod hyn yn wir. Mae Diagram 8 yn Adran 2 y Canllaw Cynllunio Atodol yn disgrifio 'unigolyn cymwys' o safbwynt yr iaith Gymraeg, sy'n cynnwys unigolion gyda chymhwyster Chynllunio Iaith achrededig, neu gymhwyster, profiad neu hyfforddiant mewn ymchwil am feysydd cynllunio ieithyddol, a chymhwyster Cynllunio Gwlad a Thref.

7. Fel y crybwyllwyd yn Adran 2 y CCA, bydd ymgysylltu a chynnal cyfres o weithgareddau ymgynghori cyn cyflwyno cais yn rhan allweddol o baratoi ceisiadau sydd angen Adroddiad Asesiad Effaith. Bydd disgwyl i randdeiliaid allweddol chwarae rhan lawn yng nghamau A i C isod.

Y fethodoleg – proses ac asesu

8. Fel y nodwyd ym mharagraff 4 uchod, bu datblygiad y Cynllun Datblygu Lleol yn destun prosesau Asesiad o Gynaliadwyedd, oedd yn cynnwys Asesiad Amgylcheddol Strategol. O safbwynt y Gymraeg, cafodd yr Asesiad o Gynaliadwyedd ei ddylanwadu gan Asesiad Effaith Iaith Gymraeg. Yn yr un modd â'r gwaith o ymgymryd ag Asesiad o Gynaliadwyedd, Asesiad Amgylcheddol Strategol, Asesiad Ardrawiad Amgylcheddol o brosiectau unigol, mae 3 prif gam i'w dilyn yn y broses Asesiad Effaith Iaith Gymraeg o'r datblygiad arfaethedig perthnasol (Diagram 8.1):

Diagram 8.1

9. Mae ymgysylltu ac ymgynghori'n rhan allweddol o'r broses a ddisgrifir uchod.

CAM A1) CYFNOD CWMPASU (ADNABOD Y CYD-DESTUN) - ADNABOD GWYBODAETH GWAELODLIN BERTHNASOL

10. Mae'n bwysig fod y broses Asesiad Effaith Iaith Gymraeg, fel unrhyw asesiad arall, yn dechrau'n gynnar er mwyn galluogi'r ymgeisydd a'i gynghorwyr i adnabod y materion priodol a'u dadansoddi wrth baratoi manylion y datblygiad arfaethedig. Yn fras, bydd y gwaith cwmpasu hwn yn cynnwys yr hyn a ganlyn a dylid cofnodi hynny:

   i. Disgrifio'r datblygiad arfaethedig;
   ii. Diffinio'r ardal y gallai'r datblygiad mawr ar safle ar hap annisgwyl ddylanwadu arni yn uniongyrchol neu'n anuniongyrchol. Bydd hyd a lled yr ardal yn dibynnu ar fath y datblygiad, ei raddfa a'i leoliad;
   iii. Dogfennu 'cyflwr' cyfredol y cymunedau/ardal a bennwyd, ac yn benodol yr iaith Gymraeg, sy'n rhan o'r llinell sylfaen i seilio asesiad arni;

iv. Dogfennu rhagdybiaethau/rhagamcanion am y cymunedau/ardal a bennwyd, er mwyn ceisio cael darlun o'r newid cyfeiriad (yn hytrach na ffigyrau pendant) a ragwelir yn yr ardal a bennwyd ar sail tueddiadau, heb ymyrraeth y datblygiad;

v. Dogfennu amcanion y Cynllun Datblygu Lleol a'r polisïau perthnasol, a dogfennu amcanion y Strategaeth Iaith, y Cynllun Llesiant Lleol, a Chynllun y Cyngor.

Ffynonellau data ar gyfer y gwaith cwmpasu

11. Mae Atodiad 2 y Canllaw Cynllunio Atodol yn cynnwys gwybodaeth am sawl ffynhonnell ddata berthnasol gydnabyddedig gyfredol am y Gymraeg. Bydd data/gwybodaeth yn cael ei ddiweddaru yn eithaf cyson ac mae posibilrwydd y bydd ffynonellau ychwanegol yn dod i'r amlwg. Felly, wrth gasglu gwybodaeth am yr ardal ddylanwad ar yr adeg o baratoi ar gyfer y datblygiad, dylid ymholi yn drylwyr am fodolaeth y data diweddaraf yn ogystal â data ychwanegol a all ond fod ar gael ar lefel lleol am y Gymraeg ac am y cymunedau yn ehangach. Mae gan fudd-ddeiliaid lleol, megis Cynghorau Cymuned a Thref, ddata a gwybodaeth fydd ond ar gael yn lleol, yn enwedig gwybodaeth am isadeiledd (cyfleusterau a gwasanaethau) o fewn aneddleoedd a'u rôl i hyrwyddo'r Gymraeg.

Adnabod yr ardal ddylanwad

12. Mae'n bwysig adnabod yr ardal y gallai'r datblygiad arfaethedig annisgwyl ddylanwadu arni. Nid yw'r ardal ddylanwad yn debygol o barchu ffiniau datblygu aneddleoedd nac efallai wardiau unigol. Yn dibynnol ar raddfa a math y datblygiad, gall yr ardal ddylanwad fod yn lleol iawn neu fe all gynnwys yr Ardal Teithio i Waith a/neu'r Ardal Marchnad Tai. Bydd cynnal trafodaeth fuan gyda'r Awdurdod Cynllunio a budd-ddeiliaid eraill, megis gwasanaethau eraill o fewn y Cynghorau a Mentrau Iaith, yn gwneud cyfraniad buddiol i'r tasgau a ganlyn o ran sefydlu'r dystiolaeth a'i dadansoddi a chynnal yr asesiad. Er enghraifft, fel yn achos astudiaethau effaith manwerthu neu astudiaethau cyflogaeth, dylid cynnwys map yn yr adroddiad ynghyd â chofnod o'r rhesymau dros ddewis yr ardal ddylanwad. Dylid cofnodi'r drafodaeth gyda budd-ddeiliaid priodol. Dylai'r map gofnodi pa niferoedd a chanrannau o'r boblogaeth gyfan sy'n gallu siarad Cymraeg ar lefel cymuned a ward.

Proffil y boblogaeth nawr ac yn y dyfodol

13. Wrth ystyried y wybodaeth y dylid ei chasglu yng nghyd-destun y Gymraeg, argymhellir y dylid defnyddio niferoedd a chanran y boblogaeth sy'n siarad yr iaith (gan gynnwys dysgwyr) a rhaniad y siaradwyr hynny yn ôl grŵp oedran, er mwyn deall beth allai effaith datblygiad fod ar gyfansoddiad ieithyddol yr ardal dros gyfnod o amser. Nid yw iaith plant sy'n iau na thair oed yn cael eu cofnodi yn y Cyfrifiad. Gall ffynonellau eraill ddarparu'r wybodaeth er mwyn sefydlu gwaelodlin a rhagdybiaethau cyflawn, sef data gan Mudiad Meithrin a data darpariaethau Dechrau'n Deg. Dylid hefyd ddadansoddi data am batrymau trosglwyddo iaith yn y cartref o fewn y gymuned leol. Mae deall sefyllfa'r iaith yn y gwahanol grwpiau oedran yn rhoi darlun o hyfywedd yr iaith nawr, yn ogystal â chynnig darlun o sefyllfa'r iaith yn yr ardal ddylanwad dros y degawdau nesaf pe byddai'r tueddiadau presennol yn parhau ac na fyddai'r datblygiad yn

digwydd. Sut mae'r datblygiad arfaethedig yn cyfrannu at neu'n effeithio ar ragamcanion o newid sy'n angenrheidiol i gynnal neu gynyddu'r niferoedd a chanrannau o siaradwyr Cymraeg yn yr ardal ddylanwad? Mae'r cam yn cynnig cyfle i adnabod beth fydd y materion i'r ardal yn y dyfodol ac wrth gynnal yr asesiad, sut all y datblygiad arfaethedig effeithio ar hynny (yn gadarnhaol neu yn negyddol).

14. Gall effaith datblygiad arfaethedig mewn ardal ddylanwad lle nad yw'r defnydd o'r Gymraeg yn nodwedd mor amlwg yn y cymunedau, fod yn wahanol i'r effaith mewn ardal lle ceir canran uwch o siaradwyr Cymraeg, lle mae'r defnydd o'r Gymraeg o ddydd-i-ddydd yn fwy amlwg. Dylid cofnodi'r dadansoddiad hwn.

Proffil o'r isadeiledd yn yr ardal ddylanwad (cyfleusterau a gwasanaethau at ddefnydd cyhoeddus)

15. Wrth ystyried y wybodaeth y dylid ei chasglu yng nghyd-destun y cymunedau yn ehangach, rhaid deall beth yw'r cyfleusterau sydd ar gael yn lleol at ddefnydd cyhoeddus - siopau, meddygfeydd a gwasanaethau cyhoeddus eraill, a chanolfannau cymunedol, neuaddau, ysgolion, ac ati. Wrth ymgysylltu â budd-ddeiliaid perthnasol, gellir cael darlun o ba rai o'r cyfleusterau hyn sy'n cynnig gwasanaethau neu weithgareddau yn y Gymraeg. Os nad yw'r wybodaeth ar gael, disgwylir i ymgeisydd gymryd camau i lenwi'r bwlch. Mae Atodiad 3 yn cyfeirio at y teclyn Gweithredu'n Lleol[2] a all fod o gymorth i adnabod cyfleusterau a gwasanaethau perthnasol a dull o gasglu'r wybodaeth.

Ymgysylltu yn ystod y cam cwmpasu

16. Gall pob datblygiad, waeth beth fo'i faint, elwa o ymgysylltu/ymgynghori effeithiol. Yn gyntaf, byddai'n cyd-fynd ag un o egwyddorion yr ISO 31000 sef "*gweithgareddau i gyfathrebu ac ymgynghori gyda rhanddeiliaid trwy gydol y broses*"[3] Yn ail, mae adnabod nodweddion y gymuned a'r ffactorau sy'n dylanwadu ar y lleoedd (peuoedd) sy'n bwysig i hyfywedd yr iaith yn gynnar yn cynnig y cyfle gorau i sicrhau fod y Gymraeg yn ystyriaeth wrth ddatblygu'r cynnig. Mae Diagram 4 y Canllaw yn adnabod disgwyliadau'r Cynghorau o ran ymgysylltu ac ymgynghori yn ystod y cyfnod cyn cyflwyno cais cynllunio. Bydd datblygiad sydd angen bod yn destun Asesiad Effaith iaith Gymraeg yn ddatblygiad 'mawr' dan Erthygl 2 Gorchymyn Cynllunio Gwlad a Thref (Gweithdrefn Rheoli Datblygu) (Cymru) 2012 (DMPWO). O dan Ddeddf Cynllunio 2015, bydd angen i ymgeiswyr am 'ddatblygiad mawr' ymgynghori'n statudol cyn gwneud cais. Gosodir nifer o weithgareddau ymgynghori sydd angen eu cyflawni gan yr ymgeisydd cyn gall gyflwyno'r cais cynllunio. Maent yn cynnwys ymgynghori gyda thri grwp o bobl, sef:

- Pobl sy'n ddeiliaid neu'n berchnogion gerllaw safle'r cais; a
- Ymgynghoreion cymunedol, gan gynnwys Cyngor Cymuned a Chynghorydd (Aelod Lleol); a
- Ymgynghoreion arbenigol. Rhoddir manylion am bwy yw'r rhain a pha bryd y dylid ymgynghori â nhw yn Atodlen 4 y DMPWO. Penderfynir pwy yw'r ymgynghoreion

[2] https://gov.wales/topics/welshlanguage/publications/gweithredun-lleol-resource-pack/?skip=1&lang=cy

[3] Gw. C.10, tudalen 13

arbenigol a restrir yn Atodlen 4 sy'n berthnasol i ddatblygiad arfaethedig drwy brofion disgrifiad o'r datblygiad. Mae Atodiad 2 y llawlyfr Ymgynghori â'r Gymuned Cyn gwneud cais: Canllaw Ymarfer Gorau ar gyfer Datblygwyr (2017) a gyhoeddwyd gan Lywodraeth Cymru'n nodi'r profion hynny.

17. Mae Llywodraeth Cymru hefyd yn nodi y gall ymgeisydd adnabod ymgynghoreion ychwanegol, gwerthfawr sydd heb eu rhestru yn Atodlen 4 y DMPWO. Disgwylir i ymgeisydd ymgynghori gyda'r fenter iaith berthnasol. Bydd creu amserlen o weithgareddau ymgynghori ar ddechrau'r prosiect yn helpu i gyflawni'r gweithgareddau ymgysylltu anstatudol a statudol ar yr adeg gywir. Gall hefyd helpu i sicrhau bod y gofynion statudol yn cael eu bodloni.

18. Mae'r ddau Awdurdod Cynllunio Lleol yn darparu gwasanaeth rhoi cyngor cyn cyflwyno cais cynllunio. Mae Atodiad 4 y Canllaw yn cyfeirio at fudd-ddeiliaid allweddol. Mae amseriad trafodaethau anffurfiol o'r fath yn ôl disgresiwn yr ymgeisydd; ond, yn gyffredinol bydd yn hynod fanteisiol iddynt ddigwydd cyn gynted ag y bo'r ymgeisydd mewn sefyllfa i ddarparu digon o wybodaeth i ffurfio sail ar gyfer trafodaeth. Bydd yn gyfle i swyddogion cynllunio dynnu sylw'r ymgeisydd a/neu'r rhai a fydd yn ei gynghori (sef yr asesydd cymwys) at unrhyw fylchau yn y wybodaeth a gasglwyd ganddo. Bydd y swyddog cynllunio'n gofyn am wybodaeth gan swyddogion perthnasol o fewn y Cyngor. Gall yr ymgeisydd ofyn bod unrhyw wybodaeth ragarweiniol a ddarperir ar y pwynt hwn yn cael ei thrin yn gyfrinachol gan yr awdurdod cynllunio.

19. Mae Tabl 8.2 isod yn cynnig templed ar gyfer cofnodi'r wybodaeth angenrheidiol.

Tabl 8.2: Templed cofnodi trafodaethau â budd-ddeiliaid

Ymgynghori ac ymgysylltu am y gweithgareddau sy'n ofynnol i fynd i'r afael â'r buddion a'r risgiau sydd wedi'u hadnabod	
Pa grwpiau/ sefydliadau lleol/ swyddogion a ymgynghorwyd â hwy	**Manylion yr adborth a gafwyd**

CAM A2) CYFNOD CWMPASU (ADNABOD Y CYD-DESTUN) – DADANSODDI'R WYBODAETH

20. Diben y rhan hon o'r cyfnod cwmpasu yw dadansoddi'r wybodaeth a gasglwyd yn ystod Cam A1 er mwyn adnabod materion allweddol am y gymuned a'r iaith Gymraeg. Bydd hyn yn gymorth i gael darlun cychwynnol o'r ardrawiadau posib sy'n gysylltiedig â'r datblygiad. Dylid cofnodi'r casgliadau yn yr Adroddiad Asesiad Effaith Iaith Gymraeg.

CAM B) CYNNAL YR ASESIAD

21. Yn yr un modd â'r broses sy'n gysylltiedig ag Asesiad Ardrawiad Amgylcheddol, bydd angen i'r broses o gynnal yr Asesiad Effaith Iaith Gymraeg ystyried a chofnodi'r hyn a ganlyn, wrth gyfeirio at y wybodaeth gefndirol a'r dadansoddiad uchod (sef Cam A1 a Cham A2):

i. pwy (e.e. grŵp oedran penodol)/beth (e.e. ysgolion lleol) fydd yn debygol o gael eu heffeithio;
ii. math yr effaith (h.y. cadarnhaol, negyddol, niwtral, uniongyrchol, anuniongyrchol);
iii. tebygolrwydd i'r effaith ddigwydd (h.y. pendant, ansicr, gellir ei wyrdroi, ni ellir ei wyrdroi);
iv. effeithiau cronnus posib.

22. Mae dwy ran i'r rhan hon o'r fethodoleg:

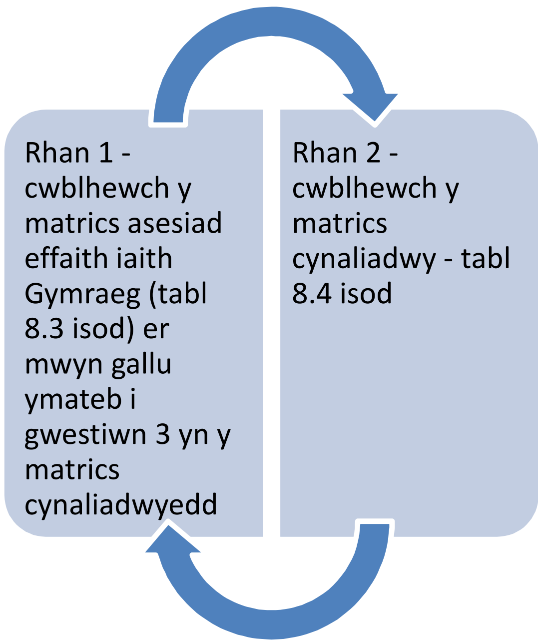

Rhan 1: Cwblhau'r Asesiad Effaith Iaith Gymraeg

23. Er mwyn asesu'r datblygiad arfaethedig yn erbyn yr Amcan Asesiad Cynaliadwyedd sy'n berthnasol i'r iaith Gymraeg dylid cwblhau'r rhannau perthnasol yn y matrics ar gyfer yr Asesiad Effaith Iaith Gymraeg a welir yn nhabl 8.2 isod. Bydd angen ystyried natur rhyngberthynol y ffactorau e.e. y boblogaeth o siaradwyr Cymraeg a'r farchnad dai ac economi'r ardal. Dylid defnyddio'r templed yn eich adroddiad am yr Asesiad. Os fydd effeithiau cadarnhaol neu negyddol yn cael eu hadnabod, bydd yn rhaid ystyried p'un a ellir gwella unrhyw effaith cadarnhaol neu sut fyddwch yn rheoli effeithiau negyddol. Dylid cofnodi'r gweithgareddau hynny yng Ngham C isod.

24. Gellid defnyddio’r matrics risg/buddion enghreifftiol yn Ffigur 8.1 ar gyfer adnabod yr effaith a’r tebygolrwydd o’r effaith.

Ffigur 8.1 Matrics Risg/Buddion Enghreifftiol

				EFFAITH 20 MLYNEDD				
				Ardal	Bychan	Canolig	Helaeth	Sylweddol
				Holl siaradwyr yn yr Ardal Uwch Haen Haen Isaf	Gostyngiad o hyd at 2% mewn siaradwyr na’r rhagamcan(busnes fel arfer)	Gostyngiad dros 2% hyd at 5% mewn siaradwyr na’r rhagamcan(busnes fel arfer)	Gostyngiad 5% hyd at 10% mewn siaradwyr na’r rhagamcan(busnes fel arfer)	Gostyngiad 10% a throsodd mewn siaradwyr na’r rhagamcan(busnes fel arfer)
					1	2	3	4
	Siawns	Amledd (e.e.)	Tebygolrwydd		Bychan	Canolig	Helaeth	Sylweddol
TEBYGOLRWYDD	Gellir disgwyl iddo ddigwydd mewn bron y cyfan o ddatblygiadau cyffelyb	Hanes o ddigwydd mewn 9 gwaith allan o 10 yn y x (dyweder 20) mlynedd diwethaf	4	Bron yn sicr	4	8	12	16
	Gellir disgwyl iddo ddigwydd mewn y mwyafrif o ddatblygiadau cyffelyb	Hanes o ddigwydd mewn 5-8 allan o 10 yn y x (dyweder 20) mlynedd diwethaf	3	Tebyg	3	6	9	12
	Gellir disgwyl iddo ddigwydd mewn lleiafrif o ddatblygiadau cyffelyb	Hanes o ddigwydd mewn 2 - 4 allan o 10 yn yr x (dyweder 20 mlynedd) diwethaf	2	Posibl	2	4	6	8
	Gellir disgwyl iddo ddigwydd mewn nifer fechan iawn o ddatblygiadau cyffelyb	Hanes o ddigwydd 1 gwaith allan o 10 yn yr x (dyweder 20 mlynedd) diwethaf	1	Anhebyg	1	2	3	4

Tabl 8.3: Matrics Asesiad Effaith Iaith Gymraeg

IAITH A SYMUDEDD POBLOGAETH (mae'r mater hwn yn gyffredin i ddatblygiad Tai a datblygiad Cyflogaeth)	**Sgôr**			**Sylwadau**
Eglurwch, gyda thystiolaeth lawn, p'un a yw'r datblygiad yn debygol o arwain at newid yng nghyfansoddiad y Boblogaeth yn yr ardal ddylanwad nawr ac yn y dyfodol, ac yn benodol o safbwynt cyfrannu neu effeithio ar y cyfansoddiad ieithyddol.	**Effaith (E)** **1,2,3 neu 4**	**Tebygolrwydd (T)** **1,2,3 neu 4**	**Sgôr Cyfansawdd** **1 i 16**	
• Sut mae'r datblygiad yn mynd i sicrhau cyfleoedd i bobl aros yn eu cymuned?				
• A oes tebygolrwydd y bydd y datblygiad yn denu pobl ychwanegol i'r gymuned? Os oes, beth yw'r nifer a ddisgwylir? O ble fyddant yn dod? Faint a pha ganran ohonynt sy'n debygol o fod yn siarad Cymraeg?				
• A oes tebygolrwydd y bydd pobl leol yn ymfudo o'r gymuned o ganlyniad i'r datblygiad?				
• A yw'r datblygiad yn debygol o arwain at newid yn strwythur oedran y gymuned: mwy neu lai o blant, pobl ifanc, pobl canol oed, pobl hŷn?				
• A oes tebygolrwydd y bydd yna newid yn y cydbwysedd rhwng siaradwyr Cymraeg (gan gynnwys dysgwyr) ac unigolion heb unrhyw allu yn Gymraeg?				
• A fydd y newid yn debygol o fod yn barhaol neu'n un dros dro?				
Cofnodwch eich dadansoddiad gyda thystiolaeth gan gyfeirio at bwy (e.e. grŵp oedran penodol) fydd yn cael ei effeithio; pa fath o effaith; tebygolrwydd i'r effaith ddigwydd; a'r effaith gronnus bosib. Gellid defnyddio'r matrics risg enghreifftiol yn Ffigur 8.1 i adnabod yr effaith a'r tebygolrwydd o'r effaith.				

IAITH A SYMUDEDD POBLOGAETH (mae'r mater hwn yn gyffredin i ddatblygiad Tai a datblygiad Cyflogaeth)		**Sgôr**			**Sylwadau**
Defnyddiwch dudalen ar wahân os oes angen mwy o le..........					
Sgôr cyfansawdd					
Beth yw'r budd? Ewch i Gam C i ddangos sut fyddwch yn sicrhau'r budd ac, os yn bosib, yn lledaenu'r budd	**Beth yw'r risg?** Ewch i Gam C i ddangos sut fyddwch yn rheoli'r risg (cael gwared ohono neu leihau'r effaith i lefel dderbyniol)				

ELFENNAU GWELEDOL (mae'r mater hwn yn gyffredin i ddatblygiad Tai a datblygiad Cyflogaeth)	**Sgôr**			**Sylwadau**
Eglurwch, gyda thystiolaeth lawn, p'un a yw'r datblygiad yn debygol o arwain at newid yng nghyfansoddiad y Boblogaeth yn yr ardal ddylanwad nawr ac yn y dyfodol, ac yn benodol o safbwynt cyfrannu neu effeithio ar y cyfansoddiad ieithyddol.	**Effaith (E)** **1,2,3 neu 4**	**Tebygolrwydd (T)** **1,2,3 neu 4**	**Sgôr Cyfansawdd** **1 i 16**	
• A fydd y datblygiad yn cynyddu amlygrwydd yr iaith yn weledol?				

ELFENNAU GWELEDOL (mae'r mater hwn yn gyffredin i ddatblygiad Tai a datblygiad Cyflogaeth)		**Sgôr**			**Sylwadau**
• Delwedd gorfforaethol a brandio - arwyddion a hysbysebion ar y safle sydd dan reolaeth cynllunio, e.e. arwydd hysbysebu/marchnata safle tai newydd, arwyddion a hysbysebion i gwsmeriaid mewn mannau cyhoeddus ar safle cyflogaeth					
• Enw'r safle neu'r datblygiad – a fydd yn cadw hen enw Cymraeg neu a fydd unrhyw enw newydd yn deillio o gysylltiadau hanesyddol, daearyddol neu leol i'r ardal, os yn ymarferol?					
Cofnodwch eich dadansoddiad gyda thystiolaeth gan gyfeirio at bwy (e.e. grŵp oedran penodol) fydd yn cael ei effeithio; pa fath o effaith; tebygolrwydd i'r effaith ddigwydd; a'r effaith gronnus bosib. Gellid defnyddio'r matrics risg enghreifftiol yn Ffigur 8.1 i adnabod yr effaith a'r tebygolrwydd o'r effaith. Defnyddiwch dudalen ar wahân os oes angen mwy o le..........					
Sgôr cyfansawdd					
Beth yw'r budd?	**Beth yw'r risg?**				

ELFENNAU GWELEDOL (mae'r mater hwn yn gyffredin i ddatblygiad Tai a datblygiad Cyflogaeth)		**Sgôr**			**Sylwadau**
Ewch i Gam C i ddangos sut fyddwch yn sicrhau'r budd ac, os yn bosib, yn lledaenu'r budd	Ewch i Gam C i ddangos sut fyddwch yn rheoli'r risg (cael gwared ohono neu leihau'r effaith i lefel dderbyniol)				

ANSAWDD BYWYD GAN GYNNWYS SEILWAITH Y GYMUNED (dylech drin a thrafod yr isod yn ôl math y datblygiad)	**Sgôr**			**Sylwadau**
Eglurwch, gyda thystiolaeth lawn, sut mae'r datblygiad yn effeithio ar ANSAWDD BYWYD y gymuned (mwynderau cyhoeddus a chyfleusterau a gwasanaethau cymunedol).	**Effaith (E)** **1,2,3 neu 4**	**Tebygolrwydd (T)** **1,2,3 neu 4**	**Sgôr Cyfansawdd** **1 i 16**	
• I ba raddau mae'r datblygiad yn effeithio ar fwynder cyhoeddus/yr amgylchedd yn yr ardal ddylanwad? A fydd yr ardal yn fwy/llai dymunol i fyw ynddi?				
• Pa mor ddigonol yw'r llefydd mewn darpariaethau gofal plant a chyn-ysgol yn yr ardal leol?				
• Pa mor ddigonol yw'r llefydd mewn ysgolion yn yr ardal leol? A fyddai'r datblygiad yn debygol o alw am fwy o lefydd neu a oes digon o le yn yr ysgolion yn barod? A oes digon o adnoddau fel bod yr ysgolion yn gallu parhau i gyflawni eu rôl i gynhyrchu siaradwyr Cymraeg rhugl?				
• Sut fyddai'r datblygiad yn debygol o effeithio ar gydbwysedd rhwng disgyblion di-Gymraeg a disgyblion Cymraeg yn yr ysgol? A fyddai				

ANSAWDD BYWYD GAN GYNNWYS SEILWAITH Y GYMUNED (dylech drin a thrafod yr isod yn ôl math y datblygiad)	Sgôr			Sylwadau
angen rhagor o lefydd yn yr uned drochi? A oes digon o adnoddau i ddarparu cyfleusterau a chyfleoedd fel bod plant o gartrefi di-Gymraeg a rhai a ddysgodd Gymraeg fel ail iaith yn gallu defnyddio a gwella eu Cymraeg a dod yn rhan o'r gymuned Gymraeg?				
• A fyddai'r datblygiad yn cynyddu'r galw am gyfleusterau a gwasanaethau lleol?				
• I ba raddau mae'r datblygiad yn cael effaith gadarnhaol neu negyddol ar gyfleusterau neu wasanaethau presennol?				
• Sut fydd y datblygiad yn cynnal neu greu cyfleoedd newydd i hybu'r Gymraeg mewn cyfleusterau a gwasanaethau lleol megis neuaddau, siopau, ac ati?				
• A oes gan y datblygiad botensial i gael effaith gadarnhaol neu negyddol ar weithgareddau gwahanol grwpiau sy'n weithgar yn y gymuned a gafodd eu hadnabod yn y gwaith proffilio, e.e. mudiadau meithrin, yr Urdd, grwpiau gwirfoddol? Beth yw capasiti'r darparwyr lleol i ymdopi efo'r newid?				
• Sut allai'r gymuned Gymraeg a'i sefydliadau gymhathu'r datblygiad?				
Cofnodwch eich dadansoddiad gyda thystiolaeth gan gyfeirio at bwy (e.e. grŵp oedran penodol) fydd yn cael ei effeithio; pa fath o effaith; tebygolrwydd i'r effaith ddigwydd; a'r effaith gronnus bosib. Gellid defnyddio'r matrics risg enghreifftiol yn Ffigur 8.1 i adnabod yr effaith a'r tebygolrwydd o'r effaith.				

ANSAWDD BYWYD GAN GYNNWYS SEILWAITH Y GYMUNED (dylech drin a thrafod yr isod yn ôl math y datblygiad)		**Sgôr**			**Sylwadau**
Defnyddiwch dudalen ar wahân os oes angen mwy o le.........					
Sgôr cyfansawdd					
Beth yw'r budd? Ewch i Gam C i ddangos sut fyddwch yn sicrhau'r budd ac, os yn bosib, yn lledaenu'r budd	**Beth yw'r risg?** Ewch i Gam C i ddangos sut fyddwch yn rheoli'r risg (cael gwared ohono neu leihau'r effaith i lefel dderbyniol)				

Y FARCHNAD DAI	**Sgôr**			**Sylwadau**
Eglurwch, gyda thystiolaeth lawn, sut mae'r datblygiad yn debygol o effeithio ar y farchnad Dai yn yr ardal ddylanwad nawr ac yn y dyfodol, ac yn benodol o safbwynt cyfrannu neu effeithio ar y cyfansoddiad ieithyddol.	**Effaith (E)**	**Tebygolrwydd (T)** **1,2,3 neu 4**	**Sgôr Cyfansawdd** **1 i 16**	

Y FARCHNAD DAI	**Sgôr**			**Sylwadau**
	1,2,3 neu 4			
• Pris marchnad ddisgwyliedig ar gyfer y tai a sut y mae hyn yn cymharu ag incwm aelwydydd yn lleol.				
• A fyddai'r datblygiad yn debygol o gael effaith gadarnhaol neu negyddol ar bris cyfartalog tai yn yr ardal ddylanwad?				
• Cyfraniad tai fforddiadwy a sut mae hynny'n cymharu â gofynion polisi				
• Cyfradd ddisgwyliedig neu arfaethedig datblygu. A fyddai'n digwydd yn araf deg?				
• Cymysgedd tai a sut mae hynny'n cymharu â gofynion polisi, arolygon Sirol neu leol, neu ffynonellau eraill o wybodaeth				
• Nifer tai a sut mae hynny'n cymharu â'r galw am dai a'r cyflenwad o dai a roddir yn y Cynllun ac sydd wedi cael caniatâd ers i'r Cynllun gael ei fabwysiadu				
• Effaith gynyddol bosib y gallai'r datblygiad ei gael, gan ystyried unrhyw ddatblygiad diweddar perthnasol arall yn yr ardal leol				
• A fyddai'r datblygiad yn cynyddu'r galw am dai rhent preifat a fyddai'n golygu bod llai o stoc ar gael i aelwydydd lleol?				
Cofnodwch eich dadansoddiad gyda thystiolaeth gan gyfeirio at bwy (e.e. grŵp oedran penodol) fydd yn cael ei effeithio; pa fath o effaith; tebygolrwydd i'r effaith ddigwydd; a'r effaith gronnus bosib. Gellid defnyddio'r matrics risg enghreifftiol yn Ffigur 8.1 i adnabod yr effaith a'r tebygolrwydd o'r effaith.				

Y FARCHNAD DAI		**Sgôr**			**Sylwadau**
Defnyddiwch dudalen ar wahân os oes angen mwy o le..........					
Sgôr cyfansawdd					
Beth yw'r budd? Ewch i Gam C i ddangos sut fyddwch yn sicrhau'r budd ac, os yn bosib, yn lledaenu'r budd	**Beth yw'r risg?** Ewch i Gam C i ddangos sut fyddwch yn rheoli'r risg (cael gwared ohono neu leihau'r effaith i lefel dderbyniol)				

FFACTORAU ECONOMAIDD	**Sgôr**			**Sylwadau**
Eglurwch, gyda thystiolaeth lawn, sut mae'r datblygiad yn effeithio ar Economeg yr ardal leol. Dylech sôn am y canlynol:	**Effaith (E)** **1,2,3 neu 4**	**Tebygolrwydd (T)** **1,2,3 neu 4**	**Sgôr Cyfansawdd** **1 i 16**	
• Sut mae'r datblygiad yn cyfrannu at gyfleoedd cyflogaeth presennol yn yr ardal?				
• A yw'n meithrin amrywioldeb economaidd yn yr ardal leol, h.y. creu swyddi sydd ddim ar gael yn lleol?				
• Nifer y swyddi llawn a/neu ran amser				
• Y sgiliau sy'n angenrheidiol i'r busnes neu'r sefydliad a sut mae hynny'n cymharu â sgiliau llafur y bobl leol (o fewn yr ardal Teithio i'r Gwaith)				
• Y cyflogau fydd yn cael eu cynnig a sut mae hynny'n cymharu â chyflogau cyfartalog yn yr ardal				
• Sgiliau llafur y bobl leol (o fewn yr ardal Teithio i'r Gwaith) a pha mor debygol yw hi yn ôl yr asesiad uchod y bydd y swyddi yn cael eu llenwi o blith y boblogaeth leol				
• A yw'n debygol y bydd yn rhaid chwilio y tu allan i'r ardal leol am weithwyr, e.e. i gael sgiliau arbenigol				
• A fydd gwasanaeth rheng flaen yn cael ei ddarparu i'r cyhoedd?				
• Pa sgiliau iaith Gymraeg sy'n hanfodol ac yn ddymunol i'r swyddi a grëir gan y datblygiad. Bydd angen diffinio'r rhain fel rhan o gynllun iaith Gymraeg (gwirfoddol neu statudol) y datblygiad.				
• Y sgiliau iaith a fydd yn angenrheidiol i integreiddio yn y gymuned leol, h.y. pa iaith fyddai'n angenrheidiol ar gyfer gwahanol fathau o swyddi				
• Yr effaith gynyddol bosib y gallai'r datblygiad ei gael, gan ystyried unrhyw ddatblygiad diweddar perthnasol arall yn yr ardal leol				
• A yw'r datblygiad yn debygol o gael effaith gadarnhaol ar fusnesau lleol cyfredol, e.e. drwy gynnig cyfleoedd i fusnesau fyddai'n gallu cyflenwi gofynion y busnes newydd am nwyddau?				

FFACTORAU ECONOMAIDD		**Sgôr**			**Sylwadau**
Cofnodwch eich dadansoddiad gyda thystiolaeth gan gyfeirio at bwy (e.e. grŵp oedran penodol) fydd yn cael ei effeithio; pa fath o effaith; tebygolrwydd i'r effaith ddigwydd; a'r effaith gronnus bosib. Gellid defnyddio'r matrics risg enghreifftiol yn Ffigur 8.1 i adnabod yr effaith a'r tebygolrwydd o'r effaith. Defnyddiwch dudalen ar wahân os oes angen mwy o le..........					
Sgôr cyfansawdd					
Beth yw'r budd?	**Beth yw'r risg?**				

FFACTORAU ECONOMAIDD		Sgôr			Sylwadau
Ewch i Gam C i ddangos sut fyddwch yn sicrhau'r budd ac, os yn bosib, yn lledaenu'r budd	Ewch i Gam C i ddangos sut fyddwch yn rheoli'r risg (cael gwared ohono neu leihau'r effaith i lefel dderbyniol)				

Rhan 2: Cwblhau'r Matrics Cynaliadwy

25. Mae'r rhestr nesaf yn nodi matrics o gwestiynau i asesu effaith debygol y datblygiad arfaethedig o safbwynt y safle. Mae'n bosib eich bod wedi ateb rhai o'r cwestiynau hyn eisoes fel rhan o Asesiad Amgylcheddol pan fydd angen un ar gyfer eich cais. Os nad ydych wedi cynnal asesiad amgylcheddol, defnyddiwch y matrics yn nhabl 8.4 isod i gofnodi asesiad y datblygiad arfaethedig ar yr ardal ddylanwad yn gyffredinol. Defnyddiwch y symbolau yn yr allwedd (gweler isod) yn y golofn 'Asesiad'. Mae'r symbolau yn y golofn hon yn nodi p'un a yw'r datblygiad arfaethedig yn cyfrannu'n gadarnhaol tuag at ddiwallu'r Amcan Asesiad Cynaliadwyedd:

- a yw'n cyd-fynd â'r Amcan Asesiad Cynaliadwyedd?
- a yw'r datblygiad arfaethedig yn cael effaith niwtral ar yr Amcan Asesiad Cynaliadwyedd? neu
- a yw'r datblygiad arfaethedig yn rhwystr i gyflawni'r Amcan Asesiad Cynaliadwyedd?

26. Yn y golofn 'Crynodeb', eglurwch, gyda thystiolaeth, sut rydych yn dod i'ch casgliad.

27. Bydd yr ymateb i rannau perthnasol yn y matrics ar gyfer yr Asesiad Effaith Iaith Gymraeg a welir yn nhabl 8.2 wedi asesu'r datblygiad arfaethedig yn erbyn yr Amcan Asesiad Cynaliadwyedd sy'n berthnasol i'r iaith Gymraeg.

28. Os fydd effaith gadarnhaol neu negyddol yn cael ei hadnabod ar ôl cynnal Asesiad o Gynaliadwyedd y safle, bydd yn rhaid ystyried p'un a ellir gwella unrhyw effaith cadarnhaol neu sut fyddwch yn rheoli effeithiau negyddol. Dylid cofnodi'r gweithgareddau hynny yng Ngham C isod.

Tabl 8.4: Matrics Cynaliadwy asesu effaith ar yr ardal ddylanwad

Enw'r safle:
Ardal ddylanwad (map)
Math y datblygiad:

Amcan Asesiad Cynaliadwyedd	**Asesiad**	**Crynodeb**
1. Cynnal a mwyhau buddion a chysylltedd bioamrywiaeth *(Pynciau AAS: bioamrywiaeth, ffawna, fflora, pridd)* A fydd y datblygiad arfaethedig yn... • Amddiffyn cyfanrwydd safleoedd dynodedig (rhyngwladol, cenedlaethol a lleol), ac osgoi cynefinoedd/rhywogaethau tameidiog • Diogelu a mwyhau cynefinoedd bywyd gwyllt ar y tir ac yn y môr (gan gynnwys yr ased coetiroedd sylweddol a geir yn ardal y cynllun), a bioamrywiaeth ehangach mewn ardaloedd gwledig a threfol • Cynnal a gwella'r ddarpariaeth o seilwaith gwyrdd • Diogelu a mwyhau'r safleoedd daearegol dynodedig a'r ddaear amrywiol ehangach • Cynnal a mwyhau swyddogaeth chysylltedd ecolegol	e.e. ++	Bydd y datblygiad arfaethedig yn cyfrannu tuag at yr Amcan Asesiad Cynaliadwyedd hwn oherwydd..................................
2. Hyrwyddo hyfywdra, cydlyniant, ac iechyd a lles cymunedol *(Pynciau AAS: iechyd bodau dynol, y boblogaeth)* A fydd y datblygiad arfaethedig yn... • Bodloni anghenion poblogaeth sy'n heneiddio • Lleihau nifer y bobl mewn oed gwaith sy'n allfudo er mwyn cefnogi cymunedau sy'n gytbwys o ran oedran y boblogaeth		

Amcan Asesiad Cynaliadwyedd	**Asesiad**	**Crynodeb**
• Gwella'r ddarpariaeth o gyfleusterau a gwasanaethau i gymunedau difreintiedig ac ardaloedd gwledig a gwella mynediad atynt. • Hyrwyddo rhyngweithio cymunedol a chynhwysiad cymdeithasol • Cael gwared ar rwystrau a chreu cyfleoedd i bobl fyw bywydau iachach, e.e. hyrwyddo ymarfer corff (cerdded, beicio) • Lleihau'r anghydraddoldeb iechyd rhwng ardaloedd a grwpiau cymdeithasol		
3. Cadw, hyrwyddo a chryfhau'r iaith Gymraeg *(Pwnc AAS: treftadaeth ddiwylliannol)* A fydd y datblygiad arfaethedig yn... • Gwarchod a gwella'r cyfleoedd i hyrwyddo a datblygu'r iaith Gymraeg – er mwyn gallu ymateb i'r cwestiwn hwn dylid cwblhau'r Matrics Asesiad Effaith Iaith Gymraeg yn nhabl 8.3 uchod		
4. Cadw, hyrwyddo a mwyhau adnoddau diwylliannol ac asedau treftadaeth hanesyddol *(Pwnc AAS: treftadaeth ddiwylliannol)* A fydd y datblygiad arfaethedig yn… • Sicrhau y gwarchodir asedau hanesyddol, archeolegol a diwylliannol lleol (yn cynnwys eu gwarchod rhag datblygiadau newydd), ac y gwneir y mwyaf ohonynt er budd trigolion ac ymwelwyr • Hyrwyddo mynediad at yr amgylchedd hanesyddol er dibenion addysg a thwristiaeth/datblygiad economaidd		

Amcan Asesiad Cynaliadwyedd	**Asesiad**	**Crynodeb**
5. Cefnogi twf economaidd a hwyluso economi fywiog, amrywiol sy'n darparu cyfleoedd cyflogaeth leol *(Pwnc AAS: Poblogaeth)* A fydd y datblygiad arfaethedig yn... • Hyrwyddo a hwyluso buddsoddiad i fusnesau lleol ar draws amrywiaeth o sectorau economaidd • Gwella a mwyhau cyfleoedd cyflogaeth, gan gynnwys mewn ardaloedd gwledig • Cefnogi'r diwydiant twristiaeth drwy wneud gwelliannau amgylcheddol a gwella'r seilwaith, a chynorthwyo i wella adnoddau a seilwaith presennol • Darparu mynediad at gyfleoedd am hyfforddiant, addysg a datblygu sgiliau i bob sector yn y gymuned • Peidio â thrin y Gymraeg yn llai ffafriol na'r Saesneg wrth ddarparu gwasanaethau i'r cyhoedd • Creu cyfleoedd i weithwyr ddefnyddio'r Gymraeg yn y gweithle		
6. Darparu tai o ansawdd da, yn cynnwys tai fforddiadwy sy'n bodloni angen lleol *(Pwnc AAS: y boblogaeth, iechyd bodau dynol)* A fydd y datblygiad arfaethedig yn... • Gwella ansawdd ac argaeledd y stoc tai presennol ar gyfer cymunedau difreintiedig • Cyflwyno mwy o dai fforddiadwy a chynaliadwy gyda'r effaith leiaf bosib ar yr amgylchedd mewn ardaloedd gwledig a threfol • Cyflwyno tai addasadwy sy'n mynd i'r afael ag anghenion unigol y cymunedau		

Amcan Asesiad Cynaliadwyedd	Asesiad	Crynodeb
7. Gwerthfawrogi, cadw ac uchafu tirweddau gwledig a threfweddau ardal y cynllun *(Pwnc AAS: y* dirwedd) A fydd y datblygiad arfaethedig yn... • Gwarchod a mwyhau nodweddion arbennig y dirwedd yn ardal y cynllun, yn cynnwys Ardaloedd o Harddwch Naturiol Eithriadol, y dirwedd arfordirol / morol a threfweddau • Gwarchod a gwella ansawdd y mannau agored sy'n hygyrch i'r cyhoedd mewn amgylchedd gwledig ac adeiledig • Sicrhau bod datblygiadau newydd wedi'u hintegreiddio'n briodol ac yn sensitif i gymeriad y dirwedd a'r drefwedd yn ardal y cynllun		
8. Cefnogi ac uchafu cysylltiadau trafnidiaeth dda i gefnogi'r gymuned a'r economi *(Pwnc AAS: y boblogaeth, iechyd bodau dynol)* A fydd y datblygiad arfaethedig yn... • Gwella hygyrchedd mewn ardaloedd lleol, drwy gysylltu rhwydweithiau cludiant (cludiant cyhoeddus a heb gerbyd) â'r canolfannau gwasanaethu • Lleihau'r angen am deithio mewn ceir preifat, drwy wella'r seilwaith cludiant cyhoeddus • Blaenoriaethu hygyrchedd drwy gael opsiynau trafnidiaeth gynaliadwy ar gyfer datblygiadau newydd		

Allwedd

++	Anogaeth frwd i'r datblygiad gan y byddai'n datrys problem bresennol o ran cynaladwyedd	+/-	Materion cynaladwyedd posib; posib lliniaru a / neu negodi
+	Dim rhwystrau cynaladwyedd ac mae'r datblygiad yn dderbyniol	-	Yn broblemus ac annhebygol oherwydd materion cynaladwyedd sy'n hysbys; lliniaru neu negodi'n anodd ac/neu'n ddrud
0	Niwtral	--	Cyfyngiadau absoliwt o ran cynaladwyedd
?	Effaith anhysbys/ansicr		

CAM C) – ADNABOD MESURAU LLINIARU/DIOGELU/GWELLA/LLEDAENU A PHARATOI STRATEGAETH YMATEB GYDA CHYNLLUN GWEITHREDU

29. Mae pob penderfyniad da yn dibynnu ar ddadansoddi'r opsiynau yn effeithiol. Arfarnu'r Opsiynau yw'r broses o adnabod a dethol y strategaeth rheoli risg fwyaf addas o fewn y cyfyngiadau sydd ar y sefyllfa. Fel rheol, mae hyn yn gofyn dilyn proses o sgorio neu bwysoli opsiynau ar sut i leihau'r risg i lefel dderbyniol. Yn dilyn arfarnu'r opsiynau a dod i gasgliadau, gellir bwrw ymlaen i ddewis yr Hoff Strategaeth, sef y strategaeth 'orau' ar gyfer y sefyllfa a'r un sy'n derbyn sêl bendith y datblygwr, y rhanddeiliaid a'r partneriaid.

30. Mae arfarnu yn gofyn am ddilyn rhai, os nad y cyfan, o'r camau a ganlyn:
    - Sefydlu'n glir beth yw'r canlyniad y mae rhywun yn ceisio ei gyflawni;
    - Adnabod yr opsiynau posib i gyrraedd y canlyniad hwnnw;
    - Sefydlu'n glir beth yw'r meini prawf a ddefnyddir i arfarnu;
    - Dewis beth yw'r teclyn mwyaf priodol i weithredu pob opsiwn;
    - Adnabod effaith pob opsiwn;
    - Cymharu manteision ac anfanteision pob opsiwn a dod i gasgliad.

31. Fel arfer, mae'r opsiynau rheoli risg ar ffurf un o'r hyn a ganlyn:

- TERFYNU - cael gwared o gyfran o'r risg lle bo hynny'n bosib;
- GODDEF - derbyn y risg drwy ddewis peidio ag ymyrryd;
- TROSGLWYDDO – rhannu neu symud elfennau o'r risg drwy rannu gyda rhanddeiliaid neu bartneriaid eraill neu ddefnyddio technoleg, prosesau newydd neu fuddsoddiad o'r newydd;
- LLINIARU - addasu effeithiau'r datblygiad drwy osod cynlluniau datblygol yn eu lle.

32. Mae gofyn hefyd ystyried MANTEISIO AR GYFLEOEDD sy'n codi o'r risg i gychwyn cyfleoedd newydd.

33. Os fydd effeithiau cadarnhaol neu negyddol yn cael eu hadnabod yng Ngham B uchod bydd yn rhaid ystyried p'un a ellir gwella unrhyw effaith gadarnhaol neu ddangos sut fyddwch yn rheoli effeithiau negyddol. Rhaid cadw mewn cof fod posibilrwydd cryf y bydd y cais cynllunio yn cael ei wrthod gan yr Awdurdod Cynllunio Lleol yn unol â Pholisi PS 1, maen prawf 3, os asesir fod effeithiau negyddol o sylwedd yn debygol. Felly, dylid ystyried p'un a oes opsiwn arall yn debygol o ostwng y risg i lefel dderbyniol. Dylid cydnabod nad yw'n bosib, yn ymarferol, i ddileu risg yn gyfan gwbl. Bydd hyn yn gymorth i dewis pa opsiynau sydd ar gael i'w cynnwys mewn Strategaeth a Chynllun Gweithredu.

34. Mae Ffigur 8.2 yn adnabod yn gyffredinol sut fath o ymateb i'w ystyried, yn ddibynnol ar y sgôr cyfansawdd.

Ffigur 8.2 Opsiynau Ymateb

	Positif	Opsiynau Ymateb	Negyddol	Opsiynau Ymateb
Sylweddol Tebygol		UCHAFU		TERFYNU
Sylweddol Annhebygol		UCHAFU		LLINIARU
Bychan Tebygol		UCHAFU		LLINIARU
Bychan Annhebygol		UCHAFU		GODDEF

35. Mae Atodiad 6 yn cynnwys rhestr o weithgareddau posib y gellir eu defnyddio i sicrhau effeithiau cadarnhaol ac i reoli risgiau o effeithiau negyddol. Dylid cofnodi'r gweithgareddau hynny yn yr Adroddiad am yr Asesiad, gan nodi sut a pha bryd y caiff y gweithgareddau eu cyflawni. Bydd hyn yn hanfodol er mwyn dangos y gellir gwireddu'r mesurau. Dylid trafod mesurau posib gyda'r Mentrau Iaith a'r Swyddog Cynllunio, fydd yn trafod gyda swyddogion perthnasol o fewn y Cynghorau, e.e. swyddogion addysg, swyddogion datblygu economi.

36. Mae Tabl 8.5 isod yn cynnig templed ar gyfer cofnodi'r wybodaeth angenrheidiol.

Tabl 8.5: Templed Cynllun Gweithredu i gofnodi gweithgareddau diogelu/gwella/hybu/lliniaru

Beth yw'r Budd neu'r Risg a gafodd ei adnabod yng Ngham B uchod?	**Gweithgaredd posib i reoli'r budd neu'r risg**	**Beth mae'r gweithgaredd yn ei gyflawni?**	**Sut fydd y budd/lliniaru yn cael ei gyflawni?**	**Beth yw'r amserlen ar gyfer ei ddarparu a phwy yw'r person/sefydliad cyfrifol?**	**Dull ac amlder monitro (lle mae'n briodol)**